

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centimetryni tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓHIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ: SÁNDOR JÓZSEF. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: Papi és tanítói fizetéseink. (Surányi Gyulától.) — Nyílt levél és kérés az erd. Prot. Közlöny szerkesztőségéhez (Bod Károlytól.) — Bolyai Farkas emlékünnepe. — Tárca. — Vegyes házasságból származó gyermekek. — Tanügyi rovat: Rendszabályok, törvények és utasítások az erd. ev. ref. kollegiumok számára. — Irodalom. — Különfélék. — Hivatalos rész. — Köröztetnek.

PAPI ÉS TANITÓI FIZETÉSEINK.

(Vége.)

Hogy a papi és tanítói fizetések ne csökkenjenek s jobban is behajthatók legyenek, leszámítva természetesen a kezdet nehézségeit, — kívánatos volna szerintem oda működni, hogy mint más egyházkerületekben is történt, megállapítva a minimumot, — a kevés egyházakban a termény, buza, bor stb. fizetések készpénzre változtassanak át, s azoknak kivetésében, eltérve minden eddigi szokástól, egyes-egyedül az államadóra, mint alapra helyezkedni. S hogy megakadályoztassék a birtoknak más vallásu tulajdonába jutása által az alapsökkenés, meg lehetne kíséreni azon módozatot, mely a tiszántuli egyházkerület szalacsi egyházközségében sikerült, hogy az egyházközség 2000 lélekből álló közönsége kötelezte magát, miszerint birtokát, ha netán eladó leend, csak a rajta fekvő egyházi terhek hordozása kötelezettségével adja el. S hogy ez így menjen és nem másként, azt a praesbitérium ellenőrzi. Nehéz dolog, nem mindenütt keresztül hajtható, de ha egyikét helyt sikerülne kiküldött egyházmegyei biztosok által, már az is nagy nyereség lenne.

Ámde ha ez lehetséges nem volna is, mind az által ragaszkodva azon nézetemhez, hogy a pénzfizetés nemcsak igazságosabban kiróható, de épen azért könnyebben is felhajtható leend különösen a csoportosítandó egyházakban az új mód szerint megállapítandó fizetések mindenestire így lennének leghelyesebben feloszthatók, — alapul mindig — mint már említém — az adó szolgálván.

A zsinati törvények bármilyen egyházi rovatok felhajtására segédkezés végett kötelezték a közigazgatási hatóságokat; mennyivel könnyebb lesz ily segítség mellett, ha a szükség úgy kívánja, a pénz-rovat felhajtása, mint a különböző gabona, bor, takarmánynemüeké, azt csak az tudja, a ki tapasztalta, mily sok előkészülettel, zsákokkal, ponyvával stb. kell hozzáfogni ezek felszedéséhez, s mennyivel tisztábban jöhet be az ily fizetés, melyet nem tesz szemétté a pelyva, konkoly, alj hozzá keverése.

Nagyon természetes, hogy kívánatos volna, mint már némely egyházközségben van, oly alapot teremteni, mely idővel kamatjából fedezné a jelenben oly nyugós rovatokat. De pénzalapot mindenestire, mert a mint a tapasztalás mutatja, kevés népességű egyházközségeket a magtár rendszeren koldussá tesz, ha jövedelmeztetni akarják a szokott módon azt az illetők.

Ámde jól tudom, hogy az egyházi rovatoknak a fentiekben leendő átváltoztatása sok részben a jámbor óhajások sorába tartozik, habár annak valószínűsítését erélyes akarattal lehetetlennek nem tartom is, mindazáltal s épen ezért, hogy az valaha létesíttessék, meg kellene tenni a kezdeményezést a jelen nemzedéknek s az egyházmegyéknél, kerületeknél, különösen pedig a zsinatnak ez ügyben erélyes intézkedést kellene tenniük, addig is, míg a közalap erősödésével a sülyedő egyházak hajói biztosabb kikötőbe juthatnak.

Fel kellene vetni s elaludni nem hagyni azon kérdést, melynek megoldása egyházunk életére döntő hatást gyakorolna, s mely újabb időben szerintem jogosan többször volt érintve: vajon igazságos és méltányos dolog-e az, hogy a keresztyén királyok által egyházi és iskolai célokra adományozott tetemes vagyon csakis és kizárólag a római katolikus egyháznak, mint ilyen-

nek adattak-é? vagy pedig — a mi egyedül igaz — az egész magyarországi keresztyén anyaszentegyház egyházi és iskolai céljaira. Hiszen ép oly jogos gyermekei vagyunk mi reformátusok a hazának, épen annak a Krisztus anyaszentegyházának tagjai, melynek pápista atyáinkfiai; igazságos dolog-e, hogy míg ők duslakodásban, fényben élnek s kizsákmányolják a közös édes anya hazának földjét, addig mi, mint koldus Lázárok csak az asztról lehulló morzsalékok felszedésére vagyunk kényszerülve. Hát vajon a mi őseink nem úgy vérük ontásával szerezték-e meg e földet, mint az övék, s midőn jogos örökösök vagyunk, nem kell-e megtennünk a lépéseket arra, hogy törvényes örökségünkben részesek legyünk.

Midőn az absolutismusnak nemzetünket meggyilkolni kívánó támadásai ellen mi reformátusok voltunk a védbástya, — most, midőn kivittük épen a pápista klérus passivitása mellett nemzetiségünk, hazánk jogait, elfeledés, elnyomatás s elhagyatott szegénységgel érjük be, s még csak törvénybe igtatva se láthassuk vallásszabadságunkat épen azoknak ellenzése miatt, kiket megmentettünk, kik míg fényben, gazdagságban élve, fenhordják fejüket, addig mi csak megtűrve vagyunk abban a hazában, melynek legtörzsökösebb gyermekei vagyunk.

Ugy tetszik talán, hogy kissé eltávolodtam az elébem tüzőt tárgy fejtegetésétől, de meggyőződésem szerint, mindazok, a melyeket elmondottam szoros kapcsolatban állanak azzal s csak ezeknek az idők folyamában megvalósítása tehetvén virágzóvá, életképesé igazán egyházunkat, idézi elő azt, hogy nem kell nyomorogni az egyes ekklézsiáknak, s nem kell testet, lelket emésztőleg vesződni szerény díjazásu belhivatalnokainknak, a mindennapi megpanaszolt, bár keservesen megérdemelt kenyérnek megkeresésével s annak felhajtásával.

Ezekben igyekeztem kifejezni nézeteimet a felvetett kérdés felett; érzem, hogy több ebben az óhajtás, mint a mostani körülmények között a lehetőség; de hiszen el kell vetni a magot sidó kell a megérésre, adja a mindenható Isten, hogy jőjjön el a kor, midőn a protestáns papságnak és egyháznak nem kell többé ily kérdések felett tépelődni, hanem élvezzék a beteljesült vágyak, elért remények megérdemelt boldogságát, s lelkének minden erejével munkálhassa Isten országát, terjesztvén az igaz hitet és a tiszta erkölcsiséget.

SURÁNYI GYULA,
petrii ev. ref. pap.

NYILT LEVÉL ÉS KÉRO SZÓ AZ ERD. PROT. KÖZLÖNY SZERKESZTŐSÉGÉHEZ.

Sz.-Udvarhely, 1884. szeptember 24.

A sz.-udvarhelyi ref. collegiumban az 1824/5-iki iskolai év szeptember hó 3-án a szokásosnál nagyobb ünnepélyességgel nyílt meg, mert Solymossy Endre a tört.-földrajz most választott tanára székfoglaló értekezést tartott, mely — ujonnan életbe lépett rendtartásunk szerint — az évi értesítőben fog nyilvánosság elé kerülni.

Megnyitás után szűkkörű társasbédet rendeztünk az új pályatárs tiszteletére. Meghívtuk dr. Felméri Lajos egyetemi tanár urat, — iskolánk egykori jeles növendékét is, ki megnyitó ünnepélyünkön való megjelenésével szerencsételtetett.

Felméri ur családi gyásza miatt nem lehetett közöttünk, — de hogy *lélekben* mégis velünk volt, azt világosan bizonyítja az ebéd folyamán küldött és fel is olvasott becses levele, melyből egy részlet — az ő szíves beleegyezésére számítva — szóról-szóra ide igtatok

„Engedje meg nekem — ugymond — a mai ünnepély hatása alatt támadt egy gondolatomat megpendítenem és a megvalósításra melegen ajánlanom.“

„Midőn ma a történelem új és derék tanárának mint kedves, volt tanítványomnak őszintén kívántam sok szerencsét és sikert új pályájához: elmémben fölillant Kis Ferencz urnak, nyugalmazott nagyérdemű elődének működése, emléke, kinek nevéhez az udvarhelyi ref. collegium életének eseményekben valóban gazdag szakasza fűződik. Az ő több, mint harmincz éves tanári működése alatt ezerekre ment tanítványainak száma, s bizonyosan százakra megy köztük azoknak a száma, kik a társadalomban tiszteletreméltó állásokat foglalnak el. Hinni akarom, hogy nagyszámmal vagyunk olyanok, kik az ő atyai gondoskodásának és szeretetének melegét most is érezzük. Ennek a sokáig élvezett szüle-helyetességnek nagyrésze van abban, hogy sokan vagyunk, kik állandóan vonzódnak collegiumunkhoz édes szeretettel, hálás kegyelettel.“

„Nagyon szép dolog lenne tehát, ha e vonzalmunknak azzal adnánk kifejezést, hogy mi, Kis Ferencz volt tanítványai és tisztelői, elkészítettünk ref. collegiumunk számára az ő olajfestésű arczképét. Legalább annyit okvetlenül megérdemel tőlünk az a férfi, ki élete legjavát a mi javunkra, s a collegium felvirágzására áldozta.“

„A terv kivételét, a volt tanítványokhoz intézett felhívást, a gyűjtés módzatait a t. ig. ur, a tanár-karral együttesen állapítanak meg, ha t. i. gondolatomat helyeselnék.“

„A nevezett célra az aláírást van szerencsém a mellékelt 5 frttal megnyitni.“

Eddig a dr. Felméri levelének ez ügyre vonatkozó része.

A collegiumi előljárásság ezen indítványt örömmel fogadta s teljesen magáévá tevén, azzal a hozzáadással akarja foganatosítani, hogy *Kis Ferencz*czel együtt néhai b. e. *Magyarósi Sz. József és Szabó Gy.* tanároknak arczképeit is hazai művész által lefesteti, s a három képet együtt, egyszerre akarja képtárba helyeztetni.

Én ezuttal arra kérem az „Erd. Prot. Közlöny“ szerkesztőségét, sziveskedjék ezen nemes cél kivételére segéd-kezet nyújtani.

Ott — Kolozsvárt is sok tanítványa lehet úgy *Kis Ferencz*nek, mint más említett néhai pályatársának, kik, hiszem, hogy a fölhívásra örömmel fogják megragadni az alkalmat, midőn egykori vezetőik — szülő-helyetteseik iránt hálájukat kifejezhetik.

A „Prot. Közlöny“ szerkesztősege pedig, reményilem, hogy szíves lesz az esetleg begyüendő adományokat elfogadni.*)

A közvetlenül hozzám küldendő összegeket, — közönet mellett — nyilvánosan fogom nyugtázni.

BOD KÁROLY,
ev. ref. colleg. igazgató.

BÓLYAI FARKAS EMLÉKÜNNEPE.

Felemelő ünnepélynek volt színhelye szept. 26-án Maros-Vásárhely városa. Nem számítva, hogy ez időtájt a székely fővárosban alig folytak le a honvédség nagy hadgyakorlatai, hogy épen ekkor tartá ott a székely-egylet gyűlését s ugyanekkor Petőfinek egy emlék-tábla leleplezése szenteltetik; nem számítva, hogy iparos értekezlet s fenséges trónörökösünk megérkeztenck várása volt a napi renden: — mint lapunk mult számában említők — a reformált egyház egyik dicsőségének, tanügyünk egyik nagyjának emlékére is méltó ünnepély rendeztetett.

Felemelő hatású az ily csöndes, kiállító fényeskedésben szükölködő ünnepélyesség. Nemesíti a kedélyt, ápolja a nemzeti érzületet.

A kolozsvári kir. egyetem, a magyar tudományos akadémia képviselői, előbbi dr. Réthy Mór, Szabó Károly, és dr. Csiky Viktor, utóbbi dr. Martin Lajos és Szász Béla képviseletében a városi egyesületek és városi hatóság, nagy számú közönség, ennek soraiban diszes hölgykoszoru is, délután 3 órakor a ref. kollegium előtt gyűlt össze. Innen a menet kivonult az ev. ref. köztemetőbe, elől a főtanoda ifjúságával.

A jól gondozott és virággal diszitett sirhant körül félkört képezve helyezkedett el a közönség, mely itt tekintélyes számmá nőtte ki magát.

Az ifjúsági dalkör „Aludd immár végálmomat“ című gyászdal elzengése után dr. Antal László ref. főgondnok mondott beszédet, mire a lepel lehullott az emlékkőről, hogy a költő-léleknek, a nagyszerű tudósnak, a kitűnő mathesis-professornak emlékét a kegyeletes utókornak megőrizze.

E siremlék közadakozás útján emeltetett. Jablonszky budapesti gyárában készült. Szürke polirozott márvány, mintegy 8 láb magas.

A főgondnok beszéde így hangzott:

Genialis észtehetséggel, magas röptü, fenkölt szellemmel s költői ihletséggel megáldott nagyjait megérteni s megbecsülni nem minden kornak adatott. Sok homlokra, melyet a sokaságban észre sem vettek, vagy épen sárral dobáltak, csak az utókor teszi rá a megérdemelt koszorút.

De a milyen igaz az, hogy a ki a maga kora szükégeinek megfelelt, minden kornak élt, mert korabeli nagysága, kitűnősege, vagy hasznossága emlékezetben marad a későbbi korokra is; épen olyan igaz másfelől az is, hogy az igazi nagyság habár saját kora megérteni és méltányolni nem tudta is, a valódi lángész, mely korát megelőzte, s épen azért nem hal meg a testnek halálával, s egy későbbi felvilágosultabb vagy igazságosabb

kor megadja neki az őt megillető koszorút, melyet saját kora tőle megtagadott, vagy neki nyujtani elfelejtett.

Lelkesítők a kortársak tapsai, mámorító a teljében élvezett dicsőség illata; de mert nem egyszer érdemetlennek is jut — becse kétes az élő előtt.

Az utódok kegyeletének előnye, hogy az idő rostáján szűrődve át, bizonyosabb, hogy meg is van érdemelve; s azért a nagy szellemek mindig inkább törekedtek s több vágygal és biztosabb reménnyel is számítottak a halhatatlanság jutalmára, miut a jelen muló tapsai hervatag koszorúira.

Ilyen nagy szellemű s kimagasló jellemű emberek sorába tartozik azon férfiú is, a lángeszű genialis költő és mathematicus Bólyai Farkas, a kinek emlékére ezen innepet szentelve s sirjához egy emlékkövet emelni megjelentünk.

A marosvásárhelyi ev. ref. kollegium előjárósága 1879-dik év októberében Maros-Vásárhely városa lelkes képviselőjének t. Lázár Ádám urnak felszólalására elhatározta, hogy a jeles tudósnak, egykori kitűnő tanárnak sirja felé emlékkövet állittat, s e határozatának teljesedésbe menetelére a nagyközönséget adakozásra hívja fel.

Előjáróságunk e határozatát azonban némi aggodalmak előzték meg, hiszen általánosan tudva van az egykori jelesnek amaz óhajta, melyet oly költői ihlettel tudott kifejezni, hogy sirja felett emlékkő se legyen, legfeljebb egy pojnik almafa, mely sirját mindezideig árnyékolta is. De azóta több, mint egy negyedszáz év forgott le, a név, melyet e jeltelen sir lakója viselt, bejárta a tudományos világot, a név nemzeti közkinccsé vált s a nemzeti tudományosság egén mint elsőrangú csillag ragyog. Előjáróságunk adósnak érezte magát a tudományos és a nemzeti önérettel szemben s lehetetlennek látzott előtte, hogy a sir továbbra is jeltelen maradjon. Hiszen így talán egy újabb negyed évszáz mulva a földdel egyenlővé válhatna az, nyoma se volna megtalálható, ha néha egy-egy kegyeletes utód, a tudománynak egy-egy lelkes barátja egy pár percet óhajta a nagy férfiú emlékének szentelni.

Igaz, hogy e név emlékkő nélkül is fenmaradna, mert érdemes arra a tudomány történetének lapjain, de elmosódhatna a nagyközönség emlékében, lelkében — pedig az élet, a jellem, a szív s a lelkesültség, mely ahhoz van kötve, méltó, hogy az ifju, a férfiú lelkében viszhangoz adjon. Így ama reményben, hogy az egész nemzet hálájának ad kifejezést a nagy férfiú emléke iránt, hogy lelkesültséget öntsön az utódok lelkébe a nagy tudományok mivélésére, ápolására, félretette aggodalmait s megkezdette előjáróságunk a gyűjtést. Nem hiányoztak a lelkes adakozók, jelül annak, hogy előjáróságunk határozata, czélja a nagyközönségnél helyeslésre talált. Begyülvén a szükséges összeg, az emlékkő t. Lázár Ádám képviselő ur szives közbenjárásával Jablonszky budapesti kőfaragónál megrendeltetett fekete Syenitből. A kő leszállítását a magyar államvasutak igazgatósága volt szives ingyen eszközölni — s most imé azon ponton állunk, hogy a közönségnek, a gyűjtőknek, s Lázár Ádám képviselő urnak, a magyar-államvasutak igazgatóságának nagylelkü sziveségeiért, s ezennel átadom az emlékkövet az ev. reformata egyházközönségnek gondozás és őrzés végett, a nagyközönségnek kegyeletes figyelmébe ajánlva a nemzeti hála egyszerű emlékjelét.

A magyar tudományos akadémia és a kolozsvári egyetem nevében Dr. Martin Lajos szólt a közönséghez néhány szót, a tudós férfiú érdemeit felemlítve és megköszönte az emlékkő létesítésére kiküldöt bizottság fáradozásait.

*) Szerkesztőségünk kész örömmel vállalkozik a hozzá beküldendő összegek átvételére, s a „Prot. Közlöny“ részéről 5 frttal kezdi meg lapunk gyűjtését.
Prot. Közlöny.

Utánna Bedőházi János ref. tanár tartott emlékszedet. Az ő nagyságánál — mondá — csak szerénysége és igénytelensége volt nagyobb. Saját erején fejlesztette magát és vivta ki még korábban a külföld, mint hazánk elismerését. Tanulmányaiban pedig makacs szembaja gátolta és nem ritkán kizárólag a reflexióra volt utalva.

Ifju korában költő, férfi korában bölcs volt. Hazáját mindenekfelett szerette, s tanítványainak nemcsak bölcs oktatója, hanem igen gyakran őrangyala is volt. Eleinte a költészettel foglalkozott, irt néhány színművet és fordított idegen költőktől, e művével azonban nem volt megelégedve és csakhamar elfordult ettől, hogy egész munkásságát oly téren csoportosítsa, hol hervadhatlan babérokat szerzett. Számítani művei a német szakemberek előtt oly becsben állanak, hogy a „Bolyai“ nevét „nagy“ melléknévvel említik.

Az emlékszedés után a „marosvásárhelyi dalkör“ megható dalt énekelt.

Innen a közönség a Bolyai volt lakásához vonult, hol most Koncz János ref. tanár lakik. E házat emléktáblával jelölték meg, melynek leleplezése előtt Koncz János inkább az „eleven erőhöz“, az ifjúsághoz intézte szavait buzdítva, serkentve őket, mint székelyeket, hogy e kiváló értelmű és tehetségű faj szellemóriásaira emlékezzenek kegyelettel és nagy példájukon okulva, törekedjenek a magasra, melyen hazánk nagyságának büszke zászlója lobog! Keresetlen közvetlenséggel beszélt az öreg professor Bolyainak érdemeiről és kiváló szerénységéről. Még végrendeletében is tiltakozott, hogy őt elhunytával dicsőítsék.

A lepel lehullott az emléktábláról, mely hirdeti: Itt lakott *Bolyai Bolyai Farkas* 1804—1846-ig.

Szürke márványba vésve arany betűkkel. A dalkör ismét rázendített és „Hazádnak rendületlenül stb.) című dalt oly praecisítással énekelte, mely becsületére válik e derék egyletnek.

A város részéről Borosnyai polgármester ezután kijelentette, hogy az ugynevezett „Nagyköz e naptól kezdve „Bolyai“-utcának neveztetik el.

És ezzel a kegyeletes ünnepély befejeztetett. Méltón az ő nemes egyszerűségéhez!

VEGYES HÁZASSÁGOKBÓL SZÁRMÁZÓ GYERMEKEK.

Trefort Ágoston vallás- és közoktatási miniszter ez évi július hó 1-én 24,727. sz. a. a róm. kath. püspökhöz a következő körlevelet bocsátotta ki: „Méltóságos és főtisztelendő püspök ur! Midőn a magyar törvényhozás az 1868. évi LIII. törvényzikket megalkotta, azon szándék által vezéreltetett, hogy az ország keresztény felekezetei közötti viszonyosságot kellőleg körülvonalozván, százas surlódásoknak véget vessen és a vallásfelekezet közti békének újabb támaszt és bizfositékot nyújtson.

E törvény többi közt a vegyes házasságból származó gyermekek körül is intézkedvén, 12-ik szakaszában kimondja, hogy a fiúk atyjuk, a leányok pedig anyjuknak vallását követik, egyuttal jövőre nézve is érvénytelenek, semmisnek s minden jogerőt nélkülözőnek jelentvén ki bármely szerződést, térítvényt, vagy rendelkezést, mely e törvényt ellenkeznek.

E szakasznak logikai folyománya, hogy azon esetben, ha valamely lelkész oly gyermeket, ki a törvény szerint más keresztény felekezethez tartozik, bármely okból megkeresztel, azt saját anyakönyvébe be nem vezetheti, hanem köteles az ezen ténykedésről szóló bizonylatot az

illetékes lelkészhez hivatalból s a végből haladéktalanul áttenni, hogy az az ekként megkeresztelt gyermeknek születését saját anyakönyvében följegyezhesse; mert a más felekezetbeli lelkész által történt megkeresztelés a gyermeknek vallás tekintetébeni törvényszerű hová tartozásán mitsem változtat; az egyes keresztény vallásfelekezetek anyakönyveinek hiteles volta pedig csak ez uton eszközölhető.

De van még egy más ok is, mely a lelkészeket illetően keresztelési bizonylatok kölcsönös kiszolgáltatására kötelezi s ez azon birói magyarázat, melyet az 1866. LIII. t.-cikkkel szoros kapcsolatban álló 1879. XL. t. cz. tüzetesen, annak 53. §-a egyes előfordult esetekben talált, — mely birói magyarázat azon nézetet látszik érvényre emelni, hogy a keresztény szülőktől származott gyermekeknek megkeresztelése más felekezetbeli pap által, mint a melyhez, a gyermek nemét tekintve, a törvény szerint tartoznék, nem azonos az illető gyermeknek a keresztelő lelkész felekezetében való felvételével.

Midőn pedig az egyházak e birói magyarázatnak előnyeit elfogadták ott, a hol az az 1879. XL. t.-cz. 53. §-a alapján más felekezetbeli gyermekek megkeresztelése s az anyakönyvi kivonat ki nem szolgáltatása miatt bevádolt papjaik javára szolgált, elismerték a feltevést, hogy a lelkész a gyermeket az azon végrehajtott keresztelés által nem a maga felekezetébe vette fel, miből önként következik, hogy a keresztelési bizonylat a másik, illetékes egyháznak szolgáltatandó ki.

Mindazonáltal évenként számos eset fordult elő, — melyben különféle egyházi hatóságok panaszt tesznek nálam, hogy más felekezetek lelkészei, törvényszerűen a panaszttevő hatóságok egyházához tartozó gyermekeket megkeresztelik a nélkül, hogy a keresztelési bizonylatokat az illetékes lelkésznek kiszolgáltatnák, sőt, hogy erre felszólitatva, e bizonylatok kiadását különféle, a törvény előtt meg nem állható okokból megtagadják.

A fentebb tisztelettel előadottak után sürgőstelen bővebben okadatolnom ama sürgős megkeresésem, miszerint méltóságod az egyházi joghatósága alatt álló papoknak a szóban forgó törvényintézkedéseket újból megmagyarázván, ugyanannak egyuttal szigoruan meghagyni méltóztassék, hogy mindannyiszor, valahányszor oly gyermeket, ki a törvény rendelkezése szerint más felekezethez tartozik, bármely okból megkeresztelnek, a keresztelési bizonylatot anyakönyvezés végett az illetékes lelkészhez a ténykedés után legfeljebb nyolcz nap alatt és az 1879. XL. t.-cz. 53. §-ban megszabott büntetés terhe alatt áttenni el ne mulasszák. Fogadja méltóságod kiváló tiszteletem nyilvánítását. — Budapesten, 1884. évi július hó 11-én. Trefort.“

T Á R C Z A.

Salvator.

Ha lelkeim terhes bánatában
Erőtlenül a porba hull,
S nem bizva többé csillagában
A sirba vágyik ifjuúl:
Szivem verése fölkiált
Nagy büszkeséged ennyi hát?!

Ha büszkeségem érzetere
Tovább rohanni fölkelek,

De éhes örvény lép élembe
S utánnam vesztő förgeteg:
Túl rémek üvöltő karán
Egy mentő sohaj szól: „anyám!”

Ha gyöngé nőnek halk beszéde
Nem győzi vihar erejét,
Lelkemnek bűnös semmisége
Önváddal várja végzetét;
Istenre bizom lelkemet
S mosolygó tájra ébrednek!

S.

TANÜGYI ROVAT.

RENDSZABÁLYOK, TÖRVÉNYEK ÉS UTASÍTÁSOK AZ ERD. EV. REF. KOLLEGIUMOK SZÁMÁRA.

(Folytatás.)

f) A más iskolából tanácslólag elutasított tanuló csak a tanári szék által vehető fel.

A más iskolából kizárt tanuló pedig a kizáratása okainak kimutatása mellett, a tanári kar ajánlatára, az igazgatótanács engedélyével vehető fel.

Az igazgató-tanács elhatározásáig azonban ideiglenesen befogadható.

g) Az intézetbe fölvevett tanulók mindnyájan rendes tanulók s csak ezek vehetnek részt a nyilvános oktatásban.

h) Ki az év elején nyilvános tanulónak iratta be magát, az azon évben fontos okok nélkül magántanulónak nem lehet.

i) Magántanulók azok, kik magánúton, vagy nem nyilvános tanintézetben képeztettek s előmenetelükről érvényes iskolai bizonyítványt kívánnak nyerni, rendszeren a tanév kezdetén vagy végén, a tanári kar által e célra kitűzött napokon tehetnek vizsgálatot. E vizsgálatot mindenkor az igazgató azon osztály tanáraival együtt tartja, melynek tanulmányaiából a magántanuló megvizsgálendő. A vizsgálat szóbeli és írásbeli. Az ily magántanulók évenként rendszerint csak egy osztályból és csak egy vizsgálatot tehetnek.

k) Osztályok összevonását az iskolai felekezeti főhatóság csak akkor ajánlhatja, ha az illetőnek a legutóbb végzett osztályról szóló bizonyítványban osztályzata jeles, életkora a rendszeren előrehaladottabb, s úgy testi mint értelmi fejlettsége lehetővé teszi egy év alatt két osztály elvégzését s az illető az előző tanévet ugyanazon intézetben végezte.

Az engedélyt megnyert tanuló mindkét, vagy legalább egyik osztályból magánvizsgálatot tesz. (Orsz. törv. 14. §.)

l) Magántanulók, kik magánúton vagy magánintézetben tanultak és előmenetelükről nyilvános iskoláktól kívánnak bizonyítványt nyerni, az illető iskola igazgatójánál való előleges bejelentés és annak kimutatása mellett, hogy a közvetlen lefolyt tanévet, mely magánintézetben, illetőleg hol töltötték, tehetnek vizsgálatot, a rendtartásban e célra megállapított időben. Az ily vizsgálatokért, a beiratási és egyéb iskolai díjakon kívül, 40 frt fizetendő.

Az egy év alatt több osztályról vizsgálatot tenni kívánó tanulókat csak azon esetben ajánlhatja a miniszteri engedély megnyerésére a felekezeti főhatóság, ha kimutatják, hogy az elvégzett osztályok tantárgyainak megtanulására elegendő időt fordítottak s hogy életkoruknál és fejlettségük-nél fogva is, az illető osztályokban tanítani kellett ismereteket eléggé elsajátíthatták. Ez esetben is minden osztályból külön vizsgálat teendő le és legfeljebb két osztályból vizs-

gálthatók egyszerre, de aképen, hogy az illetőnek mindkét osztály tananyagából kellő tanultsága kitűnjék. (Ország. törv. 15. §.)

m) A középiskolák egy egy osztályában hatvan tanuló-nál több rendszerint nem lehet.

A hol a tanulók létszáma három egymásután következő évben meghaladja a hatvanat, párhuzamos osztályok állítandók fel és a tanerők ehez képest szaporítandók az illetékes iskolai főhatóság által, kivévén ha az alul a miniszter felmentette.

I. Felvételt illető törvények.

1. Az oly tanuló, ki valamely gymnasiumba belépni szándékozik, vagy tanulói pályáját ott tovább folytatni akarja, a tanév 1—8. napján (szeptemb. 1-től 8-ig) az igazgatói hivatalnál jelentkezni, s illetőleg a felvételére iránti lépéseket megtenni tartozik.

2. A felvételnél minden tanuló személyesen és rendszerint atyja, anyja vagy gyámja, illetőleg azok valamely külön megbízottja kíséretében tartozik az igazgatóság előtt jelentkezni.

A szülők vagy gyámok, a kik nem helyben laknak, kötelesek gyermekek vagy gyámfiok felvételekor az igazgatóságnak alkalmas helyettest mutatni vagy jelölni ki, ki a házi felügyelet- és nevelésre nézve reá ruházott köteleességeket és jogokat elvállalni kész és képes; s kihez a gondviselése alá adott tanuló ügyeiben és érdekeiben az igazgatóság értesítéseit eljuttathassa.

3. Ha valamely tanuló magát az iskolai év 8. első napja alatt be nem vétette, vagy ha a megelőző évben is ugyanazon gymnasiumban tanult s magát be nem iratta, bevétele vagy beiratása iránt elkésésének okai előterjesztésével, szeptember hó 15-ig a tanári karhoz folyamodhatik; későbbben jelentkező növendék az előjáróság s illetőleg az igazgatótanács engedélyével vétethetik fel az esetben, ha elkésését alapos okokkal igazolja.

4. Ha valaki időközben, más tanintézetet elhagyva, kívánna felvételt a gymnasiumba, köteles a tanári karhoz intézett folyamodványában igazolni a változtatás okait s a megelőző iskolai évről szóló rendes bizonyítványon kívül, az illető igazgatóságtól arra nézve is bizonyítványt tartozik előmutatni, hogy ő azon osztályt, melybe felvételt kíván, kérése idejéig, szabályszerűen látogatta.

Készültsége iránt támadható kétség esetében, felvételi vizsgálatot tartozik tenni.

5. Beiratása és felvétele alkalmával a megazabott tandíjat minden tanuló félévenként előre fizetni köteles. A tandíjat és egyéb iskolai fizetni valókat az előjáróság állapítja meg az állandó igazgató-tanács jóváhagyásával.

6. Szegénysorsú, jóerkölcsű és igyekezetű tanulók, ha folyamodványuk mellett szegénységüket hiteles bizonyítványal igazolni tudják, az erre jogosított iskolai hatóság által a tandíj fizetése alól egészben vagy részben felmentethetnek: de ezen jótétemény élvezésétől azonnal megfosztatnak, mihamint akár a tanulásban való hanyagság miatt, akár erkölcsi tekintetben arra érdemtelenné lettek.

7. A gymnasiumba felvevett tanulókat szüleik vagy ezek helyettesei a szükséges tankönyvekkel és taneszközökkel a leckeórák megkezdése előtt ellátni kötelesek.

II. Erkölcsi magaviseletet és illedelemet tárgyazó törvények.

1. A tanuló úgy beszédében, mint tetteiben s egész magaviseletében a műveltség, illedelem, tiszta erkölcs követeléseire alkalmazkodni tartozik; ennél fogva minden oly beszédűtől és cselekedettől tartozkodnia kell, mely által azokat megsértené, vagy bárminemű botránkozásokra adna okot.

2. A tanulók ünnepeken és vasárnapokon, a fennálló iskolai szabályok szerint, tanári felügyelet mellett, templomba menni kötelesek.

3. A más hitfelekezettek vallása és egyházi szertartása iránt a tanulónak semmiféle tiszteletlenséget sem szabad tanusítani.

4. A tanuló tanárai, mint legközvetlenebb előljárói iránt tisztelettel és engedelmességgel tartozik.

5. Hasonlóképen minden tanulónak kötelessége egy az egyházi és polgári, mint az iskolai előljárásság és felsőség iránt tisztelettel viselkedni és tiszteletének művelt egyénhez illő módon kifejezést adni.

6. A tanuló tartozik a reá szabott büntetést kiállani. Ha ezt kiállani nem akarná, vagy kijátszaná, az által büntetését súlyosbítja, sőt a körülmények szerint az intézetből ki is zárathatik.

7. Ugyanazon intézet növendékei, mint testvérek tartoznak egymást becsülni és szeretni. Ellenben egymást szándékosan megsérteni, gúnyolni, kisebbiteni nem szabad; a vett sérelmekért önmaguknak elégtételt venni akár tanuló-társaikon, akár másokon tilalmas.

8. Tisztelettel és engedelmességgel tartozik minden tanuló úgy szülői — és azok helyettesei — valamint szállás-és koszt-adója iránt is.

9. A tanulónak, valamint egész magaviseletében, úgy ruházatában a tisztaságra és illemre ügyelni kell, bárhol jelenjék is meg, kiváltképen pedig közhelyeken, ünnepélyes alkalomkor. A ki ezen szabályok ellen vét, vétségéhez mért büntetés alá esik.

III. A tanulást s iskolában való magaviseletet illető törvények.

1. A kötelezett tantárgyak a megszabott órákon minden növendékre — kivétel nélkül — kötelezők.

2. Ezenkívül a tanulók önként rendkívüli tárgyakat is hallgathatnak, de az igazgatóság ügyel, hogy a tanulók ily rendkívüli tárgyakkal magokat túl ne terheljék.

A rendkívüli tantárgyak a rendes tanórákon kívül, de szintén az intézetben, taníthatnak.

Bár a növendékek a rendkívüli tantárgyakat önként és szabadon választhatják, mindazonáltal a mely tantárgy tanulására az év elején beiratkoztak, az reájuk a tanév végéig ép oly kötelezővé vált, mint a rendes tantárgyak; s azok tanulásától időközben, csak indokolt esetekben menthetők fel a tanári szék által.

Ellenben, ha azt tapasztalja a tanári kar, hogy valamelyik tanuló, akár tehetségéhez, akár testi erejéhez képest, a választott rendkívüli tantárggyal annyira túl van terhelve, hogy a miatt a rendes tantárgyakat nem képes kellően megtanulni: akkor neki az illető rendkívüli tantárgyak tanulását el is tilthatja.

A tanulónak fontos ok vagy legyőzhetetlen akadály nélkül egy tanórát sem szabad mulasztania.

Ki igazolatlanul mulasztja el a tanórát:

- 1-ső izben az illető osztályvezető,
- 2-od izben az igazgató által megintetik,
- 3-ad izben a tanári szék által megdorgáltatik és szülői tudósíttatnak,
- 4-ed izben bezáratik,
- 5-öd izben, ha jótéteményt élvez, az tőle megvonatik,
- 6-od izben, ha igazolatlanul, mulasztásainak óraszámára annyira terjed, a mennyit egy heti lecke-órák tesznek, az intézetből elutasíttatik.

A mulasztás fokai egész éven át számíttatnak.

Ha a tanuló fontos és elfogadható ok miatt a lecke-órára meg nem jelenhet, elmaradására előre engedélyt tar-

tozik kérni: még pedig egy órára az illető tanártól, egész napra az osztályvezetőtől, több időre az igazgatótól.

Rendkívüli esetekben, midőn engedélyt kérni előre nem lehetett, a mulasztás okát hiteles bizonyítvánnyal tartozik igazolni.

Mind az igazolatlan, mind az igazolva mulasztott órák száma a tanulók bizonyítványaiba bevezetetik.

3. Szünnapok idején kívül engedelem nélkül a tanintézet székhelyéről eltávozni, az iskolai szüneteket, kiszabott kezdetek előtt, vagy azok végeztével, meghosszabbítani senkinek sem szabad.

Ezen tilalom ellen vétők szigorú, az elutasításig fokozható büntetéssel sújtatnak.

(Folyt. köv.)

IRODALOM.

Könyvészet. A következő könyveket, illetőleg füzeteket vettük:

Dr *Luther Márton* „Kis Kátéja.“ Ágost. hitv. evangélikus népiskolák számára magyarázó jegyzetekkel ellátta *Györy Vilmos*. Ára 25 kr. — „Lelkészatási egyházi beszéd elő- és utó-imádsággal.“ „Egyházi beszéd elő- és utó-imádsággal.“ Mindkettőt írta *Csiky Lajos* debreczeni ev. ref. hittanár. — „Imaház megnyitó ima és beszéd.“ *Derzsi Károlytól*. Ára 5 kr. — „Számoló könyv.“ Szerkesztette *Luttenberger Ágost*. Ára 25 kr. — „Magyar ált. levelező és házi titkár.“ Szerkeszti *Knorr Alajos*. Ára 30 kr. — Lapunk tulhalmozottsága miatt a könyvpiacon ez újabb termékeire csak a jövő számban reflectálhatunk.

Pár őszinte szó a méhészet-, gyümölcsészet- és selymészetnek az országban mielőbbi általános elterjesztése ügyében, *Göndöcs Benedek*, apát és országgyűlési képviselőtől. A hazai nemzetgazdaság ügyéért érdeklődők figyelmébe ajánljuk *Göndöcs* e röpiratát, mely értékes kalauzul szolgálhat (a mellett, hogy a gazdaság e három nevezetes ágának hazánkban való állapotáról ad általános ismertetést) a gazdaközönségnek. Egyidejűleg e röpirat mellékleteiként vettük egyszersmind *Fekete Pál*, szőlőszeti vándor-tanár előadását, valamint a „selyem-hernyó tenyésztéséről“ írott füzetcskét hasonlóképen *Göndöcs*től. Mind 3 füzet *B.-Gyulán*, *Dobay János* könyvnyomdájában jelent meg.

*

„Keresztyén egyház-történet“, írta *Kovácsy Sándor*, sáros-pataki gymnasiumi tanár. Az egyetemes conventi szabályokhoz alkalmazott tanterv alapján készült gymnasiumi tankönyv az e nembeli munkák közt méltán megállja helyét, úgy irányát, mint a helyes tárgyalást illetve. A historiai felosztásnak megfelelően, a keresztyén egyház ó-, közép és új-korát veszi fel, mindenütt szem előtt tartva és kiváló súlyt helyezve az egyes korok történetében nyilatkozó szellemi törekvésekre és általános művelődési mozzanatokra. Ezek mellett előnye e könyvnek, hogy nyelve egyszerű; irálya világos s ment azon hibáktól, melyek a mondat-szerkezetekben, kifejezésekben mutatkoznak egy némely, épen tankönyvnek használt munkákban. A 192 oldalra terjedő könyv Sáros-patakon a ref. gymnasium betűivel nyomtatva, „az irodalmi kör“ kiadásában jelent meg. Ára 1 frt 37 kr. Ajánljuk lelkész-társaink és ref. gymnasiumaink szives figyelmébe.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. okt. 4.

— A „Protestáns Közlöny“ XIV. évfolyamának közelgő negyedére előfizetést nyitunk s fölkérjük az egyházi s iskolai ügyek iránt érdeklődő közönséget lapunk pártolására. Részünkről nem fogunk himélni sem időt, sem fáradságot, hogy vallásunk és egyházunk ügyei követeléseinek lelkiismeretesen megfeleljünk. Az előfizetési árak lapunk élén olvashatók.

— Id. br. Vay Miklós ő nagyméltósága b. e. püspökünk siremlékére 100 frt adományt ajánlott föl s mint mindig, ugy e tekintetben is nemes példaadása által tündöklök. Kísérő soraiban a nemes báró a többek közt ezt írja: „El merem mondani, hogy bár sokan, sokat vettek az elhunytban, de kevesen többet, mint én.“

— Szász Károly, budapesti ref. pap. A budapesti ref. egyház mult vasárnap, mint a kitűzött s a szószerűről háromszor kihirdetett napon tartotta, közvetlen az isteni tisztelet után s a templom falai közt választó gyűlését. Egyedül Szász Károly megválasztott superintendens levén a törvényes kellékek ellátott jelölt, névszerinti szavazásra szükség nem volt s így közakarattal, felkiáltással lön megválasztva. A megelőző hatásos és lelkes beszédet, melyben a prédikatori hivatás fontossága volt kiemelve, Pap Károly második lelkész tartotta. A beszéd és ének bevégezte után felolvastattak az egyházi törvényeknek a választásra vonatkozó szakaszai; a választók névsora, mely a netaláni reclamatiók végett régebben ki volt téve. A választás megtörténvén, az arról felvett jegyzőkönyv nyomban hitelesített s az egyházmegyei küldöttségnek átadatott. Az erre következő szónoklatban Szilágyi Benő egyházmegyei küldött örömeinek adott kifejezést az óhajtvá várt eredmény fölött, különösen kiemelve azt az örömdetes tapasztalást, hogy a budapesti egyháztanács és egyházközség összessége közt a legszebb egyetértés mutatkozott, az egyházközség minden ellenszegülés nélkül elfogadta az egyház-tanács jól megfontolt véleményét s hogy a papválasztásnál minden mellétekintetek, különösen politikai nézetkülönbségek félretéttek.

— Br. Vay Miklós ő nagyméltósága és főt. Kun Bertalan püspök ur, az egyetemes convent tagjaihoz a következő meghívót intézték: A folyó év márczius havában Budapesten tartott egyetemes convent jegyzőkönyvének 74-ik számú határozatában, a convent tartásának helyéül Budapestet, határidejéül pedig szeptember havát jelölte ki. Midőn azonban a convent összehívásának napja iránt a főtiszt. püspök urak véleményét, még boldog emlékezetű Nagy Péter püspök ur jó előre kikérte volna, — a püspök urak többsége oda nyilatkozott, — hogy főleg a még ezután tartandó egyházkerületi gyűlések, s ezek alkalmával tartandó papszentelések miatt, a convent megtartása szeptember havában a legalkalmatlanabb időre esnék. Ehhez járul, hogy az országos közalap végrehajtó bizottságának elnöksége, folyó hó 20-án kelt levele szerint a bizottság, a közalapi segélyek kiosztása iránti véleményével, a kérvényeknek az egyházkerületek részéről későn történt beérkezése miatt, munkájával október vége előtt el nem készülhet, holott az ez évben összeülendő második convent egyik főtárgya éppen a közalapi segélyek kiosztása leendő, figyelembe kellvén továbbá azt is venni, hogy a szüretes is október és november havaiban esnek, végül a convent eddig volt egyházi elnökének halála folytán beállott változások azon határozatra birtak

bennünket, hogy a legközelebbi convent határnapjául november hó 17-ik napját oly módon tűzzük ki Budapestre, hogy a mondott napon, a szokott helyen délelőtt 10 órakor megkezdessenek a tanácskozások. Hivatalos tisztelettel kérjük azért főtiszteletű helyettes püspök urat, hogy sziveskedjék ezt egyházkerülete conventi tagjainak tudomására hozni és őket a fentjelzett időre meghívni. Mis-kolczon szept. 30-án. 1884.

— „Jézuiták és szabadkőművesek“ czim alatt közölt cikksorozatunk — mint értesülünk — kath. papi körökben visszatetszést szült. Nehogy vallásos türelmetlenség vádja érjen, ismételjük, e cikkekkel szándékolt czélunkat kimutatni, hogy tulzott alapokon épülő vallásos szervezet okvetlenül ferde következményekhez vezet, hogy a Jézus-rend szünetlenül az alap szervezetéből folyó szélsőségre vetődött, arra bizonyíték a pápának e renddel folytatott küzdelme, s különösen XIV. Kelemen pápa rendelete, mely örökre le akart számolni a szent sziv remetéivel. A „Prot. Egyh. és Isk. Lap.“ épen most közli nevezett pápa jézuita-irtó bulláját s alkalomszerűnek tartjuk belőle a következő passust kivenni: „Mert mostantól fogva egyáltalában akarjuk, hogy az említett egész társaság és abban levő minden tisztességek, hivatalok oly formán és olyan módon, a mint feljebb mondottuk, eltöröltessenek, úgy, hogy többé ne is nevezessenek: úgy, hogy valaki ezen levelünknek beteljesedését megkéselelné, vagy megakadályoztatná, tőlünk és annak idejében utánnok élő római pápától azonnal az anyaszentegyházból leendő nagyobb kirekesztéssel büntetessék.“

— A vallás-felekezetek az occupált területeken. A mióta a király kézirata megjelent, mely minden vallásfelekezeten teljes egyenlőséget ad, megkezdődött a vallásfelekezetek ügyeinek rendezése, a mely már teljesen be is van fejezve. A katolikus vallás szervezete: Szerajevóban székel egy érsek és káptalana, Banjalukában és Mostáron pedig egy-egy püspök van. A görög keleti papság élén egy metropolita áll, kinek előljárója a konstantinápolyi patriarcha. A portával történt megállapodás folytán monarchiánk befolyással van a metropolita kinevezésére, s annak támogatására négy tagból álló consistorium van. Ugy ezek, valamint a katolikus főpapok az occupált területek pénztárából huzzák fizetéseiket, s az eddig csupán a görög keletiek által fizetett egyházi adót teljesen beszüntették. — A mohamedán vallásnak egyházának szervezete természetesen a legtöbb nehézségbe ütközött. Eddig a konstantinápolyi sbeik-ül izlám töltötte be Boszniában és Hercegovinában a kádi-állomásokat, s ezáltal a mohamedánokra természetesen igen nagy befolyást gyakorolt. Most az occupált területekre van egy központi egyházi hatóság föllállítva, élén egy reis-il-ulemával, s ő nevezi ki a kádikat a kormány befolyásával és ellenőrzésével. Mind a három vallásfelekezeten megvan a képzőintézete, a határokon belül.

— Darwin a halhatatlanságról. A Kosmos legujabb száma Charles Darwinnak egy 1850-ben irt levelét közli, mely tartalmánál fogva érdeklődésére is számíthat. A levél Panchin kievi tanárhoz volt intézve s válaszul szolgált az utóbbinak egy röpiratára, mely amaz állítás mellett kardoskodik, hogy az ember meghosszabbíthatja életét, sőt halatatlanná is válhatik, ha organizmusát mindinkább hozzáalkalmazza az élet föltételeihez. A bizonyítás abban a tételben kulminál, hogy senki sem találhat olyan materialis okot, vagy törvényt, mely az emberi életet ily rövid időre szorítaná, mert ilyen ok és törvény nincs; az élet tartama közvetlenül összefügg az organismus tökéletesítésével, ezzel együtt gyarapodott

mindig s az ember nem állhat meg ezen az uton, hanem idővel végkép el kell háritnia a halált, „ezt a fölöt-
tebb kellemetlen eseményt.“ A nagy tudósnak említett le-
vele így hangzik: „Tisztelt uram! Azt hiszem, hogy senki
sem tudja kétségtelenül bebizonyítani, hogy a halál el-
kerülhetetlen, csak hogy e föltevés bizonyítékai egészen
meggyőző erejűek, mert az összes élő teremtmények mel-
lette szólnak. Én semmiesetre sem tartom kivétel nél-
kül helyesnek, hogy a magasabbrendű organismusok to-
vább éljenek, mint az alsóbbrendűek. Minden továbbfej-
lődés attól függ, hogy a nemzedékeknek hosszú sora kö-
vetkezik egymásután, a mi a halál létét feltételezi; ne-
kem tehát a legnagyobb mértékben valószínűtlennek tet-
szik, hogy az ember valaha megszűnne a fejlődés álta-
lános törvényét követni, a mi határozottan megtörténék,
ha hallhatatlanná lenne. Ennyi az egész, a mit erről mond-
hatok. Fogadja stb. Charles Darwin.

— **Az istentagadó halála.** Egy Kammerer
nevű anarchistát végeztek ki a héten Bécsben. A sokszo-
ros rablógyilkosságot elkövetett munkás előtt kijelentet-
ték, hogy kívánhatja a családjával való találkozását és
ellátásának javítását. De ő még az édes anyjával való ta-
lálkozást is visszautasította, s élelmeztesésében sem ki-
vánt változtatást. Kammerer mosolyogva lépett a bitó alá.
Azt mondják ugyan, hogy arckifejezésében benn volt a
stereotyp mosolygás, ugy, hogy társai „a mosolygó barát-
nak“ nevezték, s ezt a vidám arckifejezést még a bitó
alatt sem változtathatta meg. A paphoz, kinek vigasztaló
szavait illedelmes tisztelettel, de határozottan visszautasí-
totta, így szólott: „Őn felfoghatja, hogy én az életről
való fogalmaim után nem fogadhatok el lelkesítő vigasz-
talást“ Kivégzése után a zászlóalj parancsnoka imára akart
vezényelni, de Molek kath. tábori lelkész, a helyőrségi pap
helyettese, meggátolta ebben az őrnagyot. A katonalelkész
nem mondotta el a szokásos imádságot, hanem magyar nyel-
ven a következő beszédet intézte a (magyar ezredbeli)
katonákhoz: „Vitézek! Ugy halt meg, a mint élt. Ez az
átkozott gonosztevő, a kinek volt hozzá szive, hogy hét
emberéletet megsemmisítsen, a ki törvény, császár és ál-
lam ellen vétett, a földi igazságszolgáltatás elé került s
ugy kellett meghalnia, a mint meghalt. De valamint itt
a földön nem talált kegyelmet, azonképen a mennyben
sem várja őt irgalom, mert utolsó pillanatáig megtagadta
a hitet és az egyházat — s hitetlenül is halt meg. Tag-
adta végső pillanatáig a mindenható isten létezését. Hogy
mire vezet ez, azt itt láthatjátok. Vitézek! Órizzétek meg
vallástokat, mert a ti vallástok ad nektek erőt, remény-
séget, most és mindörökké -- amen!“

— **Hibaigazítás.** Járjai egyházközségünk javára
király ő felsége nem 100 — mint lapunk közelebbi szá-
mában tévesen áll — hanem 200 frtot adományozott leg-
kegyelmesebben.

PÜSPÖKI KÖRÖZVÉNYEK.

Nagyf. Szász Domokos helyettes püspök a következő körözüvényeket
hocsátotta ki:

Köröztetnek:

983—1884. *Az udvarhelyszéki egyházmegyében az al-
boldogfalvi lévitai állomás.* Javadalma: 40 kal. buza, 40
hectoliter csős törökbuza, 22 szekér tűzifa, vagy ennek
árában 22 frt, 2 h. 1245 □ öl szántó, 3 h. 1320 □ öl
kaszáló, 34 □ öl szőlő, 320 □ öl legelő haszonélvezete;
szép lakás, gazdasági épületekkel, 275 □ öl udvar-
telek és 210 □ öl veteményezővel; ezekhez járul a szőlő-
kertben 615 □ öl veteményes és gyümölcsös s a templom
kerítésében egy másik gyümölcsös. *Pályázati határnap*

f. évi november 5 ike. Folyamodványok h. t. *Solymosi Ist-
ván* esperes afiához Bögözbe (u. p. Sz.-Udvarhely) kül-
dendők.

995—1884. *A kolozskalotai egyházmegyében a szt.-
lászlói kántori állomás harmad ízben.* Javadalma: 146 frt
22 krnyi kepe, 8 öl tűzifa hazaszállítva (40 frt). $\frac{1}{2}$ nyil
erdő (4 frt), 109 frt $76\frac{3}{4}$ kr canonica portio jövedelem.
Az összes fizetés 299 frt $98\frac{3}{4}$ kr pénzürtékre van be-
csülve. *Pályázati határnap:* mindkét állomásra f. évi nov.
5-ike. Folyamodványok mindkét állomást illetően t. t. *Sza-
kács* István esperes afiához Sz.-Lonára (u. p. Gyalu) kül-
dendők.

1011—1884. *A v.-Jumyadi egyházmegyében a lozsdai
papi állomás.* Javadalma: 200 kal. buza (400 frt), 200
frt évnegyedes részletekben az egyhk. pénztárából a czin-
terem és egy kert haszonélvezete (10 frt), stola temetésért
1 frt, esketésért 1 frt, keresztelésért 25 kr. A megválasz-
tott az előregedett k. tanítónak a tanításban segíteni kö-
teles, miért külön díjazásban részesül és az egyházmegyei
özv. árvai gyámintézet kötelezett tagja. *Pályázati
határnap:* nov. 15-ike. Folyamodványok t. t. *Bartha* Lajos
esperes afiához Tordosra (u. p. Szászváros) küldendők.

1015—1884. *A sepsi egyházmegyében az al-dobolyi
iskola-tanítói állomás.* Javadalma: 300 o. é. frt havonként
előre fizetve, 25 ft szállásdíj; 20 frt fára; 5 frtnyi tan-
díj; az iskola-kert $\frac{1}{2}$ részének haszonélvezete (8 frt.) Az
összes fizetés 358 frt pénzürtéket képvisel. Csak oklevél-
lel bírók pályázata fogadtatik el.

*Ugyanezen egyházmegyében a szacsvai papi állomás
negyedizben.* Javadalma: 60 kal. ős-, 60 kal. zab kepe;
20 tere tűzifa; erdőlési és legeltetési jog; 20 frt oszpo-
ra-, kepeváltás és kegyeletalapítványi kamat; 1 h. 307 □
öl első-, 7 h. 1379 □ öl másodoszt. szántó és 813 □ öl
kaszáló haszonélvezete, 8 hl. rozs; 85 frt alapítványi ka-
mat; tisztességes lakhely gazdasági épületekkel és vete-
ményes kerttel. Az összes fizetés 240 frt pénzürtékre van
téve. *Pályázati határnap mindkét állomásra:* f. évi nov.
5-ike. Folyamodványok t. t. *Csiszér* Gábor esperes afiához
Egerpatakra (u. p. N.-Borosnyó) küldendők.

1033—1884. *A marosi egyházmegyében a lörinczfal-
vi papi állomás.* Javadalma tisztességes lakás; 38 gazdá-
tól 4—4 kal. buza és 2 véka zab; 4 gazdától 2—2 kal.
buza, 7 v. zab; 25 gazdától 15—15 v. csős törökbuza;
felesektől (10) fél annyi; az özv. asszonyoktól (2) 3 sing
vászón; czigányoktól (3) 2 napszám; 3 hosszú öl szinfa;
garasos pénz minden gazdától $7\frac{1}{2}$ kr., felesektől fél any-
nyi; 4 h. 114 □ öl szántó, 2 h. 411 □ öl kaszáló, me-
lyeket az egyhk. művel; stola. Az összes fizetés a szál-
láson kívül 345 frt 67 krra van becsülve, melynek a
megválasztott ny. lelkész afia életében felerészét kapja.
Pályázati határnap f. évi nov. 10. Folyamodványok t. t.
Rákosi Lajos es. afiához Lukafalvára (u. p. Nyárádtó) kül-
dendők. — 1044—884. *A n.-enyedi egyházmegyében a gerend-
keresztúri IV. oszt. papi állomás.* Összes javadalma egy-
házmegyeileg 350 frt pénzürtékre van becsülve. *Pályázati
határnap:* f. évi nov. 5-ike. Folyamodványok nt. *Hegedüs*
Lajos esperes afiához Gerendre (u. p. A.-Gyéres) küldendők.
Kolozsvárt, 1884. oct. 2.

HIVATALOS RÉSZ.

A n.-enyedi ev. ref. tanítóképezdénél f. é. november
hó 12-én kezdődőleg *tanító-képesítési* vizsgálatok fognak
tartatni. Folyamodni kívánók kellőleg felszerelt kérvényei-
ket október hó 31-ikéig alólirt igazgatósághoz terjeszszék
be. Kelt N.-Enyeden, 1884. okt. 1-én. *Nagy* Lajos, kép.
igazgató.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centiméternyi tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓ HIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ: SÁNDOR JÓZSEF. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: Nyugat culturája. — A protestáns egyház és a főrendiház reformja. — **Tárcza:** Az akaratról (Sándor Józseftől). — A felekezeti középiskolák felügyelete. — **Tanügyi rovat:** Rendszabályok, törvények és utasítások az erd. ev. ref. kollegiumok számára. — Irodalom. — Különfélék. — Hivatalos rész.

NYUGAT CULTURÁJA.

Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter családi csapásoktól sujtva utazni ment s a nyári szak 45 napja alatt bejárta Németországot, Angliát és Franciaországot. Tapasztalatai eredményét f. hó 5-én mondotta el Pozsonyban választói előtt.

A miniszter eltérőleg az eddig szokásos politikai programm-beszéd tartástól, mely intézményeket és kormányzati elveket védelmez vagy bírál, mintegy essay-szerűleg a látottakról referált s Magyarországnak pártokon felül való végső feladatáról beszélt, a feladatról, melyet meg kell oldanunk, ha élni akarunk.

Kiválasztotta az említett országok lakóinak természetéből külön-külön a sajátos, eredeti jót s utánczás képen tárta föl elénkbe együtt, össze-fogva a három legerősebb faj tulajdonait.

Angliában — ugymond — a nemzet- és államgazdaság virágzik. „Az angolok régóta tudják, hogy csak a gazdag országok birnak sulylyal s hogy a gazdaság csak munka által szerezhető meg, a munka pedig nem lehet egyoldalú, kell földmívelés, kereskedés és ipar.“

Franciaországban a forma szépsége iránti érzék hív föl gondolkozásra. A művészeti ipar, általában a művészet vár minket.

Németország speciálitása a tudomány, az iskola s azzal összefüggésben a hadügy. Ha az angol anyagot s a francia dekorációt ad, a német meg módszerekkel bír.

A miniszter ezeket látván, a panacea-isme-

rés vigasza nélkül kijelenti, hogy „a tudomány a modern állam és társadalom legbiztosabb vezetője“, mi nélkül nem „tudnánk kibontakozni azon alárendelt helyzetből, melyben léteünk. A magyar állam és a magyar nemzet — végzé — egyedül a tudománnyal biztosíthatja jövőjét.“

És a tudomány előbbre vivői a városok. A városok tudásától függ fajunk élete, vagy az enyészet lassan elsynylő keserve. A városok szellem-élete: a lét vagy nem lét egyedüli fundamentuma. Szellemi élet és pedig a nyugat értelmében.

Ha jól szemébe nézünk a miniszter jelszavának, nem tagadhatjuk, hogy igaza van. Az anyagi gyarapodásra intézett törekvés nélkül a földi itt-lét lehetősége csak a nők által irt regényekben létezik, melyekben a pénz plátói megvetése mellett végzenek a hősök óriási dolgokat.

Herbert Spencer kimutatta, hogy a bünök és betegségek oka a nyomoruság ezer alkalma. Korunk az ember physikai oldalára támaszkodva építgeti az antropologiai mennyet s geographusok, miként historikusok a vidékek természete szerint magyarázzák a népek nagyságát és jellemét. Az atom a végső principium s a mechanikai analysisen épülnek a találmányok, mint az „emberiség igazi előbbre vivői“, ezen épül az orvosi tudományban az ember közeli halhatatlansága. Buckle objectiv elve csálhatatlan; Huxley erkölcsant remél a moleculök dynamikájából; s a Kant tapasztalata merev positivismussá válva, egymás után rombolja le a hagyomány hazugságait, az alanyiség ezred éves előitéleteit, akadályait a haladásnak, a természet leigázásának, az elvesztett paradicsom visszahódításának.

És ne követnők a napenyészet győzelmes irányát? Hiszen mi sárban-porban fuladozunk az erős britt, a sugár teuton és a daliás frank mögött! Asszonyaink a nyomor miatt országszerte engednek Malthus javallatának. A külső gazdagság hiá-

nya csenevészé teszi az ivadékokat; a nemzetiségek fölötti suprematiánk lankad. Agyon nyomnak a nyugat ipara, az Indiák és Amerika nyers terményei, a nyugati művészet Loreley-a mely az élvezetre sovárgó embertől kicsalja az utolsó szükségfi fillért.

Tehát érvük utól őket!

Hogyan?

Szegénységünk honnan merítsen erőt? Hol vannak forrásaink az épülésre? E forrásokat kell megszereznünk! Honnan?

Hiszen ez egy circulus vitiosus!

Ugy tetszik nekünk, hogy Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter csak rámutatott a Kanaánra, de a vezérletről elfelejtkezett.

Elfeledkezett, hogy a nyugat kelet nélkül holt test.

Ex oriente lux!

Egy elérendő eredményhez válvetett társadalmi összetartás szükségeltetik. Küzdelem kell. Társadalmi erkölcs kell. Jellemek kellene. Hiába való minden küzdés, ha a közönséges egymásközi szeretet halálos ágyán vonaglik; ha államunkban a bomlás gyülölködése emeli föl fejét. Első kellék az irgalom, a remény, a lélek elszánt hős költészete, mely nélkül nincs Tyrteus a harcolók előtt, nincs fákllya a bányászok előtt, nincs csillag a pusztán, forrás a sivatagban.

Hazánk első szüksége a hit. Az emberiség bölcsője felől fakadnak az élet vizei. A hanyatló vallásosság nélkül a nyugatnak csak hibáit fogjuk elsajátítani: az angoloktól a létért való küzdés kegyetlenségét, a németektől a pessimismus kedélyi örületét, s a francziáktól az élvezetek sovargását. Ezeket meg is kezdtük.

Igen is van panacea s ez az egyház. Ha Isten meg akar tartani, ad nekünk lánglelkű férfiakat, kik szent lélekkel bátoritanak a miniszter által projectál sine qua nonok megszerzésére: ellenkező esetben hiába való minden tudomány, mert a tudás magában csak bonczoló és leiró, elevenné és productivvé csak a vallásos lélek syntheticus ereje által leszen!

„Jó a bölcsesség az örökséggel és előmenetekre vagyon az embereknek, kik a napot látják. Mert a bölcsességnek árnyéka alatt nyugoszik az ember, de a bölcsességnek tudománya becsületesebb, mely életet ad az ő urainak.“ Préd. VII. X. 11. 12.

A PROTESTÁNS EGYHÁZ ÉS A FÖRENDIHÁZ REFORMJA.

A tiszáninzeni református egyházkerület legutóbbi közgyűlésén, mely Rimaszombatban tartatott, élénk eszmecsere tárgyát képezte azon eshetőség, hogy a főrendi-

ház reformja esetén a protestáns püspökök is meghívának a felsőházba.

Az eszmecsere *Fejes István* s.-a.-ujhelyi református lelkész indította meg, ki a következő indítványt terjesztte elő: „Miután már a közelebb lefolyt országgyűlésen több és hivatalos oldalról is szóba hozatott a főrendiház átalakításának szüksége; — miután ez ügyben már a hivatalos sajtó útján is közzé lett téve a kormány azon szándéka, hogy a közelebb megnyitandó országgyűlésnek első szakában előterjesztendi a javaslatot, mely a főrendiház átalakítását s ebben a prot. püspökök és világi főgondnokok részvételi jogát törvényhozásilag keresztül vinni lesz hivatva, mondja ki az egyházkerület, miszerint tekintve, hogy püspökeinek és egyházunk világi főgondnokainak a főrendiházba lehető bevitel, mielőtt a vallásfelekezetek teljes jogegyenlősége gyakorlatilag is nem nyer kifejezést, egyházunk önálló belkormányzati jogának részben, vagy egészben megszüntetésére vezetne, tekintve, hogy egyházfőink apostoli, egyszerű, de fenséges hivatásával a politikai küzdelem nemcsak össze nem egyeztethető, de még azon veszély is állhatna elő, hogy e küzdelem megválasztásuk alkalmából, a vallásos élet tisztaságának rovására, az egyes egyházak kebelébe is bevitelnék, tekintve, hogy egyházfőink javadalmaztatása általában csekélyebb, mintsem azok a főrendi házban a katolikus püspökök által kifejtett fény mellett egyházunk méltóságának külsőleg is nyomatékot adni képesek lennének, s így annak szüksége állana elő, hogy erőszakkal a kormány által segélyeztessenek, minek vészes következményei kiszámíthatlanok; tekintve, hogy a főrendiházba hivatandó prot. egyházfők száma akár csak némelyek, akár valamennyien kineveztetnek, avagy egyházkerületeink által választatnának, az ellentétes érdekek képviselőivel szemben még a legjobb esetben is oly csekély lenne, hogy azzal egyházi érdekeinket meg nem védhetnék, egyházkerületünk a főrendi házban lehető képviseltetését püspökeink és főgondnokaink által nem kívánja s ahhoz akaratával nem járulhat.“

Az indítványhoz többen szóltak hozzá. Igy *Szinygyei Gerzson* úgy nyilatkozott, hogy a protestáns egyházfők bevitel a főrendiházba komoly veszélyeket vonhatna ugyan maga után, de ezek még nem öltöttek határozott alakot és ezért az indítványt a napirendről levétetni kívánta. *Csáder Károly* szintén korainak találta a kérdés tárgyalását, annál is inkább, mert a reform részleteit kellene ismerni; egyébiránt megjegyezte, hogy a protestáns egyház fejeinek meghívását nem tartja vészesnek a protestáns egyházi alkotmányra nézve.

Zombory Gedő ezeket mondá: A jogegyenlőség érvényesülése a mai társadalmi viszonyok közt csak idő kérdése. Nem látja be, miért kellene a protestáns egyházfőknek olyan térről távol maradni, miért kellene olyan jogok élvezetétől tartózkodni, a melyen és a melyek által erkölcsi tekintélyük s tudományos képzettségük súlyával a közélet, a kormányzat, a törvényhozás jelentékeny tényezőivé lehetnek épen úgy, mint a katolikus püspökök és némely apát urak. Nem állítja, hogy a protestáns püspökök apostoli hivatásával könnyen kibékíthetők lennének a politikai élet gyakran ellentétes érdekekért küzdő hullámszámai s e szempontból nem is tartja helyesnek, hogy a pap, míg a szeretet, béke és vallás igéinek hirdetésére van hivatva, pártállásában politikai harcokba vegyüljön, de míg a katolika egyház fejei hivataluk és nagybirtokaik képviseléseiben a főrendiháznak tagjai maradnak, addig a vallás- és jog törvényben biztosított egyenlősége alapján megvárja, sőt megköveteli, hogy oda a protestáns egyház püspökei és annak világi

főgondnokai szintén meghivassanak. De veszélyt sem lát ezen intézkedésben. A multak története kezeskedik arról hogy a protestáns püspökök és világi főgondnokok rendíthetetlen erélylyel és kitartással örködnének ott is az egyház önkormányzati jogai felett minden körülmények között, s ha nem tennék, itt vannak az egyházkerületek számadásra, felelősségre vonni a netán hűtlenekeket, felemelni tiltakozó szavukat olyan törekvések ellen, melyek az egyház érdekeit sértenék. — Kijelenti tehát, hogy a mennyiben a főrendiháznak ujjaalakítása alkalmából a teljes jogegyenlőség a protestáns egyház főnökeire is feltétlenül alkalmaztatnék, e törekvést örömmel üdvözlendi s az okból mindkét indítványt egyszerűen mellőztetni kívánja.

Szentpétery Sámuel Fejes indítványát a többi egyházkerületekkel óhajtja közölni azon czélból, hogy az esetre, ha ez ügy hivatalosan is felmerül, az ezzel szemben elfoglalandó álláspontra nézve egyértelmű határozatot hozni lehessen.

Mocsáry Lajos kijelenté, hogy feltétlenül elfogadja Fejes indítványát, mert azon nézetben van, hogy a protestáns egyházfőknek a főrendiházba leendő bevitele ez idő szerint csak oly módon lehetséges, mely a jogegyenlőségnek csupán látszatával s nem lényegével dicsekedhetnék, melyért a bár távolabbi, de százados nehéz küzdelmek egyedüli czélját, vallásos intézményeink függetlenségét kockáztatni nem hajlandó. Míg a jogegyenlőség feltétlenül alkalmazva nincs, míg a protestáns közművelődési intézmények a tanulmányi alaptól jogos arányban nem segíyeznek, addig a protestáns közművelődési intézmények a tanulmányi alaptól jogos arányban nem segíyeznek, addig a protestáns püspökök főrendi minőségét veszedelmesnek látja azért, mert ottani jelenlétük a kormány javaslatainak egyházuk részéről való elfogadását fogja bizonyítani még akkor is, ha szavazatukat azoktól megvonják. Eltekintve még a politikai és egyházi működés összeférhetetlenségétől, nem kicsinyelhető veszélyt lát abban is, hogy a protestáns egyház püspökeit, mint a főrendi ház tagjait képtelen oly fizetésben részesíteni, melyre méltóságuk megóvása czéljából szükségük volna s így el kellene tűrni vagy azt, hogy midőn tanácskozni mennek, a katolikus egyházfejedelmek fényes fogatai hintsék be talárjukat porral-sárral az idő szerint, vagy azt, hogy a kormány által kitartva, a vagyon és gazdagság képviselőivel szemben fizetett szavazóknak tekinteszenek.

Végül a közgyűlés *Mocsáry* indítványára határozatilag kimondotta, miszerint: „Tekintettel azon eshetőségre, hogy a protestáns püspököknek az újból szervezendő felsőházban ülési és szavazati jog adathatik: egyházkerületünk elvárja, miszerint a kormány e részben, az érdekelt körök előleges meghallgatása nélkül, törvényhozási intézkedést kezdeményezni nem fog; ehez hasonló határozat hozatala végett pedig úgy az ág., mint hely. hitvallásu egyházkerületek megkerestetnek.“

A FELEKEZETI KÖZÉPISKOLÁK FELÜGYELETE.

A m. kir. vallás- és közoktatási miniszter a következő utasítást adta ki a felekezeti középiskolák meglátogatása és azokban a főfelügyeleti jog gyakorlása iránt.

1. §. A középiskolákról és azok tanárainak képesítéséről szóló 1883. évi XXX. t.-cz. 46. §-a szerint a vallás- és közoktatásügyi miniszter, a főfelügyeleti jogok gyakorlása szempontjából, a felekezeti középiskolákat megbízottjai által bármikor meglátogathatja.

E megbízottak lehetnek akár a vallás- és közoktatásügyi miniszterium kebeléből kiküldöttek, akár a tanterületi főigazgatók, akár más, a miniszter által belátása szerint választott és megbízott szakférfiak.

Bármelyik rendbeliek legyenek, a jelen utasítás szerint kell eljárniok, szemök előtt tartva, hogy a felekezeti iskolákban rendelkezési vagy intézkedési joggal nem bírnak, és csakis az állami főfelügyelet gyakorlására s a miniszternek az ezen intézetekben létező állapotokról való tájékoztató értesítésére vannak kiküldve.

Megbízatusuk vagy esetről-esetre, vagy egy tanévre szól és mindkét esetben csak bizonyos, a megbízatusban megnevezett középiskolákra terjed ki.

Megbízatusukról a vallás- és közoktatásügyi miniszter az iskola felekezeti főhatóságát mindig előre értesíti, azzal a hozzáadással, hogy erről az illető iskola (vagy iskolák) igazgatósága is értesítendő.

2. §. Ha a miniszteri megbízott kiküldetése csak egy iskolára és egy esetre vagy valamely meghatározott czélú megbízatusra szól, megbízatusában haladéktalanul, vagy az arra kitűzött időben eljár s arról jelentést tesz a miniszternek.

Az utóbbi esetben különös megbízást kap, mely neki eljárásában irányadól szolgál s melyről az intézet felekezeti főhatósága is értesítettik.

3. §. Ha a miniszteri megbízott kiküldése egész tanévre és egy vagy több középiskolának az állami főfelügyelet gyakorlása szempontjából való meglátogatására szól, tartozik a kijelölt intézetet (vagy intézeteket) a tanév folyamában legalább egyszer, legfőlebb azonban kétszer meglátogatni.

Hogy a főfelügyelet gyakorlása minden irányban alapos és beható lehessen, a látogatásnak nyolcz osztálya teljes intézetnél legalább két napra, hat osztályunál másfél napra, négy osztályunál legalább egy napra kell terjednie.

4. §. A miniszteri megbízott a látogatás alkalmával mindenképp az intézetnek, a felekezeti főhatóság által már eleve értesített igazgatóját keresi föl, tudatja vele látogatási czélját s felkéri, hogy ebben segítségére s az intézetben vezetője legyen.

5. §. A miniszteri megbízott látogatásának, illetőleg a főfelügyeletnek ki kell terjednie az intézet kül- és beléletére s annak összes állapotaira és viszonyaira; az intézet elhelyezésére, épületeire és helyiségeire; a taneszközökre, gyűjteményekre s általában az egész felszerelésre; az oktatás állapotára, folyamatára és sikerére; a fegyelem gyakorlására; az igazgatásra és ügyvitelre; és pedig a következőkben részletezendő módon és határokig.

6. §. A mi az intézet elhelyezését, épületeit és helyiségeit s a felszerelést illeti:

1. Megvizsgálandó a tanintézet fekvése, telkének terjedelme és czélszerűsége: van-e a tanulóknak tanórák között elég szabad mozgási terök? tisztán van-e tartva az udvar? van-e az intézetnek kertje vagy befásított tere? van-e az udvaron kut (ívó víz) stb.

2. A tanintézet épülete, terjedeleme és czélszerűsége tekintetéből: van-e elegendő s tiszta levegője? minő a fűtés és szellőztetés? elég világos-e minden helyisége? elég tágasak-e a tantermek a tanulók számához képest? jó karban van-e az épület, falak, padlók, ajtók, ablakok? tisztán tartatik-e rendesen minden? van-e gondoskodva az évenkénti nagyobb tisztogatásról s a szükséges helyreállításokról? Mily javítást vagy gyarapodást nyert az épület legújabbban (esetleg az előbbi látogatás óta), s mi volna még e tekintetben kívánatos?

3. A tisztaság tekintetében különös figyelem fordí-

tandó az árnyékszékekre is, és pedig egy egészségi, mint erkölcs-fegyelmi szempontból. (A hol vízvezeték nem alkalmazható, a hordórendszer ajánlandó.)

4. Megvizsgálandó a butorok czélszerűsége és tisztasága. Különösen: czélszerűek-e a padok, tekintve a tanulók különböző nagyságát.

5. Tüzetesen megvizsgálandó a tanintézet felszerelése az osztályokban, a könyv- és szertárakban. A felszerelés elég czélszerű s főleg jó karban van-e? különösen tekintetbe veendő a szemléltető eszközök s tanszerek: a természettani, vegytani, természetrajzi szertárak kellőleg el vannak-e látva az oktatásnak szemléltetővé s gyakorlativá tételéhez multhatatlanul megkívántató tanszerekkel, tárgyakkal és szerekkel? a földrajzi oktatáshoz szükséges térképek, globusok stb. nem hiányoznak-e? a történelmi oktatáshoz vannak-e rajzok és képek, ugy szintén a rajzoktatáshoz megvannak-e a szükséges rajzok és minták? Az írásra és számolásra való fekete táblák jó karban s elegendő számban vannak-e? Van-e téli és nyári tornahelyiség? fel van-e szerelve a szükséges tornaeszközökkel s van-e gondoskodás a tornaszat rendes és szakszerű tanításáról?

6. Különös figyelembe veendő az intézeti, jelesen a tanári könyvtár. Meg vannak-e abban legalább azok a tudományos könyvek és folyóiratok, melyek a tanárok általános és szakbeli képzettségének emelésére s a tudomány fejlődésével lépést tartásra megkívántatnak? Van-e gondoskodva a könyvtár folytonos gyarapításáról s a gyarapítás czélszerűen történik s nem egyoldalú-e?

7. Figyelem fordítandó arra, hogy általában e gyűjtemények és szertárak gyarapítottak-e kellőleg s folytonosan? az elromlott vagy felhasznált szerek és eszközök pótolatnak-e ujakkal? s a tanintézet gyűjteményeinek gyarapításához a szaktanárok hozzájárulnak-e saját munkásságukkal is (állatok kitömése, csontvázak, borszeszitmények praeparálása, rovarok, növények, ásványok, kőzetek gyűjtése, vegyi anyagok előállítása, térképázatok, mértani és jegeczalakzatok készítése stb. által.

8. Szemügyre veendő: van-e rend a könyv- és szertárakban? van-e helyes és pontos leltár? bevezettetnek-e abba az új szerzemények, kitöröltetnek-e az elhasználtak vagy elromlottak?

9. Az államsegélyben részesülő felekezeti intézeteken megtartatnak-e az eziránt kötött szerződés pontjai?

7. §. Az oktatás állapotát illetőleg, mindenkifelett arról kell meggyőződnie, taníttatik-e ez intézetben a köteleles tantárgyak (1883. XXX. t.-cz. 3. §. a—p; 4. §. a—q) mindenike és pedig azon tanmenetben és beosztással, a mint az illetékes hatóság által (8. §.) megállapított. A köteleles tárgyak alól nem fordul-e elő fölmentés? A tanítás helyességéről és eredményes voltáról pedig a tanítás óráinak meglátogatása és megfigyelése által a miniszteri megbízottnak meggyőződést szereznie.

E végből különböző osztályokban, különböző tárgyak előadásán kell, hallgatókép, részt vennie. Látogatása ez ágát úgy intézze, hogy minden osztályt legalább egy tárgyban s lehetőleg mindenik tanárt valamely osztályban ki-hallgathasson.

Részint az előadást és magyarázást, részint a tanulók feleleteit (a kikérdezést) kísérje figyelemmel.

Hogy a tanárok előadását s a tanmenetelt kellőképp ítélhesse meg, szükséges az iskola illetékes felekezeti főhatósága által megállapított (és a miniszter által helyben hagyó tudomásul vett) tantervet és tárgybeosztást, ugy szintén a használt tankönyveket és azok tanrendszerét ismer-nie s ezekkel kell a tanítást — a tanmenet épen szóban levő pontján — összemérnie.

Az államsegélyben részesülő felekezeti középiskolákban azonban a törvény 47. §-ának c) pontja szerint a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló középiskolák tanterve levén alkalmazandó, a tanítás és tanmenet is ezzel mérendő össze.

A nem magyar tannyelvű iskolákban kellő óraszám-ban s megfelelőleg taníttatik-e a magyar nyelv és irodalomtörténet? A VII. és VIII. osztályban a magyar nyelv és irodalomtörténet magyarul adatik-e elő?

A tanulók feleleteit a miniszteri megbízottnak általában a figyelem, értelmesség, szabatosság és a tanultakban való biztosság s készség szempontjából kell magában elbírálnia.

Kérje elő a tanulók írásbeli dolgozatait is, s győződjék meg arról: átvizsgálják és kijavítják, vagy a tanuló által kijavítandókat megjelölik-e a tanárok? Figyelem fordítandó az írásbeli dolgozatok külsejére is, csin s tisztaság tekintetéből.

Győződjék meg arról is, olvasnak-e a tanulók iskolai tanulmányaik körében otthon is (házilag)? Van-e ifjúsági könyvtár, s van-e kellő gond fordítva abban a mulatató könyvek mellett az ismeretgyarapító komoly és hasznos olvasmányokra is. Mekkora az ifjúsági könyvtár forgalma? Nem vonja-e el a tanulókat az olvasmány az iskolai tanulmányoktól s házi (föladott) dolgozataik elvégzésétől? Van-e az intézetben ifjúsági önképző-kör? S nincs-e abban is hasonló tultengés? Tanár-e annak a vezetője?

(Vége köv.)

TÁRCZA.

Az akaratról.

Nem ismerek a csillagos égbolt után fenségesebb jelenséget egy férfunál, ki uralomra jutott önmaga fölött. Sőt az egyéni akarat szabad disciplinája a tropikus élet-pompánál csodálatosabb, maga a csoda. Korunkban lejárt a mysticusban való bámulat, pedig az erős akarat mágia, megfejthetlen titkos forrás-ér, melyből varázs-módon világok villámlanak elő, s holott a modern physiologiai lélektan még kevesebbet tud mondani az akarat lényegéről, mint mondott az intuitiv lélekirány. Mindaz, mit az analysis a „búlia“-ról összeszedhetett, inkább a kóros eltérések lajstromozása s nem az akarati jelenségeknek valamely örök törvénye. Az ethica „kell“ nem a vivisecálók, sem az elmeagyógyászok birtoka, hanem egyes férfiaké, ki- ket az isteni kegyelem megajándékozott az erkölcsi normák megsejtésével s a világgal szemben való példaadás-sal. Ezek úgy birják az önelhatározást, mint mások egy földbirtokot vagy összeg pénz-t. Szabadon rendelkezhetnek vele. Adományuk által életük egy nagy tanúság s utánzó alap-természetünk mint egy vezér-keselyü után meglát-hatja, hogy mit tehetünk, hogy mire képes az ember. Il-lustrációk ők az ember végtelen erőgazdagságához.

Vannak ethicusok, kik társadalom-tapasztalati és természet-jelenségi tényeken szándékoznak valamely erkölcsi törvényt felépíteni, vannak kik scholastikai levezetéssel egyik-másik dogmatikai phrasisból hoznak ki morált, s

vannak, kik az élet megviseléseinek közepette vesznek észre lelkökben egy ethikai hangot vagy elvet s azt nem annyira kijelentik, mint követik, demonstrálják életükkel. Semmi sem érdekesebb, de egyszersmind semmi sem szükségesebb, mint ily férfiak benső életét kísérni, nem szolgai követés végett, hanem észrevevéséül annak, a mi bennünk mint feszítő vagy kötött erő lappang s akarat által kibontakozhatik. Jelen czélom, egy találomra kiválasztott moralistán exequálni az önfejtés vagy öntökéletesítés képességének bizonyosságát. Vehetném Socratest, kiről egy korabeli physiognom azt állítá, hogy gonosztevő formája van, a mire ő azt felelte, hogy ez csak az akarat mindenhatóságát bizonyítja, mert ime, ő ifjúságában csakugyan olyan elvetemedett volt, mint azt kifejezedeget alakja mutatja, de ma mindenki tudja róla, hogy ő isteni ember, a mit pedig csak a szoktatásnak köszönhet. Tehát megtérni lehet s lehet teljesen erényessé is lenni szilárd, bár nehéz akarat által. — Vehetném Senecát, ki inyenczből, kéjenczből lett stoicussá, vagy Catot, ki napról-napra szoktatta magát önfelgyelmezésre halálig. De leginkább kezem ügyében áll egy férfi, ki a teljes társadalmi elzülles nyomorából s a természeti elfajulás halálából a tékozló fiu hazatérésének megbocsátó reménysége folytán következőleg segítette föl magát, miután Heineval szólva, sokáig őrizte volt a materiálisták sertéseit. Értem azt az amerikai lángelmét, ki hazája alapítója lett, ki mezitláb vetődött Bostonba, hogy ott később becsületes munkával milliókat és általános közbecsülést szerezzen. Csak nagyjában jelzem herculesi öncastigatióját, mert nem életrajz, hanem exempláris kell tárgyunk keretébe. Ez a sehonnai következőleg építette föl magát földünk csodájává.

Mindenekelőtt meghányta, hogy minden jog, teljesített kötelesség folyománya. Aztán erősen belekapaszkodott e két tételbe: „a mint szokunk, úgy élünk“, és „segítség magadon és az Isten is megsegít.“ Erre kiválasztotta a szentírás Moz. V. 8, 9. versszakait, melyek így hangzanak: „Engedj az Ur szavának és bővelkedővé teszen a te Urad Istened tégedet a te kezeidnek minden munkáiban.“ Erősen elhatározta, hogy egyszerűsége és természetessége törekszik, s a biblia napi olvasásán kívül ilyen forma imádságot mondott el naponta háromszor: Atyám! világosságnak atyja! A benned bizóra nézve nincs félelem, nincs halál, nincs rossz, csak hála, kötelesség, tökéletesedés és örök élet. Oh add nekem a bölcsességet és szabadíts meg a bolondságtól. Erősítsd meg akaratomat igaz érdekeim követésében és távolítsd el utamból a kísértést. Légy velem, oh én életem, oh én örömem, mert nélküled gyöngébb vagyok mint az árnyék a vizen s veled hatalmasabb a földnél és minden csillagoknál.

Minden reggel első gondolata volt e kérdés: mi jót tehetek ma? és minden este ezen examennel aludt el: mi jót mulasztottam el? S hogy evidentiába tartsa önmagát, egy pergamen lapra rovatokat vonalozott tintával s a hét napjai szerint író-onnal egy-egy huzást tett az illető rubrikába, a melybe irt erény ellen az nap vétkezett. Erényül pedig tizenhárom pontot vett föl. Legelőbb

vette a józanságot, sobrietast, mint minden további erénynek az isteni félelmen kívül első alapját, melyet így definiált: ne egyél és ne igyál eleget és erős dolgokat; az is szent, mi a szájon bemegy. Midőn ebben elég erősen begyakorolta magát, következett a hallgatás dressurája. Minden fölösleges szót, — mondá a logika parancsa szerint, tékozlásnak tekints, szenta mi a szájon kijő. Aztán jöttek a rend, határozottság, gondolkodás, munkásság, őszinteség, jogosság, mértéklet, tisztaság, tranquilitás, castitas és alázatosság. Az elősorolt egyes erkölcsi tulajdonságokat megfelelő definitiókkal irta be mindig magával hordott lapjára, s folyton elolvasta, hogy ha elméjébe bevéssődtek a tételek, előtte is szünetlenül álljanak. A rend meghatározása ez volt: minden tárgynak meglegyen a maga helye és minden dolgoznak a magad ideje. A reáolutió légy határozott megtenni kötelességedet s végezd el haladéktalanul, a mit elhatároztál. Aztán következtek a fennebbi sorrend szerint: csak a magad vagy a más javára költs valamit, azaz semmire se költs, a mi nem multhatatlanul szükséges; ne veszíts időt, foglalkozz szünetlenül valami haszonnal, tartózkodj a haszontalanságtól; óvakodj a káros álságtól, legyen gondolatod ártatlan és méltányos és vess számot magaddal, mielőtt kimondanád; óvakodj a szélsőségektől, ne torold vissza a vett méltalanságokat, ha érzed, hogy valóban ártatlanul bántottak meg téged; ne szenvedj semmi mocskot sem magadon, sem ruhádon, sem házádon; semmiségek ne zavarjanak, sem szokott történetek, sem pedig oly dolgok, melyek nem ártanak neked; emlékezz Pálra, Párcalra, Newtonra stb., s legvégül, hajtsd meg homlokodat, a gögöt nyomon kíséri a megszégyenyülés.

A mint ezen erények valamelyike ellen vétett, megjegyezte egy vonáskával és addig időzött kizárólag azon tétel gyakorlásában, míg egyetlen egy huzás sem került a rubrikába; aztán haladt fokozatosan fölfelé. És ezen gymnastikát folytatta a sirig.

Bizonyára mindenki először is azt kérdi, melyik volt e pontok közül a legnéhezebb? A rend! A tárgyakban mintha önálló akarat lakozna, dislokálódnak s hajlamot mutatnak szétfutni a kényszerített elhelyezésből. És sajátságos, hogy a téboly kezdete éppen a rendtelenség lelki tünetnyével kezdődik. Látszik, hogy nem hiába tette Pythagorás az aegyptomi hieróphantok után a világ rendjét a boldogság főérzetévé. Nagyon nehéz volt a humilitás is, kivált korunkban, midőn feledjük, hogy boldogtalanságunk oka az, mert a másokra való hatásunk szerint mérlegeljük magunkat s nem kebli öntudatunk égi hangja szerint.

Erős hitem, hogy minden ember képes az új világ polgárának utját után csinálni az önfelgyelmezésben. Erős hitem, hogy a legelesettebb ember felszedelőzködhetik s a lejtő legaljáról végére viheti az ethikai hágó lassu és izzadságos megmászását egészen a példás tündökölésig. Erős hitem, hogy a természeti jelenségek végzettségével szemben az ember lelkében egészen szabad. De azt is állítom, hogy csak is a mindenhatóval való gyermeki ösz-

szeforrás által nyerünk végtelen tartalékalapot, s állandó erő-tengert lankadatlan kitartásunkra a jóban. Első pædagogiai elvnek követelem, hogy a tanító imádjon istent, mert különben erkölcsi önfejtésre képtelen s aztán nem adhat tanítványainak azt, a mi neki nincs. Szemben a physiologok akarati végzettségével hangoztatnunk kell, hogy szándékunk független, vagy függetlenné lehet az öntörekvés által. Mert a bennünk lakó lélek egy bámulatos önnönmagát felhuzó óra, a keresett örök mozgó, melynek nem kell külső erőtáplálék, mert maga-maga az erő. Termelő, teremő titok. Hinnünk kell az akarat szabadságában, ha élni óhajtunk, mert a ki lemond, az előre megfosztotta magát a joggól, hogy kaphasson. A ki hiszi, hogy akarhat szabadon, az anyag funkciójának rabsága nélkül, az egyet bizonyosan bir, azt t. i., hogy legalább találhat, míg az akarati feladás a hat-het-ről is egyenesen abdicál. Igen, akaratumk szabad, választhatunk az élet dülőjének lefelé vagy felfelé való iránya között, részünkről megtehetjük a magunkét; azonban természetesen, munkánk refrainje mindig fohász a divina clementiához.

SÁNDOR JÓZSEF.

TANÜGYI ROVAT.

RENDSZABÁLYOK, TÖRVÉNYEK ÉS UTASÍTÁSOK AZ ERD. EV. REF. KOLLEGIUMOK SZÁMÁRA.

(Folytatás.)

4. A ki pedig egyes tanórákra elkésve jön, elkésése osztálykönyvbe vezetetik s a bejegyzett órák száma szerint büntetetik.

5. A tanulónak kötelessége mindennemű iskolai feladatát pontosan elvégezni. A tanuló hanyagságáról szülői, vagy azok helyettesei időnként értesítettnek, osztályzata pedig hanyagsága fokához mérten állapittatik meg; e mellett fokozatosan, magános megintéssel s végül azzal büntetetik, hogy mint a ki kötelességének nem képes, vagy nem akar megfelelni, az intézetből elutasittatik.

6. A tanuló köteles minden tanszerét, könyveit, írományait rendben és tisztán tartani s az iskolába szükséges eszközöket magával vinni.

7. A tanuló a teremben fővegét levéve, illedelmesen lépjen be, s ott helyére ülve, rendben várja a tanárt, a kit. valamint bármely látogatás tevő vendéget belépésekor tiszteletteljes felállással fogadni, s eltávozásakor hasonlóan köszönteni tartozik.

8. A tanár oktatását minden tanuló teljes figyelemmel hallgatni tartozik; azért a tanítás ideje alatt a legkisebb csend- és csendzavarás tilos.

9. Az iskola épületének, tantermeknek, iskolai bútorknak, tanszereknek bemocskolása szigoruan tiltatik. Szándékosan, vagy könnyelműen kárt és romlást okozó, a kár megtérítésén kívül szigoruan is megbüntettetik.

Ha a tanórák ideje, vagy tanulónak tanteremben léte alatt történt kár okozóját kitudni nem lehet, a kárért az egész osztály, illetőleg a fentlevők együttesen felelősök s azt megtéríteni kötelesek.

10. Az évharmadok végén kiosztott „értesítő“ minden tanuló tartozik szüleinek, vagy azok helyetteseinek bemutatni, velök aláírtni s a következő évharmad első leckeóráján

az osztályvezetőnek átadni. Ki az értesítőt meghamisítja, az intézetből elutasittatik.

11. Az iskolai év végén az illető tantárgyakból minden tanuló vizsgálatot tenni tartozik.

Ki alapos ok nélkül a vizsgálat letételét csak egy tantárgyból is elmulasztaná, az a szokásos díj letétele mellett minden tantárgyból magánvizsgálatot tenni tartozik.

12. A ki a vizsgálaton egy vagy legfeljebb két tantárgyból elégtelen osztályzatot kap, az a következő tanév elején javító vizsgálatra bocsáttatik.

Azon tanulónak, ki egy tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az intézet tanári testülete megengedheti, hogy amaz osztályzat kijavítása végett a következő iskolai év kezdetén vizsgálatot tehessen. A ki két tantárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az csak rendkívüli esetben, a tanintézet felekezeti főhatósága engedélyével bocsátható javító vizsgálatra. A ki kettőnél több tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, a javító vizsgálatra semmi esetre sem bocsátható.

A javító, nemkülönbén a pótvizsgálatot is rendszeren azon tanintézetben kell a tanulónak letennie, melyben az elégtelen tanjegyet kapta és illetőleg a vizsgálatot elmulasztotta. Indokolt esetekben az iskola felekezeti főhatósága megengedheti, hogy ezen vizsgálatok más tanintézetben tétessenek le. (1883. évi XXX. t.-cz. 11. §.)

A ki a kitűzött időben a javító vizsgálatra meg nem jelenik, vagy itt elégtelen osztályzatát kijavítani nem képes, valamint az is, ki kettőnél több tantárgyból kapott elégtelen osztályzatot, osztály-ismétlésre utasittatik.

Ugyanazon osztálynak kétszeri ismétlése meg nem engedtetik.

Az elégtelen osztályzatu tanulók semmi jótéteményben sem részesülnek.

VI. Az iskolán kívüli magaviseletet s egyéb viszonyokat illető törvények.

1. A tanulónak az illedelem és iskolai törvények s a jó erkölcs követelményeit az iskolán kívül is folyvást szem előtt kell tartania s ebből folyólag minden azokkal ellenkező cselekedetek szigoruan tiltatnak; azért minden tanuló úgy vigyázzon magára, hogy az iskola falán kívül is beszédeért megróvás ne érje.

2. E részben, valamint a tanároknak, ugy a szülők- vagy helyetteseiknek s illetőleg megbizottaiknak kötelessége, a tanulók erkölcsi magaviselete felett az iskolán kívül is egész éberséggel és gondnal őrködni.

3. Gymnasiumi tanuló szállást, kosztot csak az osztályvezető, illetőleg az igazgató helybenhagyása mellett fogadhat.

Ezért minden tanuló köteles, szállásának mind újból felfogadását, mind változtatását az osztályvezetőnél bejelenteni, s ha szállásfogadását tanárai nem helyeselnék, más szállást tartozik keresni.

4. Tanulóknak korcsmákba, sör- és kávéházakbajárni nem szabad. Minden szerencsejáték büntetés terhe alatt tilalmas.

E tilalmak áthágói dorgálással, a szülők tudósításával jótéteményektől megfosztással, elutasítással, sőt kitiltással büntetettnek.

5. A dohányzás az alsóbb osztályu s általában fejlettebb testalkatu tanulónak meg nem engedtetik.*)

A tanterekben s azok előtt az iskola-épület folyosóin és bejárataiban, sőt az iskolaépület előtt, a dohányzás tilos. Az ezen tilalom ellen vétők a körülményhez képest büntetettnek.

6. Tanulók egymás közt bármely együletet csak az igaz-

*) Lásd részletesebben az V. fejezet 88. és 89. §§-aiban.

gató s illetőleg a tanári kar tudtával és beleegyezése mellett alakíthatnak: az intézet körén és hatóságán kívül eső bár minemű társulatoknak tagjai nem lehetnek.

7. A tanulónak, bárhol lakjék is, iskolaépületben, vagy azon kívül, szállásáról a szabályszerű időn túl kimaradni, vagy épen rendet és csendet zavarni nem szabad.

8. A tanulónak ruháit, könyveit, tanszereit, vagy a szülőktől kapott bármi más hasznos és értékes tárgyakat eladni, cserélni, zálogba tenni, adósságot csinálni, a szülőktől iskolai szükséges dolgokra, ruhára, stb. kapott pénzt elvesztegetni, szigorúan tiltatatik és fenytetik.

9. Az iskolai hivatalozolgát hivatalos eljárásában gátolni, vagy kijátszani, súlyos büntetés terhe alatt tilos.

10. Az iskolai bizonyítvány a szülők vagy helyetteseik nyilvánított akarata mellett is csak azon esetben adatik ki, ha a tanuló az iskolai törvényekben körülírt s az iskolai hatóság által méltányosnak ismert s bejelentett tartozásait kiegyenlítette s a kiegyenlítést igazolta.

V A fegyelmi büntetések nemei.

- a) A tanár által való magános figyelmeztetés és intés.
- b) Osztályvezető által való szigorú megfedés.
- c) Az igazgató által való megdorgálás.
- d) Kollegiumi törvényszék, esetleg a tanári szék elé való idézés.
- e) Az előjáróság elé idézés.
- f) Bezárás.
- g) Az iskolai jótéteményektől részben, vagy a körülményekhez képest, egészben megfosztás.
- h) Tanácslólag elutasítás (consilium abeundi).
- i) Kizárás az intézetből.

A consilium abeundi-t a tanári szék kimondja ugyan, de utólagosan az előjáróságnak bejelenti.

Az intézetből a tanári szék véleményezése alapján az előjáróság zárhatja ki a vétkes tanulót, a következő esetekben:

(Folyt. köv.)

IRODALOM.

Unitárius kis könyvtár (XIV.) füzetét vettük mely a hódmező-vásárhelyi unitárius leány-egyház község imaházának megnyitása alkalmával elmondott beszédet tartalmazza, Derzsi Károlytól. Ára 5 kr.

Alaktan gymnasiumok I. osztálya számára. Szerkesztette *Békési Gyula*, kir. kerületi tanfelügyelő. A helyes metkoduszal szerkesztett könyvet ajánljuk a gymnasiumok illetékes köreinek figyelmébe, melynek czélszerűségét és használhatóságát élénken bizonyítja azon körülmény is, hogy több hazai tanintézet bevette tankönyvei sorába, s a beküldött már a harmadik javított kiadás. Megjelent Debreczenben. Ára füzve 1 frt 20 kr.

*

Számoló könyv. Szerkesztette *Luttenberger Ágost* a 74 oldalra terjedő könyvecske elemi iskolás gyermekek számára készült s könnyebb feladatokat tárgyal a jegyekkel való számoláshoz az 1—30-ig terjedő számkörben, a négy alpművelettel. Ajánljuk a szakkörök szives figyel-

mébe. Megjelent Budapesten, Kókai Lajos kiadásában Ára 25 kr.

Egyházi beszéd elő- és utóimádsággal, a tiszántuli ev. reformált egyházkerület előtt 1884. április 27. Zwingli Ulrich születésének négy százados emlékére tartotta *Csiky Lajos*, debreczeni ev. reformált hittanár. A kiállítás tekintetében is csinos egyházi beszéd Ezsaiás 18. 3. „Ti világnak minden lakói és földnek lakosai, meglátjátok, mikor a hegyeken zászlóimat felemelem és mikor az én kürtömet megfuvallom, meghalljátok” — alapigéből indulva ki, meggyőző és eleven képekben festi azon fenséges diadalt, melyet a reformatio nagy eszméi, magasztos emberiségi elvei az emberiség történelmében már eddig kivitak s még ezután kivívni fognak. E győzelmi hitet, e diadal reményt prédikálta maga a nagy reformatör is, midőn rendithetetlenül hirdette: „ne féljete azoktól, kik a testet ölik meg, a lelket nem ölhetik meg. A füzet Debreczenben jelent meg; ajánljuk olvasóink szives figyelmébe.

Ugyancsak, a fennebb jelzett szerzőtől, vettük „*Lelkészsaválasztási egyházi beszéd, elő- és utóimádsággal.*“ Megjelent Debreczenben.

*

Dr. Luther Márton „Kis Kátéja”-t magyaró jegyzetekkel ellátva bocsátotta ki *Györy Vilmos*. A csinos kiállítású könyvecske czélját és értékét legjobban jelzi az előszó. Az eredeti szöveg a lutheri egyház által felvett értelemben lett a dr. Szeberényi Gusztáv 1880-ki fordításában adva, míg a magyaró jegyzeteket a kibocsátó írta, a szövegbe szótt énekek pedig a györi énekes könyvből vannak meritve. A felvilágosításokhoz hozzájárulván a nyomtatásbeli megkülönböztetés is, az ágost. hitv. evangélikus népiskolák e könyvecskében jó utmutatót nyertek. Ára 25 kr.

*

Protestáns theologiai könyvtár. A régibb és újabb protestáns egyházirodalmi műveknek a hittudomány különféle ágai szerint rendezett jegyzékét bocsátotta ki a *Demjén I.* és *Demjén László* m. kir. egyetemi antiquár könyvkereskedési czég Kolozsvárt. A 30 lapra terjedő jegyzék XI fejezet alatt gyűjti össze a nevezett könyvkereskedésben levő művek czimeit, s kívánatra posta útján megkapható.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. okt. 11

— A „Protestáns Közlöny“ XIV. évfolyamának jelen negyedére előfizetést nyitunk s fölkérjük az egyházi s iskolai ügyek iránt érdeklődő hözönséget lapunk pártolására. Részünkről nem fogunk kimélni sem időt, sem fáradságot, hogy vallásunk és egyházunk ügyei követeléseinek lelkiismeretesen megfeleljünk. Az előfizetési árak lapunk élén olvashatók.

— **Személyi hírek.** Dr. Tolnai Lajos, m.-vásárhelyi ref. pap, a mint értesülünk, papi állásáról — azon viszály folytán, mely közte s egyházközség között régóta

dul s mely miatt ellene a fegyelmi kereset folyamatban van — lemondott. A helyettes püspök ur a lemondást tudomásul vette s leirata folytán az egyházközség, az állomás betöltéséig tiszt. Ugrai Gyula s. lelkészszel helyettesítette.

— **A dunamelléki superintendia** f. hó 25-ik és 26-ikán gyász- és öröm-ünnepet ül. Egyfelől a kegyelet adóját rója le b. e. nagy püspöke, néhai főt. Török Pál emlékének. Az emlékbeszédet utóda, főt. Szász Károly püspök ur tartja, ki másnap — szokásos szertartással — főt. Révész Bálint, tiszántuli püspök ur által püspöki hivatalában ünnepélyesen fog beigtattatni. Gróf Lónyai Menyhért főgondnok s nagyt. Sipos Pál, helyettes püspök ur e kettős ünnepély megtartásáról egyházkerületünk h. püspökét hivatalosan értesítvén, valószínű, hogy egyházkerületünk küldöttség útján fogja a testvér egyházkerület bánatában s örömeiben őszinte részvételét kifejezésre juttatni.

— **A felekezeti középiskolák felett való állami főfelügyelet.** A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter, a felekezeti középiskolák meglátogatására és azokban az állami főfelügyelet gyakorlására illetőleg jelentés-tételre az 1884/5. tanév tartamára, a következő megbízottakat küldte ki: A görög-keleti román metropolita főhatósága alatti brassói főgymnasiumba s alreális-kolába s a brádi algyimnasiumba Elischer József nagyszzebeni tankerületi főigazgatót. Az erdélyi ref. egyházkerület főhatósága alatti kolozsvári, marosvásárhelyi, nagyenyedi és zilahi főgymnasiumokba Páll Sándor kolozsvári; a székelyudvarhelyi és szászvárosi fő- s a sepszi-szentgyörgyi algyimnasiumba Elischer József nagyszzebeni tankerületi főigazgatót. Az erdélyi ágostai hitv. egyházkerület főhatósága alatti nagyszzebeni, brassói, beszterczei, medgyesi és segesvári fő-, szászsebesi és szászrégeni algyimnasiumokba s a nagyszzebeni fő- és brassói alreális-kolába: Elischer József nagyszzebeni tankerületi főigazgatót. Az unitárius egyházkerület főhatósága alatt álló kolozsvári főgymnasiumba Páll Sándor kolozsvári, a székelykereszturi algyimnasiumba Elischer József nagyszzebeni tankerületi főigazgatót.

— **Az ág. evangélikus egyház egyetemes gyűlése** szerdán nyílt meg Budapesten. A Deák-téri templomban Haán Lajos békés-csabai lelkész mondott imát, mely után az iskolaterembe gyűltek, hol báró Prónay Dezső elnök nagy tetszéssel fogadott megnyitó beszédet mondott. Az ev. egyház ama feladatát fejtegette, hogy a magyar nemzeti közművelődés terjesztésében részt vegyen; más eszközökkel, de ugyan azon célra kell törekednie, melyet ma az állam tűz maga elé. A gyülekezetekben a tagok nyelvén kell hirdetni ugyan az evangéliumot, de az egyház csak akkor fog feladatának megfelelni, ha a magyar nyelv terjesztését előmozdítja, ha tanintézetei nemcsak a keresztyéni szeretetnek, hanem a hazaszeretnek is iskolái lesznek. Ezért főfigyelmet a theol. akadémiákra kell fordítani. Beszéd után az évi jelentés olvastott föl. A jelentés melegen emlékezett meg püspökünk Nagy Péter haláláról. Élénk vita folyt Fábry rimaszombati tanár amaz indítványa fölött, hogy a vallástan is tárgya legyen

az érettségi vizsgálatnak; az indítványt el is fogadták. Zsilinszky Mihály a bányakerület nevében azt indítványozta, hogy addig is, míg az országos tanulmányi alap jogi természete fölött a törvényhozás végleg dönt, tegye meg az ev. egyház, a testvér helv. egyházzal egyetértőleg, a kellő lépéseket, hogy a két prot. egyház iskoláinak fenn-tartása, illetőleg segélyezése céljából megfelelő tanulmányi alap létesíttessék s az állami költségen fedeztessék. — Csütörtökön a tanügyi bizottság jelentését olvasták fel. Az egyház kezelése alatt 9, nyolcz osztályu főgymnasium, egy 6 osztályu reálgyimnasium és 4 algyimnasium, összesen tehát 19 középiskola van; ezenkívül 2 hittani intézet, 5 tanítóképző s egy jogakadémia, összesen tehát 28 közép- és felső iskola. E felekezeti iskolák közül 22-ben kizárólag magyar a tannyelv, kettőben német-magyar s négyben tulnyomólag német a tannyelv. A felsőbb iskolákban működik 156 rendes, 12 segéd s 92 melléktanár, összesen tehát 260 tanár. A tanárok fizetése 5000 frttal szaporodott a mult évihez képest. A tanárok fizetése Budapesten a legnagyobb, 1600 frt, a legkisebb 400 frt s átlagos fizetés 721 frt. Az ág. evang. tanintézetek összes jövedelme 327,684 frt 14 kr és 28 drb. arany; kiadása 322,367 frt 2 kr és 28 darab arany a többlet tehát 5317 frt 3 kr. A tanintézetek tőkéje 1.770,686 frt 30 kr. Zsilinszky Mihály azon jelentésére, hogy a theologiai intézetből kikerült növendékek nem bírnak a megkívántató készütséggel, Prónay indítványára az akadémiai nagy bizottságot kérte föl a gyűlés, hogy a theol. tankönyvek kiadását tegye tanulmánytárgyává. Ezután a gyűlés végén került tárgyalásra az *anyakönyvek* magyarul vezetésének kérdése, melyben hosszas élénk vita támadt, míg végre is a határozatot a jövő évi egyetemes gyűlésre halasztották. Lapunk zártakor a közgyűlés napjai még nem értek véget.

HIVATALOS RÉSZ.

Köröztetnek:

1057—1884. *A sz.-szolnoki egyházmegyében a böösházi-benedekfalvi társegyházak. pap-tanítói állomása.* Javadalma: minden egész bérfizetőtől (39) 2 véka buza, 1 véka törökbuza, 1 v. zab, 10 kupa must, félbért fizetőktől (17) a felsoroltak 1/2 része, 30 frt fapénz, 16 frt tkts. Kaizler Antal udvarától, 24 hold tagosított birtok haszonélvezete, melynek adóját az egyhk. fizeti, s 3 hold őszi, 3 h. tavaszi vetés alá való földet és a kaszálót megmivelik és betakarítják az egyháztagnak, a lelkész illetőket csak ebédrel köteles ellátni. Benedekfalváról: 5 gazdától 2—2, 3 gazdától 1—1 véka törökbuza, egy belső telek haszonélvezete, 20 h. 1060 □ öl can. portio, melyet az egyhk. adózni nem tartozván, adóját a pap-tanító fizeti. Az összes javadalom pénzértéke 531 frtra van hivatalosan becsülve. Ehez járul a szilágymegyei Wesselényi egylettől évenként 100 frt. A megvásárolt köteles: Böösházán a papi és kántor-tanítói köteleességeket teljesíteni; Benedekfalván minden 3-ik vasárnap isteni tiszteletet tartani és a szokott időben urvacsorát osztani. *Pályázati határnap:* folyó évi nov. 15-ike. Folyamodványok nt. Nagy László esperes afiához Sz.-Somlyóra küldendők.

Kolozsvárt, 1884. okt. 5.

SZÁSZ DOMOKOS,
erd. ev. ref. helyettes püspök.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

<p>MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP. SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS: b. farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére címzendők.</p>	<p>ELŐFIZETÉSI ÁR: Egész évre 6 frt. félévre 3 frt. évnegyedre 1 frt 50 kr. HIRDETÉSI DIJ: Egy négyszög centimeferyi tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.</p>	<p>KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA. KIADÓHIVATAL: „Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.</p>
--	---	---

FELELŐS SZERKESZTŐ: SÁNDOR JÓZSEF. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: Püspökeink a főrendek közt. — Szász [Károly beigtatása. — Sámi László. — Hegedüs István emlékeszéde. — Vidéki élet. — Templomszentelés. — Tanügyi rovat: Rend-szabályok, törvények és utasítások az erd. ev. ref. kollegiumok számára. — Irodalom. — Különfélék.

PÜSPÖKEINK A FŐRENDEK KÖZT.

Lapunk közelebbi számában részletesen ismertető tiszáninneri egyházkerületünk utóbbi közgyűlésének azt az incidensét, melyet Fejes István az iránti indítványa idézett elő, hogy „az egyházkerület a főrendiházban lehető képviseltesét püspökeink és főgondnokaink által nem kívánja s ahhoz akaratával nem járulhat.“

Az egyházkerületi közgyűlés ugyan, mint szintén jeleztük, kitért ez indítvány elől, azonban egyhangulag kimondotta, hogy „elvárja, miszerint a kormány e részben, az érdekelt körök előleges meghallgatása nélkül, törvényhozási intézkedést kezdeményezni nem fog, megkeresvén a testvér-egyházkerületeket is hasonló határozat hozatala végett.

Talán fölösleges is e helyen az egyházkerület határozatában foglalt ellentmondásra külön is rámutatnunk. Mert mit jelent ama határozat? Felelet: azt, hogy az egységes és souverain magyar államtól egyik alkotó része — a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület — paritást követel a törvényhozásra nézve s azt „várja“ az egészről, hogy a rész meghallgatása nélkül ide vonatkozó törvényt alkotni nem fog. Ily jogon, mint ezt amaz egyházkerület érvényesíteni akarná, próbált argumentálni a r. kath. klérus a középtanodai törvényre nézve — sikertelenül, — valamint a keresztyének és zsidók közötti házasságot illetőleg, pillanatilag ugyan, a szavazás esélyeihez képest eredményesen, de a következés meg fogja mutatni, hogy a végén is hasztalan, mert az állam, a maga kor-

látlan főhatóságát semmiféle, ha még oly hatalmas, töredékkal szemben is föl nem adhatja. Ugyanily jogon kívánhatná a szebeni főconsistorium, hogy Magyarország törvényhozása a szász evangelicusokat is illető törvényt alkotni, kihallgatásuk nélkül ne merészeljen s ha az állam törvényhozó hatalmának ilyes korlátozása elősmeretnék, nem tudnók mi czimen tagadhatnók meg a hasonló követeléseket a szerb patriarchatustól, a román metropolitiatustól és a héber rabbina-tusoktól?

Ennél a badar határozatnál — tisztán államjogi szempontból — sokkal több értelme van a Fejes István eredeti indítványának. Mert ez — bár érdemét helyeselni nem tudjuk — legalább nem fuvalkodik annyira, hogy az egyházkerülettel az államnak akarjon utasítást adatni, hanem az illetékes hatáskörben maradván, csakis az egyházkerületre nézve akarja kimondani, hogy saját püspökét és saját főgondnokát nem kívánja a főrendiházban látni s ahhoz akaratával nem járulhat.

Ennyihez, nyilván, minden autonom testületnek s annyival inkább a magyar protestans egyházaknak, megvan a maguk igaz joguk, hogy maguk választotta tisztviselőiknek föltételeket szabjanak s a rájuk ruházott jogokhoz kötelességeket is csatoljanak arra nézve, hogy mit tegyenek és mit ne tegyenek. Valamint, tehát, jogunk volt zsinati törvényünkben megtiltanunk püspökeinknek és főgondnokainknak, hogy a kormány királyilag megerősített egyházi alaptörvényeinkbe ütköző, rendeleteit végrehajtani ne merészeljék, épen ugy szabadságában áll bármely egyházkerületnek s magának a zsinatnak kimondani, hogy a mely ev. ref. püspök vagy főgondnok az ev. ref. püspöki vagy főgondnoki széken ülni akar, a magyar állam főrendiházában ülést és szavazatot el ne fogadjon.

Jogszerűségét, tehát, egyházi jogi szempont-

ból, a Fejes István elejtett indítványának, megtagadni sehoggy sem lehet. Más kérdés azonban, ha vajjon ez a jogszerű indítvány észszerű-e?

Sajátságos fordulatot ad a kérdésnek az a tény, hogy Fejes István indítványát nem csak a tiszáninneri egyházkerület, hanem maga Fejes István is elejtette — a „Pesti Napló“-ban cikksorozatot közölvén, melynek eddig ismert részében, per ambages, odajut a t. indítványozó, hogy bár elvileg most is ellenzi, de a jogegyenlőség alapján „megnyugszik a főrendiházi képviseltetés elfogadásában.“

Ez a kis köpeny-lendítés igen megkönnyíti az én jelenlegi vállalkozásomat, mert, a midőn maga az indítványozó tér jobb belátásra és pár heti időközben, előbb „nem kívánja“ a képviseltetést, utóbb pedig „megnyugszik“ a képviseltetés elfogadásában, akkor valóban egészen fölösleges az eredeti indítvány észszerűtlen voltát még hosszasan bizonyítgatnunk.

Igy hát az eredeti indítvány „eredeti“ argumentumait maga az indítványozó döntötte halomra. Most hát már Fejes István sem félti egyházfőinket attól, hogy a főrendiházi tagsággal a politikai alantas küzdelmekhez alárántatnak; a protestans puritanismusról előbb anynyira megfélekezett lelke ma már nem remeg, hogy „a főrendiházban a katolikus püspökök által kifejtett fény mellett“ a mi szegény püspökeink el fognának homályosodni (!); attól sem borzad már, hogy ennek elhárítására püspökeink „a kormány által fognának segítyeztetni“ (s így lelkiismeretüket bizonynyal el is fognák néhány pénzért adni . . .), — sőt az sem aggasztja már, hogy a mi képviselőink által hangoztatandó igazság el fog bukni, mert hisz egyházfőink száma „az ellentétes érdekek képviselőivel szemben, még a legjobb esetben is, csekély lenne.“

Fejes István ur mindez argumentumokat maga bocsátván, módosított nézetével, szélnek, nincs miért ellenőkebe kivonulnunk; elszállanak azok, a magok könnyüségével, magoktól is. De említett cikkeiben épít magának helyettök mást, mely ugyan nem nagyon actualis, de, úgy látszik, neki nagyon kedves, szerinte, egymaga annyit nyomván, mint az első indítvány öt-hat „miután“-ja.

Szól pedig e nagy nyomatékú föltétel arról, hogy a főrendiházi tagsággal mindenféle kísértésekbe rántandó egyházfőink erkölcsait a restauráció módjával kell megvédenünk. Hagyd lebegjen fejük felett az elnöki székéből való kiheppenítés damokles-kardja, majd akkor nem fogják eladni az egyházat néhány pénzért, sem csuszó-mászó szolgálivá nem fognak válni a kormánynak.

Fejes István ur épen olyan buzgó igyekezettel támogatja meg ezt a mentő eszméjét, mint

a mily sok „miután“-nal vette vala körül eredeti indítványát. Lehet, hogy néhány hét múlva szives lesz a mostani czölöpöket is — szélnek eresztetni, de magunknak még e pár hétig sem kell várunk, hogy a falra festett ördögökben épen csak a falra festett ördögöket lássuk meg már ma is.

Mi ugyanis, a mennyire egyházunk történetének ösmeretében el vagyunk bocsátva, sehoggy sem tudunk remegni attól az eshetőségtől, a midőn a magyar közjog egy régi igazságtalanságának helyrehozása után, a mi egyházfőink is helyet foglalnak majd a főrendek soraiban. Valamint nem pirulva, sőt büszkélkedve gondolunk arra, hogy a biborosok mellett a mi egyszerű képviselőink kopott paláttal fognak ülni s egyenlőkké válnak jogban, tisztán benső értékük által, azokkal, a kiket rang, születés, vagyon is segített a legmagasabb polczra: azonképen nem félttem sem főgondnokainkat, sem püspökeinket, hogy akárhol is valaha más igéket vallhatnának a Jézus Krisztus igazságánál. S ha mégis vullanának: ugyancsak egyházam történetéből ismerem (Fejes István még jobban ösmeri) azokat az eseteket is, a midőn a hütelen sáfár, avagy a szolgálilag megalázkodó, egyháza jogait földadó egyházfő épen az egyházban rejülő erkölcsi erő szétmorzsoló hatalma előtt egyetlen szavazás által menekülni volt kénytelen s a restauráció minden törvényes formája nélkül szégyenkezve hagyta székét üresen-méltóbb utódja számára.

Épen azért azt a méltóságot és jelentőséget, mely e főtisztségek állandóságával áll kapcsolatban s melyet századok szentesítettek és zsinatunk bölcsesége is elősmert, nem vagyok hajlandó csak úgy könnyedén földadni azért, hogy Fejes István ur ideiglenes tartamu aggodalmait lecsillapithassuk. Én sokkal jobb véleménynyel vagyok nemcsak egyházfőink jelleme, hanem és főkép a protestantismus erkölcsi ereje felől, hogysem akár micsoda főrendiház, avagy kormány és világi állam hatalmától félténem önállóságát.

Legfőlebb — — ha nagyon el találna harapózni közöttünk az ilyes fogalomzavar

L-t.

SZÁSZ KÁROLY BEIGTATÁSA.

Okt. 12-én délelőtt ment végbe nagy ünnepélyességgel Szász Károly superintendens beigtatása a pestireformátus egyházközség lelkészi állásába.

A szertartásra fényes közönség gyült egybe, mely zsufolásig töltötte meg a templomot.

Az istentisztelet d. e. 10 órakor kezdődött. Szász Károly, a pesti egyházmegye esperese, Siposs Pál oldalán lépett a templomba.

A szoltár eléneklése után Siposs esperes beszédet

intézett az új lelkészhez. Nem akarja, — mondá — a lelkési kötelességekre figyelmeztetni, mert hisz ő mint püspök az egyház összes lelkészei élén fog állani. A fényes gyülekezet itt a fővárosban, a hol egy évszázad előtt a magyar nyelv és a református vallás jóformán ismeretlen volt, arról tanuskodik, hogy nagy utat tettünk meg. De nem szabad megállapodni és az új lelkész lelkesedése, páratlan munkássága, országosan tisztelt neve biztosítékul szolgálhatnak arra, hogy az egyházközség jelszava ezentúl is „excelsior“ lesz és hogy lelkésze a ma elfoglalandó szószéket nem fogja nyugodóséknak tekinteni. Van aztán ezen templomnak, mely félszázad előtt nem is létezett, egy kincse: nagy tanintézetek környezik. Az új lelkész, ki ép az iskolaügyek vezetése körül oly nagy érdemeket szerzett, bizonyára gondosan fogja őrizni és gyarapítani az egyházközség ezen kincsét; ezt is teljes bizalommal tehetjük le kezébe. Ez egyházközség féltékenyen őrködött mindenha nemzetiségünk jogai és szabadsága fölött is és ha ma a főváros területén a magyar nyelv és magyar szellem uralkodik, ebben ép a reformátusoknak nagy érdemük van. A nemzeti szellem ápolása tekintetében is a legteljesebb bizalommal tekinthetünk az új lelképásztor működése elé. Van azután az egyháznak még egy kincse. Mikor az egyszéri marttyr a pogányok felszólították, hogy adja ki az egyház kincseit, a marttyr az egyház által segélyezett szegényekre és árvákra mutatott: „Ime az én egyházam kincsei.“ A pesti egyházközség ezen kincsét is ajánlja az új lelkész figyelmébe. Ezután szónok átadta a bibliát és az isten áldását kérte működésére.

Ezután Szász Károly a szószékre lépven, buzgó, erőteljes ima előrebocsátása után közel egy óráig tartó hit-szónoklatot mondott, melyet a közönség mindvégig feszült figyelemmel hallgatott. Textusát Pál. I. Kor. I. 1. 2. választotta.

„Félelemmel és rettegéssel állok itt e szószéken, — mondá — honnan a magyar protestáns egyház egyik leghatalmasabb férfija hirdette az igét az ország első reformált gyülekezetének. Vajjon lesz-e eőm nekem, ki hajlott korban, a tizenegyedik órában jövök, annyit munkálkodni, mennyit mások egész nap munkálkodtak az ur szőlőjében? Igaz, hogy első szerelmemhez térek vissza, a lelképásztorkodáshoz, idegen isteneket nem szolgáltam, de tizenhat, más téren eltöltött hosszú esztendő felveti előttem azt a kérdést is, hogy hozok-e valamit onnét, a minek itt hasznát vehetem. Igaz, hogy tapasztalataimat gyarapítottam, ember- és világismeretemet szaporítottam, közügyekben jártasságomat szélesebb alapra fektettem, de vajjon azért hívott-e meg gyülekezetem a szószékre, hogy innét emberi ismeretet, világi tudományt hirdessek. Nem! E helyről az ember vallás-erkölcsi élete, jelleme vár táplálékot. Avagy beszéljek-e az igazságról. Az igazság mindig tanulságos és érdekes. Bár igazságot tanít az iskola, a költészet és a színpad, de ezek nem pótolják soha a templomot. Mindezek az igazságot keresik, de kerülő utakon és kevésbé válogatva az eszközökben, míg a templom magasbra tör és elvet, visszautasít mindent, mi nem a legtisztább. A hit hatalmával kíván hatni, egyesíteni akarja a mulandót az örökkévalósággal és az embert a föld teremtményei között elsővé teszi.

Ezért nem kíván ő itt sem tudós, sem ékesen szóló lenni, még ha különben képes volna is minderre.

Hogyan? — fogják ellene vetni, talán épen a legműveltebbek, a haladás e századában, a mikor minden nap új csodával gyarapítja az emberi ismeretek összegét, meglegeghetünk-e azzal, hogy ne tudjunk egyebet, hanem a Jézus Krisztust? És a világtörténelem könyvéből, hol

Nimródától Napoleonig annyi világhódító szerepel és a hol az emberiség értelmi, erkölcsi, társadalmi és állami fejlődése oly nagyszerű vonásokban van megírva, a hol az ember küzdelmei oly felemelő példákban vannak lerajzolva, beérhetjük-e azzal, hogy ne tudjunk egyebet, mint e Jézus Krisztust? És az emberi gondolkodás nagy tárházából elég-e egyetlen egy könyvet, a bibliát birnunk és semmi egyebet? S Omar kalifa volt-e az emberek legbölcsőbbike, a ki az alexandriai könyvtárt porrá égette, mondván, hogy minden könyv felesleges, ha azt tartalmazza, mit a korán és ártalmas, ha mást tartalmaz?

Nagyra vagyunk s méltán — a XIX. század tudományos haladásával, — de mik annak a csodái Jézushoz, az isteni és emberi természet egyesülésének e csodájához képest? Mindazoknak csodálatos volta mulandó és időhöz kötött csodák, a míg ujak, vagyis a míg az azoknak alapul szolgáló természeti törvények mivolta ismeretlen. A Jézus istensége ellenben örökre csoda marad, mert erkölcsi csoda, melynek semmi természeti törvényben nincs magyarázata.

Fényes glóriával környezve áll előttünk az Isten-Jézus magasztos, emberfölötti, mennyei alakja. De istenségének bizonyítékait Szász nem keresi előszeretettel azokban az evangyeliumi tényekben, a melyek a monda, vagy hitrege, a minden vallásalapítással közös s attól elmaradhatatlan mythos jellemét viselik magukon, s épen annál fogva vitatás alá esnek, megtámadhatók, sőt még különben hívó keresztyének részéről is — tagadással találkoznak. Nem a templomi szószéken van helye az evangéliumok hitelességét s az azokban előadott tények történelmi igazságát szellőztetni, vagy megismertetni; ez az íráscritica, vizsgáló és oktató tudomány dolga. Mi itt gyermeketeg hittet fogadjuk és hirdetjük a Krisztus szeplőtlen fogantatásának, szűztől való születésének, csodatételeinek, feltámadásának és menyemenetelének tényeit s hittel és buzgósággal üljük meg az e tények emlékére rendelt ünnepeket. De szóló nem tagadja, hogy ő a Jézus istenségének e bizonyítványait egy sokkal fontosabb, bár a felületes szemlélő előtt kevésbé feltűnő tényben látja megerősítve, melyet azért Krisztus istensége csodájának legerősebb bizonyítékául tekint. S e tény az, hogy Jézusban nem volt bűn. Minden ember Ádám óta bűnben született, egyedül ő volt kivéve az eredendő bűn köztörvénye alól. „Kicsoda győzhet meg engem a bűnről?“ így mert ő szólani magáról, a mint az emberek közül senki sem merhetett. Keresztelő János vallást tett róla, s az evangelisták és apostolok egyhangulag megerősítik a tény, hogy ő benne — bár megkísértetett is — bűn nem találtatott, sőt még az ő hóhérai, Pilátus és Herodes sem találtak bűnt benne, s nyilvános vallást tettek az ő ártatlanságáról. Valóban ez a csoda, hogy egy ember bűn nélkül való, minden más csodákat felülmulna; ha az csupán ember volna. S mivel ez csak az által lehetséges, mivel isten egyszersmind: ime a még nagyobb csoda, hogy: Isten jelent meg testben. Micsodák ehhez képest a természet csodái? vagy a miket annak nevezünk, holott a természet törvényei által felvilágosítottak, azonnal megszűnnek csodák lenni, míg ez örökre csoda marad!

És a történelemnek — e nagy hangyabolynak, melynek nyüzsgésében, a magasból tekintve, a kisebb és nagyobb alakok közötti különbség elenyészik — csak egyetlen egy kimagasló, semmi mással össze nem hasonlítható alakja van: Jézus; folyamatának egyetlenegy fordulópontja: a Jézus születése, élete és halála az emberiség fejlődésének egyetlen irányadója; a jézusi szellem s abban az isteni kijelentés. A világtörténelem nem egyéb, mint az emberiség nevelésének a tanfolyama; a Jézus előtt

előkészület a tökéletes kijelentés elfogadására, Mózes és a próféták; az egyiptomi. hindu és görög bölcsek által; Jézus után ugyan csak terjesztése az ő szellemének hatása által.

És a könyvek, a melyekben az emberi gondolkodás eredményei vannak lerakva, mik volnának azok a Jézus életének evangéliuma nélkül? Nem haszontalanok, sőt nagybecsűek és esetleg, — mert ugyanazt az igazságot, mint a prisma a napsugárt, különböző színekben tüntetik föl a különbözőleg gondolkodó szellemekhez képest, a melyeken átszűrődött. Mert nemcsak négy evangélista van, Máté, Márk, Lukács és János, a kik maguk is bevallják, hogy nem irtak meg mindent, a mit Jézus mondott és cselekedett, — melyek, ha egyenkint mind megíratnának, azt vélem, hogy a világ se foghatná be az azokról írandó könyveket! — hanem minden igazi nagy szellem, Plátó, mint Kant, Dante, mint Shakspeare, Kempis Tamás, mint Kálvin János, egy-egy kinyilatkoztatása e szellemnek.

A tudomány és az ő vivmányai, a történelem és az ő tanulságai, az emberi munka és az ő csodái, mindezeket az a szellem teremti és ihleti, mely a Jézus Krisztus szelleme; mind arra való, hogy ezt a szellemet elterjeszék az emberek közt; mindezekben a Krisztus lelke működik, azon Krisztusé, ki a világtörténetet átalakította; a a ki a legmagasabb erkölcsstan alapjául az igazságot és a szeretetet tette.

„Tanítani fogom, végzé, a szószerkről a Jézus Krisztust, a ki megfeszítettett. Nem a csodatevő, a természetfölötti módon született Jézus Krisztust, nem a feltámadott, a menybe ment, megdicsőített Jézus Krisztust, hanem azt a Jézus Krisztust, a ki büntelen szenvedett, megfeszítettett, mert ezt követhetjük mi emberek. Mert ez mutatta fel az áldozatot, a mit az üdvözítő az emberi nemért hozott. A megfeszített Jézus Krisztust akarom hirdetni a csecsemők keresztelésénél, a házaspárok esketésénél, a betegek ágyainál, az urvacora osztásánál.“

A beszéd végeztével a főgondnokhoz, egyházi szolgatársaihoz, a gyülekezethez fordult, hogy támogassák keresztényi buzgalommal teendőiben, majd emelkedett szellemű fohászt bocsátott az egek urához. Áldását így végzé: „Uram! Legyen e hazában atyafiúi szeretet és türelem a különböző nyelven beszélők és a te nevedet különböző módon imádók között! Legyen áldás a királyon és az ő háza népén! Áldás, a te áldásod e hazán, e nemzetzen, mindnyájunkon, a te szent fiadért: a Jézus Krisztusért.“

Az istentisztelet végeztével az új lelkész a templom udvarán át, a hol a közönség lelkesen megéljenezte, az egyházközség tanácstermébe ment.

Itt Tisza Lajos gróf, a presbiteryum elnöke üdvözölte az új lelkészt; kifejezte, hogy nem az ünnepelt tudóst és költőt, nem az államférfiut, nem az aranyszáju szónokot üdvözli benne, hanem az egyház buzgó hivat, nagynevű atyjának méltó fiát, a ki Török Pál által oly magas fogkra emelt egyházat továbbra is bölcsen fogja vezetni, vallásos buzgósággal példát fog adni és az adminisztrációban szerzett jártasságával tapintatosan fogja az egyházközséget képviselni kifelé is; biztosította végül, hogy működésében az egyháztanács tőle telhetőleg támogatni fogja.

Szász Károly megköszönte a szives üdvözlést és azon meggyőződésének adott kifejezést, hogy ezen egyháztanácsban, melynek tagjai oly kiváló férfiak, a pesti egyházközség élén, mely ha lélekszámra nem is, de értelmiségre nézve az országban az első helyet foglalja el, ne-

ki, mint a presbyterium egyházi elnökének és mint lelkipásztornak teendői nagyon meg lesznek könnyítve.

Ezután a gyűlés zajos éljenzés közt foglalta el az elnöki széket gróf Tisza Lajos oldala mellett.

Sámi László emlékének szentelt szerdán ünnepet Kolozsvár városa. Itt élte le élete javát, s e város közléte élvezte első sorban áldásos tevékenységét. E város mivel közönsége ezért ismét meghozta kegyeletes adóját, s ezzel a megboldogultnak emlékét hozzá méltóan jutalmazta. Életében nem fogadott el egyebet elismerésnél, halálában sértene egyéb a kegyeletnél. Már délután 3 órakor sokan künn voltak a temetőben, hova nemsokára kivonult az egyetemi ifjuság, az unitárius főtanoda, s a lyceum tanuló ifjusága, tanári karukkal élükön. E tanodák fiatalága képezte a nagy előtér szegélyét, melyen belől előkelő férfi- és nő-közönség foglalt helyet. A tanférfiak, papok minden felekezettől és más intézettől megjelentek. Kevéssel az ünnepély kezdete előtt megérkezett a ref. főtanoda ifjusága is, gyászlobogójával és tanári karával. E menetben volt Sámi László nemes szívé, fenkölt szellemű özvegye, László és Béla fiaival. A nők között ott voltak a ref. tanárok és papok családjainak női tagjai, és gróf Teleki Miksáné, Sámi egyik legnagyobb tisztelője. De Gerando Antonia növendékeivel együtt jelent meg, kikből élő virág-koszorut font az új sirkő körül. Az élő koszorut Hegedüs Sándor és dr. Gajzágó Joachimné szép koszorui egészíték ki. Előbbi „Sámi László emlékének“, utóbbi „Legjobb barátjának“ feliratokkal. Ezek mellett Sámi kedvenc virágai: a rezedák, mint az özvegy gyöngéd figyelmének jelei, csüggeszték le bánatos fejcskéiket. E csoportozathoz és képhez járult a szürke-márványból emelt szép emlékkő, (Lorenz Ferencz raktárának kiváló példánya), melynek nyugati oldalán Sámi László karrarai márványból készített mellképe domborodik ki. Maga a munka igen szép, de nagy szigort ábrázol, a mi épen nem felel meg Sámi szelid, derült lelkületének. Carlo Nicoli készítette Carraraban egy arczkép után, aprólékos gondal, de mint mondók, rigorosus lelket öntve a különben is fagyos márványba. A köven e felirat áll

SÁMI LÁSZLÓ
ref. tanár,
1812—1881.

Emelte a közkegyelet.

Félnegy óraker a ref. főtanoda dalárdája megható gyász-

dalt énekelt, melynek végeztével Szász Gerő előtérbe lépett s előadta Teleki Sándor ezredes megemlékezését. Majd Hegedüs István tartotta meg átadó beszédét, melylyel mélyen meghatotta és megindította a jelenvoltak lelkeit. Az ünnepélyt az előbbi dalárda zárta be a Szózáttal.

HEGEDÜS ISTVÁN EMLÉKBESZÉDE

Sámi László fölött.

Nem az enyészet küszöbén állok most, mint három évvel ezelőtt, midőn feledhetetlen mesterem, öreg barátom saját szavai szerint: „a nagy természet setétségébe“ tünt el, hanem az emlékezet, a halhatatlanság oltára előtt. Az elhagyatottság, a sivár magány érzését, mely hasonlított azon érzelemhez, melyet Tennyson, az eltűnt Arthur király után sovárgó hősnének tulajdonít, ki így sohajt föl:

„És én, a végső, társtalan vagyok
— Mig körülem nap, év sötétre vál —“

Uj nép, uj arcok, uj szívek közé, fölváltva a bizalom, a remény érzelme, hiszen e siremlék bizonyosság a mellett, hogy Sámi László második éltét: az örök emlékezetben megkezdte; hiszen e siremlék bizonyosság a mellett, hogy az ő élete nyomtalanul el nem veszett; az ide sereglett ifjúság a jövő fényét sugározza be a „természet sötétségé“-be.

A jövő fényét kereste. A haladás nagy elvének kijelentését az új kor evangéliumának tekinté, mely a forradalmak vihara közt lett megszentelve, hulló vérral lett megkeresztelve, önfeláldozó hazafisággal lett biztosítva.

E kijelentés egységes és kétely által meg nem zavart hitét táplálta öntudata első nyilvánulása óta egész életén át; e hit varázsolta át a történetet az ő ékesszóló ajkain egy felséges draivává, melyben az eszme megdicsőül s a múlt idők „összehalmozódott szenvedése“ részvételt tölt el és szívünk mélyéig meghat. Legmélyebb elkeseredése pillanatában is, midőn Zilahról távozni kénytelen, az ifusághoz e szavakkal fordul: Még egyszer kérem: „soha ne béküljenek ki a valóval, a jelenel, hanem a tudatlanság és szivtelenség művei ellen az ideal nevében az ész erejével és a sziv nemes hevével küzdjenek“ és ő küzdött azon szerény körben, hol az idealnak oltárt állíthatott meg, a legtisztább, legönzettelebb áldozatok: a lelkesedő ifjúság első szent fogadalmát hallgatta meg. E fogadalom az élet kereszties hadjáratára felavatás volt a szabadság és testvériség érdekében. Midőn a haladás nagy nemzetét, általa rajongásig szeretett francia nemzetet lesújtva tudta, akkor is megvetéssel fordul el a történelem azon felfogásától, mely, valljuk meg, ha nem is nyílt szavakban, de a kételkedő szívek és habozó elmék homályában naponta jobban megfog, melyet Lingard e szavakkal fejezett ki:

„A történelem néhány ember önzése és szenvedélye által a nagy tömegre mért csapások egymásból folyó képlete.“ Ő, mikor a kételkedő szívek közt jobban elhagyottan érzé magát, mikor a törpülő emberek kis hite, de nagy ambíciója elől mind elszigeteltebb magányba vonult: a solidaritás törvényét egy hívó lélek lelkesedésével hirdeti. A politikai élet romboló szenvedélyei elől a sétatér rezgő nyárfái alá menekszik és elmélkedik azon szép legendáról, mely szerint a nyárfa levele azért reszket, mert a Krisztus keresztjét e fából faragták. A solidaritás nagy törvényét alig lehet magasztosabban kifejezni — mondja ő maga — mint e legendában ki van fejezve. Mikor e

legenda szellemét az emberiség érteni fogja, a politikai és a társadalmi kérdések megoldásának békés módja föl lesz fedezve: az erősek tenni fogják kötelességeiket a társadalom providencia lesz.“

E solidaritás az ő *ideálja*, melynek egy életet sem lel. Ma az erősek nem így tesznek-e inkább, mint Odysseus dajkája, ki ujjong a legyőzött kérők holtteste fölött? Ama nyers korszak hőse megbotránkozik e keményszívűségen; megdorgálja a dajkát. Ma a vérig, a becsületig való üldözés mily messze, messze vet a solidaritás fenséges érzésétől! Még csodálkoztak, hogy Sámi László magába vonult! Eszembe jut Arthur király utolsó ténnye. Elküldé bűvös kardját, midőn erejét hanyatlani érzé, hogy dobja a nagy mélybe, honnét előbukkanék és a ő tündére által a feledhetetlen jellem, hűség és hit lovagjának adatott Excaliburt az asztalkör utolsó lovagja nem meré eldobni, csak harmadszori parancsra. Azon kor *eszményéért* forgatá e kardot a mythosz hőse. Minden kornak vannak kiválságolt hősei, kiknek kezében mocsoktalan, tiszta marad a kard, mely az eszmény küzdelmére avat föl. Sámi a szabadság, a népek közti solidaritás eszméjéért forgatá azt a villogó, szíveket átjáró kardot, mely az ő egyszerű beszédét ékesszólássá, az egyszerű tanszékét az igazság tribunájává emelte. Az eszmény kardját hányan dobják el időnap előtt!

A dicsőség templomába oh, hányan akarnak más uton jutni, mint az erény templomán keresztül, holott szépen emeli ki Sámi Deák Ferencz feletti emlékezetében, hogy Rómában e két templom oly összeköttetésbe volt építve, hogy a *dicsőség* templomába csak az *erény* templomán keresztül lehetett jutni.

Ő az erény templomában maradt, salaktalan szívének tiszta lángjával áldozott. A szerény tanári széket nem kicsinyelte. Maga mondá: „Ha a vízbe követ dobunk, a természet törvényénél fogva a kerekedett gyűrű csak a partnál enyészik el. Az eszmény utáni vágyunk épen oly természettörvényénél fogva csak az istennél enyészhetnék el, de ennek nincs határa . . .“ Mi különbséget tesz a szellemvilág öröklétében, ha a haladás gyűrűjét egy egyszerű tanácsokról elhangzott igaz szó indítá meg? E gyűrű most is szívünkben rezg végtelenül. Nem egy ország sorsa volt kezében, egy néhány lelkesedő sziv csüngött rajta. És a jövő fényessége sugározta be azt a magányt, hol jelleme menhelyet talált; a jövő fényessége sugárzik ki az ifjúság szívéből. E fényhez hozzá volt szokva.

Ez méltó az ő emlékéhez. Pártszenvedély, mely egymást tiporja el, nézzen e *nyugodt* arcra és jusson eszébe, hogy a haza eszménye pártok felett áll; társadalmi gyűlölség, melynek lángja minden egyéb, csak nem a szentlélek büne, nézzen e *szelíd* arcra és érezze, a mit Sámi e szavakkal fejezett ki: „Mentől teljesebb igazság és teljesebb szeretet után aspirál az ember“; a politikailag hitetlenség, mely a kételkedő szíveken át nyeri meg az elméket, gondoljon az ő összhangzatos jellemére, mely az ifjúság első, szent nevét Magyarország történelmi hivatása: függetlensége iránt csak azzal a végzetes három lélekzettel lehelte ki, mely életét kioltá. Sem az elnyomatás nehéz, fojtó köde, sem az alkotmányos szabadság rejtett veszélye: az elernyedő akarat *nem vesztegeté* meg hitét, nem vette el reményét.

A jelen előtt nem hajolt meg. Nemes ifjúság, e sirnál a közkegyelet által felszólítás nélkül emelt e siremlék előtt, melyet átadandó vagyok, szólhatnék én egyebet, mint a mit ő anynyiszor, anynyi alakban kifejezett, hogy „ne tagadják meg azon gondolataikat, s érzelmeiket, mik most az Isten szeme előtt fogamzanak meg lel-

kökbén, s ne dobják el azokat, mint sokak által kigunyolt fiatalemberi ábrándokat."

Ne tagadják meg, de küzdjenek értük, ne dobják el, de hordozzák sziveikben, mint ő hordozá. A korszellem kinyújtja bűnös kardját. Várja lovagját. Légy te azzá: nemes ifjuság. Érted él; a jobb jövőért: vívd ki te a jobb jövőt.

Az emlékkő itt marad az ő életét vigyük bele az életbe.

VIDÉKI ÉLET.

Szilágyszoinoki ev. ref. egyházmegye.

Egyházmegyénk őszi közgyűlése Zilahon tartatott meg okt. 14. és 15. napjain, melyet Nagy László esperes — mint esperesi hivatalában első rendes közgyűlést, a következő beszéddel nyitott meg:

Nagytiszteletű egyházmegyei közgyűlés! Van szerencsém a n. t. e. m. közgyűlés szép számmal megjelent tagjait esperesi hivatalom első rendes közgyűlésén szívem teljes melegével üdvözölni.

Nekem közgyűléseinkről alkotott fogalmam és óhajlásom, hogy a közgyűlés a tagok részvétele által teljesen megfeleljen a maga fogalmának. Ezt kívánja az ügyek közmegnyugvásra történendő elintézése, — de ezt kívánja a közügyekben részt venni jogosult és kötelezett egyesek érdeke is. Mert igaz, hogy: „Csendes magányban fejlődik a talentum, világi zaj közt állandó karakter,” — s igaz, hogy nekünk talentumokra úgy, mint állandó karakterre egyaránt van szükségünk. Ámde mit ér, ha a talentum s ezzel együtt járó szellemi világosság véka alá van rejtve, — s mit ér, ha az állandó karakter más téren érvényesíti magát s ez meg amaz nem kíván az anyaszentegyház felvirágoztatásának nagy munkájában tevékeny részt venni? Az erők egyesítése hatalom! Ámde az erők önkakaratú izoláltsága könnyen teheti azokat tul-hatalmassá, a kik a kormányzás élére állítvák. Azért örömmre fog szolgálni mindég, míg hivatalom lesz az egyházmegye élén az urnak terhes, de gyönyörű munkáját végezni, ha tapasztalandom, hogy az egyházi és világi elem egymással versenyezve siet a közügyek elintézésének zöld asztala mellé. Éppen azért kötelességemnek fogom tartani úgy vezetni az egyházmegye ügykezelését, hogy a tisztikar és az időközi administratióra hivatott egyházmegyei tanács úgy intézze el törvényszabta munkálkodását, hogy a közgyűlés csak a fontosabb s törvény által kizárólag reá utalt ügyek által legyen igénybe véve s más közegek által elintézhető apróbb ügyekkel ne pazarolja a mindnyájunkra nézve drága időt.

Most is a tárgysorozatban felhozott nem sok, de részben nagy fontossággal bíró ügyekre felhiva a közgyűlés becses figyelmét, ülésünket megnyitottnak nyilváníthatnám, ha ezt megelőzőleg egy reám nézve igen terhes kötelesség teljesítése nem állana előttem.

Lelkem elborul, szívem elszorul és ajkam remeg, midőn kimondani kénytelen ama, fájdalom! megmásíthatlan igazságot, hogy „elveszett a mi fejünknek koronája”, megszünt dobogni a legforróbban szerető szív, megakadt a legékesebben szóló nyelvnek forgása, kialudt a bölcsességnek tündöklő fényvel ragyogó vezérsillaga, kiesett a csüggedetlen bátorsággal vitézkedő vezér kezéből a kormánybot, mert meghalt a mi szeretve tisztelt főpásztorunk Nagy Péter.

Hogy mit vesztettünk e nagy halottban, azt én meg-

mérni képtelen vagyok. Nem állítom ugyan, hogy: „üres leszen az ő helye”, — hiszen tudom, hogy nincsen pótolhatatlan ember a földtekén. Hiszen tudom, hogy valamilyen kiválasztott népek az idők folyamán Isten mindég adott bölcs vezéreket, a kik a népek előtte járjanak: úgy a mi nagy nyájunknak is ad a gondviselés más főpásztort. Ámde tudva azt, hogy ő bölcs volt a tanácsban, erős a kormány rudja mellett: megdöbbenő fájdalommal látom az ő elesését és aggódó reménnyel nézek a jövő elé.

A legkisebb mécses világának kialvásával sötét lesz a kis szoba, melyet bevilágított, — de ha a tenger lámpatornyainak messzi tündöklő világa alszik el, sok ezren vesznek el az irányt, — mely felé bizton vezették éltük hajóját.

Ám azért ne adjuk tétlen fájdalomnak magunkat, csüggedés ne szegje a mi szárnyainkat, legyen emlékezetben közöttünk az ő neve s nemes példáján lelkesülve, kétszeres erővel munkáljuk anyaszentegyházunk ügyeit. Így az ő halála újabb életre kelti anyaszentegyházunkat s szelleme élni fog mindég mi közöttünk!

Ezen felemelő hittel, ezen biztos reménységgel egyházmegyei közgyűlésünket megnyitottnak nyilvánítom.

Ezen megnyitó után felolvasott esperesi jelentés hű képét tüntetve fel az esperesi munkásságnak, s az egyházmegye féléves életének s kiterjedt némely fontos tennivalókra, melyek e jelentésben, mint elfogadásra ajánlott idítványok voltak foglalva, s melyek ezen jelentés tárgyalása közben csakugyan mind is határozattá lettek emelve. Nevezetesebb tárgyai voltak a közgyűlésnek a következők: Szikszai Lajos, Gencsi Sándor újonnan választott algonokok ez alkalommal foglalták el először gondnoki székeiket, fájdalommal vévén tudomásul közgyűlésünk, hogy a harmadik elválasztott gondnok: Kovács Mihály urat súlyos betegség tartja távol. Nagy vitát idézett elő az egyházi költségvetések elkészítési módjának kérdése, a megállapodás végre abban történt, hogy azok a közgyűlés által megállapított minták szerint, mindenkor az egyház vagyoni leltárának mellékletével terjesztessenek be, ez évben kivételesen november végeig.

Az igazgató-tanácsnak leirata folytán a zsinati törvények életbeléptetése s a püspöki jogok, kötelességek s a püspöki szék hatáskörének körvonalozására, véleményadásra egy bizottság küldetett ki, esperes elnökölte alatt: Magyarós J., Kónya L., Szabó Pál, Török J., Kerekes J. Benkő L., Szikszai L. és Dénes I. tagokból. E munkálat tárgyalására rendkívüli közgyűlés fog összehívanni.

Első helyen kellett volna megemlítenem, miszerint b. e. püspökünk családjához részvétünket kifejező jegyzőkönyvi átírat határozottatott, s emlékének külső jellel megörökítése végett a gyűjtővek kibocsátatván, abban buzgólkodni minden tagja gyűlésünknek nemes kötelességének fogja tartani.

Bejelentetett a tasnádi egyházban kezelt Kovács Mór alapítvány-ügyének, valamint a Szakácsi iskolai alapok tisztázása, s az új-németi desolált egyház földbirtokának bérbeadása, a melyeknek tapintatos elintézését az esperes által, közgyűlésünk elismerő tudomásul vette.

A petrii egyház kérése, melyben szőlői elpusztulása miatt a papi és kántori borkepenék pénzre fordítása végett folyamodik, pártolólággal terjesztetik fel az egyházmegyei pénztáraknak az új pénztárnok kezéhez átadására, ezentul mindenkorra a polgári új év határozottatott legokszzerűbbnek az eddigi gyakorlat helyett.

Egyházmegyei képviselők választására a perecseni, t.-szántói, lelei és panyiti egyházak felhívandók esperes által.

A jövő évre egyházvizsgáló biztosokul kiküldetnek

a kraszna-bererettyómenti körbe: esperes Nagy László és Gáspár János ülnök, póttag Viski Pál. Az érmenti körbe főjegyző Surányi Gy., Rózsa Sándor, p. t. Rózsa R. A tövisháti körbe: Szabó Pál ülnök és Bakcsi Sándor, p. t. Benkő L.

Nevezetes gyűlésünknek azon határozata, miszerint minden egyház köteles a megyénk területén a magyarosodás terjesztése végett alakult Wesselényi-egylet tagja lenni, elvárta ez a papok és tanítóktól is, annyival inkább, mert e megyében a magyarság ügye csaknem egy a ref. egyházi és iskolai ügyek virágztatásával.

Főbb kisebb fontosságú intézkedések után elnöki előterjesztésre küldöttséget nevez ki e. megyénk, mely képviselje őt a dunántúli püspök ft. Szász K. roly beigtatási és néh. b. e. Török Pál gyász-ünnepélyén Budapesten. — E küldöttség tagjai, esperes Nagy László vezetése alatt: Mezei Albert, Lőrinczi György, Eltető Elek, Bereczki Endre urak, fenhagyatván joga az e. megye minden tagjának e küldöttséghez leendő csatlakozásra.

Végül szívélyes búcsu-szavak után őszi közgyűlésünk befejeztetett.

Notarius.

TEMLOMSZENTELÉS.

Léczfalva, okt. 12.

Tekintetes szerkesztő ur!

A mennyire e lapok szűk kerete engedi, helyet kérek az alábbi tömör soroknak.

A léczfalvi ev. ref. egyháznak f. hó 12-én templom-és orgona-szentelési ünnepélye volt. Ez egyházközség néhez megpróbáltatásnak volt kitéve. 1878-ban régi templomát átalakította és tornyát fehér bádoggal fedette be. 1882-ben az átalakított templom fedézete beszakadt, mely ugyanezen évben egészen új fedéllel állított helyre. A hiányosan végzett kőművesmunkálatok miatt azonban ez is czélszerűtlennek találtatott s jelen évben úgy végeztették el a maga teljességében és szilárdságában.

Teljesen új, 8 változatu orgonát állított a hivek önkéntes adakozásából és a képviselő-testület szives ajándokából. A templom körülkerítve csinos, festett rácsos kerítéssel, a korona teljesen díszben átalakítva s a szószék Bodor Irén, Irma és Zoltáni Margit kisasszonyok költségén aranyhimzésű bársony-takaróval feldíszítve. Mindezeket rövid 7 év alatt eszközölte a nevezett egyházközség: 6—7000 frt kiadást s 1—2000 frt erő munkát és fuvar. És ha elgondoljuk, hogy a léczfalvi egyház két iskoláját saját költségén tartja fenn s ezen kiadásokat csaknem semmi alapból — egyedül a hivek buzgóságából — fedezte, igazán bámulnunk kell s megérdemlik a nyilvános elismerést, az utókor háláját. Nagy szerencséje különben ez egyházközségnek, hogy az erélyes lelkész mellett egy oly valódi nemes és szent vallásunkért melegen érző kebel van, mint Bodor Zsigmond körjegyző, egyházmegyei algondnok ur.

A hálaadó isteni tiszteleten Zoltáni Elek helybeli lelkész ur végezte az előkönyörgést. Borbát Pál dálnoki lelkész, egyházmegyei főjegyző ur beszédet tartott. Szini János esperes ur kiszolgáltatta az uri szent vacsorát és makasai lelkész, közügyigazgató Jancsó Ferencz ur keresztelt.

SIPÓS SAMU,
ev. ref. tanító.

TANÜGYI ROVAT.

RENDSZABÁLYOK, TÖRVÉNYEK ÉS UTASÍTÁSOK AZ ERD. EV. REF. KOLLEGIUMOK SZÁMÁRA.

(Folytatás.)

1. Ha valamely tanuló irányában az iskolai törvényekben megszabott javítási eszközök és módok minden siker nélkül kíséreltetek meg.

2. Ha valamely tanuló erkölcsileg botrányos magaviselete által az intézet növendékeinek közérkölcisége veszélyeztetve van.

Mind az elutasítás, mind a kizárás okait az iskolai anya- és névkönyvben, sőt az elutasított vagy kizárt növendék bizonyítványában világosan ki kell tenni. Ugy az elutasítási, mint a kizárási határozat az ig.-tanácshoz mindenkor felterjesztendő, s a szülőkhöz, vagy gyámokhoz is hivatalosan megküldendő.

Az iskolai rendtartásokat részletesebben, az egyházkerületi közgyűlés által hozott szabályok alapján, az egyes tanári testületek, illetőleg előljáróságok alkotják, de azokat mindenkor az egyházkerületi közgyűlés erősíti meg.

A szülőket illető rendszabályokat és a tanulókra vonatkozó törvényeket egybefoglalva, az iskolai igazgatóság egy-egy példányban, beiratás alkalmával csekély ár mellett, a szülők vagy helyetteseik kezébe juttatja.

V.

A belső igazgatást, bennlakást és rendfőntartást illető szabályok.

A) Az igazgatótanár.*)

1. §. A kollegiumi előljáróshoz, vagy tanári karhoz intézett hivatalos levelet kézhez veszi, felbontja, s gondoskodik, hogy azok előljárósi, s illetőleg tanári ülések elébe terjesztessenek, elláttassanak. E végre, mikor maga, vagy az előljárósnak valamelyik tagja szükségesnek tartja, az illető gondnokot fölkéri, hogy előljárósi gyűlést tartson. A tanári széket havonként egyszer, a szükséghez képest többször is, maga nevében hívja össze.

Köteles rendes iktatókönyvet vezetni, a melybe az előljáróshoz, a tanári testülethez, vagy közvetlen hozzá intézett hivatalos iratokat röviden bejegyzni, ellátásuk idejét és lényegét jelzi. A gazdasági, jog- és vagyoni ügyi beadványokat rövid uton átteszi a gazdasági felügyelőtanárhoz tovább intézkedés végett.

2. §. A kollegiumi rend, fegyelem és tisztaság fenntartása végett szorosán ellenőrzi, hogy a senior, az ellenőr és az esküdtek, szobafőnökök és szolgák főnöke utasításuk minden pontját hiven és lelkiismeretesen teljesítsék.

3. §. A tanulók lakását minden iskolai év elején az elemi iskolai tanvezetővel egyetértve elrendeli; s megegyezése és rendelete ellenére azon többé semmi változás nem történhetik.

4. §. Ellenőrzi, hogy mindazon segélyezések, melyekben az ifjak részesíttetnek, kellő módon és időben osztassanak ki:

a) hogy azon tanulók, kik a tanári kar által meghatározott czipóval segélyeztetnek, czipóikat kellő nagyságban és minőségben kapják ki; a czipóosztó ifjat ezen megbízása bevégeztetésével számoltatja.

b) jutalmak, ösztöndíjak és segélypénzek kiadását eljenjegyzni.

*) Az igazgatónak a gymnasiumi rendtartás és fegyelmezésre vonatkozó kötelességeit lásd. a Rendsz. IV. fejezetének A. szakaszában.

5. §. Az ünnepi szónoklásra kimenő ifjaknak határozott szabályok szerinti elrendezésére felügyel.

6. §. A tanulóknak engedélyt adhat, hogy a szorgalomidő alatt a kollegium helyéről rövid időre eltávozhassanak és hogy a törvények szerint megengedett időtöltésekben résztvehessenek.

7. §. Kisebb nemű kihágások a törvényekben határozott büntetések végrehajtását eszközölteti; nagyobb rendetlenkedések büntetése csakis a kollegiumi törvényszék vagy tanári szék határozata nyomán történhetik.

8. §. Az igazgató az I—IV. osztályu tanulókat magántanítók, az V—VI. osztálybelieket pedig felügyelők gondviselésére bizza, s e végre beírás alkalmával a tanuló szüleit, vagy gondviselőit nyilatkozatra szólítja arra nézve, hogy mennyivel kívánják a magántanító s felügyelő fáradságát jutalmazni, s az ígért összeget följegyezvén, ezen ajánlatot kötelező erővel bírónak nyilvánítja.

9. §. A magántanítókkal havonként legalább egyszer értekezletet tart; a tanítványaikkal való bánásmódokról a magántanításokon lehető leggyakoribb megjelenése által a legsikeresebb tanítás- és bánásmód alkalmazásáról gondoskodik.

10. §. A szülőknek, gyámoknak a magántanítókkal való egyenetlenkedéseit, ha befolyása által teheti, eligazítja; ha szükségesnek látja, ellátás végett a tanárszék elébe terjeszti.

(Folyt. köv.)

IRODALOM.

„**Bucsu-szó**“ czim alatt egy gyászkölteményt vetünk, melyet tisztelendő Szabó Lajos ócsai nyugalmazott reformált lelkész halála felett irt Szabó Nándor kisoroszi ref. pap. Az egész jövedelem a boldogultnak emelendő sírkőre fordítatik. Ára 10 kr.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. okt. 18

— **Királyi adomány.** Királyunk ő felsége a geszti ref. egyházközségnek magán pénztárából 100 frt segélyt legkegyelmesebben adományozni méltóztatott.

— **Szász Károly távozása.** A közoktatásügyi miniszter Szász Károlylyal a következő levél kíséretében tudatta ő Felségétől leérkezett felmentését: „Ő cs. és ap. kir. Felsége Méltóságodnak f. é. szeptember hó 28-án hozzám intézett kérése folytán tett előterjesztésemre, október hó 6-án Radmesben kelt legf. elhatározásával Méltóságodat itt viselt hivatali állásától hű és buzgó szolgálatai elismerése mellett és miniszteri tanácsosi czime és jellege meghagyásával — saját kérésére felmenteni méltóztatott. Midőn e legf. rendelkezésről Méltóságodat értesitem, nem mulaszthatom el igaz sajnálkozásomnak kifejezést adni az államszolgálat kötelességéből kiválása felett. Szívesen ismerem be, hogy a munkáskezet, a mely soha nem lankadó buzgalommal támogatta törekvéseimet, nehezen fogom nélkülözni. Részemről nincs egyéb hátra, minthogy az elismerő királyi szóhoz meleg köszönetet csatoljak a mindig kész munkatársnak, azon biztos reményem és hitem kifejezése mellett, hogy inntul is támasza lesz az egyháznak és államnak egyaránt. Trefort, s. k.“

— **A dunamelléki egyházkerület által f. hó 25. és 26-án néhai b. e. Török Pál emlékére tartandó**

gyászünnepélyen, valamint Szász Károly, ujonnan választott püspök beigtatási ünnepélyén, az igazgatótanács fölkérése s megbízása folytán, főt. Szász Domokos, helyettes püspök, Tisza László főgondnok, gr. Bánffy Béla, Lészai Lajos és Mezei Albert urak fogják egyházkerületünket képviselni.

— **M.-Vásárhelyi hírek.** A ref. egyházközség képviselő-közgyűlése f. hó 12-én tartott ülésében dr. Tolnai Lajos lemondása folytán megürült első papi állomásra tisz. Vas Tamást, eddigi második papját léptette elő s bizottságot küldött ki, mely nov. 1-én a lemondott lelkészről a papi lakot s az egyház tulajdonát képező értékeket hivatalosan átveszi.

— **Papválasztás.** A kajántói egyházközség *Menyhárd* Elek papjelöltet papjává választván, az ifju tiszteletes, állomását a napokban foglalta el.

— **Nagy Péter beszélye.** A „Budapesti Szemle“ októberi füzetének szépirodalmi részében utoljára találkozzunk Belényesi Gábor nevével, nemrég elhunyt felejtetetlen püspökünk álnevével, ki tíz év óta gondos dolgozó társa volt a Szemlének; e számban „Egy kis félreértés“ czimmal egy angol beszélyt dolgozott át.

— **Szűcs Dániel,** a veszprémi ev. ref. egyház lelkésze, veterán író, a Kisfaludy-társaság legrégebb tagja, hétfőn, folyó hó 6-án, 72 éves korában meghalt. Az epigrammok s hasonneműek művelése volt kedvencz foglalatossága. Mint fordító résztvett a Lucanus-féle pályázatban s ott Baksay mellett dicséretet aratott.

— **Alakítsunk Calvin-társulatot!** Szász Károlyhoz a „Nemzet“ közelebbi számában egy nyílt levelet intézett *Gonda Béla,* ki korunk vallás-erkölcsi hanyatlására hivatkozva, az oly sikeresen és üdvösen működő Szent-István és Szent-László-társulat mintájára egy vallás-erkölcsi társulat alakítására hívja fel a magyar protestánsok figyelmét. Alakítsunk Calvin-társulatot! — mondja. Ez az az eszme, mely köré csoportosulhatna és kellene, hogy csoportosuljon az egész magyar protestáns társadalom. A messze jövőre kiható nemes czélokak lehetne e társulat működéséhez fűzni. Ápolni, terjeszteni hitorsosaink körében, országszerte a protestáns hitet, a tiszta erkölcsöket, a nemes magyar jellemet; segíyezni iskolákat, egyházakat, fejleszteni a népoktatást, ellátni a népet szívet és lelket nemesítő vallás-erkölcsi olvasmányokkal: jutalmazni a szorgalmas, de szegény tanítókat és tanulókat, ellátni könyvvel, sőt esetleg ruházattal is a szegényebb sorsu gyermekeket, állítani árvaházakat stb., azok a czélok. Részletes programot nem ad. *Szász Károly* e nyílt levélre még nem válaszolt.

— **Konkurráló papok.** Franciaország vallásos állapotát jellemzi az eset, melyet a XIX. Siècle-ben egy egyházi versengésről olvasunk, mely nemrég folyt le valamelyik francia faluban. Az illető falu templomot és paplakot építették, de a püspököt nem bírta rávenni, hogy papot küldjön neki. A szomszéd falu lelkészét utasította a püspök, hogy az áldozatkész község hiveit is vigasztalja. A falubeliek elhatározták, hogy az ágostai ev. konzistoriumhoz fordulnak. Ez küldött is nyomban lelkészt, a ki elfoglalta a templomot, paplakot s végezte a papi teendőket — ingyen. A püspök nagy bosszujában megtette, a mit előbb megtagadott: küldött papot, ki magánlakásba vonult, s egy csürben tartott istentiszteletet. A katolikus pap nemsokára megértette az asszonyokkal szörnyű vétkezésüket s visszavezette őket az anyaszentegyház kebelébe; ezek el is mentek a csürben tartott misékre, mig a férfiak azontul is csak a templomba jártak. A katolikus pap, hogy legyőzze a konkurrencziát, kénytelen volt ingyen teljesíteni papi hivatását, s így a községnek két lelkésze volt, s egyik sem került semmibe.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centiméternyi tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓHIVATAL:

„Magyar Polgár” nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ: SÁNDOR JÓZSEF. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: A kormány és a főfelügyelet (Hegedüs Istvántól) — A főrendiháznak, mint felsőháznak szervezéséről szóló törvényjavaslat. — A moldva-oláhországi missio. — Tanügyünk történetéhez (Dr. Török Istvántól.) — Tanügyi rovat: Rendszabályok, törvények és utasítások az erd. ev. ref. kollegiumok számára. — Irodalom. — Különfélek. — Hivatalos rész.

A KORMÁNY ÉS A FŐFELÜGYELET.

A középiskolai törvény egyenes kifolyása volt a főfelügyeleti jog szabatosabb körülírása. E sorok írója a középiskolai törvény létrehozását meggyőződése egész erejével és hevével óhajtotta. Midőn e törvény még javaslat volt és sorsa épen nem biztosítva: igénytelen szavamat felemeltem, mondhatni az „ellen-tábor“-ból a törvény létrehozása érdekében. Szavamnak sulya csekély vala; de annyi jogot mégis adott, hogy ne tűnjék föl ellenzéki viszketeg sarkalásának, ha a főfelügyeletet szabályozó miniszteri rendelet szelleme irányja és egyes intézkedései ellen felszólalni vagyok kénytelen. Ép azért érzem magamat feljogosítva szerény észrevételeim megtételére, mert a törvény hatását minél termékenyebbé kívánom tenni szívvel, lélekkel.

A főfelügyelet joga alaptörvényeinkben sarkallik. Ehez szó nem férhet. A középiskolai törvény 46. §-ában pedig e főfelügyeleti jog konkrét alakot ölt annak kijelentésével, hogy „a vallás- és közoktatásügyi miniszter a felekezeti tanintézeteket megbizottai által bármikor meglátogattathatja.”

A ki figyelmesen újból, meg újból elolvassa a kiadott miniszteri utasítást, annak intézkedéseit a hivatolt törvény e szavaiban: „a nevezett miniszter ezen iskolák szervezetéről, felszereléséről s az oktatás eredményéről, valamint általában arról, hogy a törvények és törvényes rendeletek, megtartat-ke, ez úton is egyenest tudomást sze-

rez“ teljes mértékben törvényszerűeknek hajlandó itélni és csak egy kis „kormányzási szenvedély“ kell hozzá, hogy lelkesedetten üdvözölje a miniszter erélyét és bölcsességét, hogy egyilyrégóta megoldatlanul hagyott kérdés végleges megoldására birt bátorsággal és határozottsággal. A félénk tétova nem is hozott létre tartósabb eredményt sohasem. Bele kell valahára nyulni közép-oktatásunk egységes és összhangzó szervezetének nagy kérdésébe. A szives olvasót a hangzatos és közkedveltségű és könnyen kimondott és még könnyebben elfogadott bölcs szavak egész hal-mazával eláraszthatnám, ha a kérdés oly felette komoly, oly felette kényes és kiváló tapintatra méltó nem volna.

Mondják: a látogatásban semmi veszély nincs. A mely tanintézet a nyilvánossági jogra akar igényt tartani: az tárja föl összes bel- és küléletét, szervezetét, szellemi és anyagi erejét. Ha megkapja az approbáltatást: újabb fényes bizonyítványt, ajánló levelet kap a legilletékesebb kézből: a szakértő kormány kezéből. A mely tanintézet gyarlóságokban leledzik: a fentartó testület akarva, nem akarva azon belátásra lesz birható, hogy simuljon a törvényhez és fordítson a törvény szakaszai sorában a 46. §. tőszomszédságában megtalálható 47. §-ra, mely az államsegély feltételeit szabja elő. Ki kétkednék a magyar kormány magyar szellemében? Ki kétkednék a magyar kultúra annyi nevezetes alkotásaival dicsekedhető kormány jóindulatában?

A megadás természetes, az államsegély önkéntfolyó, a tanintézet új élete, új korszaka kilátásba helyezve.

Az „államképeség“ kezd olyan formán emlegettetni, mint a „kormányképeség“ a politikában.

És itt van véleményem szerint a sarkalatos különbség, szerény felfogásom és a miniszteri uta-

sítás szelleme, iránya közt. Én az állami jelleget perhorrescalom, mint kizárólagos jellegét a kultúra tényezőiben. A társadalom egyik hatalmas tényezője az egyház. Ennek ideális céljai az állam időleges céljai mellett nemcsak hogy kitűzhetők, de ép a feljük irányzott törekvés egyik leghathatósabb mozgató erőt képviseli a társadalmi életben. A protestáns egyháznak e téren rendkívül nagymérvű alkotó képessége, szívós fenn tartó ereje és még ezideig — hál istennek — ki nem fogyott áldozatkészsége volt. A modern haladás követelményeivel szemben tanintézeteink berendezése sok kívánni valót hagy fenn; az erőforrások fogyatékosága kezd aggasztó lenni; de az 1883. XXX. t.-cikk 46. szakaszában megadott felügyeleti jog oly terjedelmű gyakorlása, melyet a kiadott utasítás helyez kilátásba, váratlan és meglepő módon exponálja összes intézeteinket a közbirálatnak, mely egy nyilvánossági jogot élvező tanintézetre nézve a szabadsajtó kritikája mellett feszélyező, zaklató fog lenni.

Elveszti nem egy középiskola kormányzó-testülete a nyugodt fejlődésbe vetett hitet; lázas sietséggel akar a „modern“ követelményeknek megfelelő lenni és így tárva nyílik meg az ajtó, mely az államsegély kikönyörgése végett a miniszteri előszobába vezet.

Hogy az állam a felmerülő igényekkel hogy bánik el, az az ő dolga; de hogy ez áramlat azt az élénk szellemi erőt, melyet az önsegély neve alatt hatalmas erkölcsi erőnek ismerünk, elernyeszti, bizonyosra vehető.

A miniszteri szabályrendelet, mely az érettségi vizsgálatokat szabályozta, a lefolyt iskolai év végén minden előkészítés nélkül végrehajtatott. A miniszter saját közegei által tájékozást szerezhett azon eredményről, melyet a felekezeti középiskolák fel birtak mutatni. E szabályrendelet eredményét sajtó útján is leleplezték. Az állam az egyetemi oktatásra átmenő ifjak érettsége felől megalkothatá véleményét. Az illető tanintézetek érezhették a nyilvánossági jog követelményeit, terhét és súlyát. Az 1883. XXX. t.-cikk érvényesítésének ez volt első hathatós eszköze.

Kérdés: a második, maga a főfelügyelet szabályozása azon alakban, melyet a miniszteri utasítás tüntet föl, nem igen nagy ugrás-e? Hitem szerént az.

Hiszen ez utasítás a 46. §. azon kifejezését, hogy a miniszter közvetlen tudomást vesz a felekezeti tanintézet „felszereléséről“ valóságos részletes vizsgálattá fokozta; beható kritikát akar gyakorolni a tanintézet helyiségeiről, tanszertáiról, tanerőiről, ifjuságáról, a közfegyelemről, kiterjed oly részletekre is, hogy még időt és alkal-

mat vesz magának a szükségszékelnél a hordórendszert is ajánlgatni.

A tanári személyzet felett részletes szemle tartatik; a tanítás menete, a tankönyvek birálat alá vétetnek.

A megjegyzések jóakaratu módon közöltetnek az igazgató által egybehivandó tanárok értekezletével és esetleg egy év mulva számbaveszi a miniszteri megbizott, hogy teljesezésbe vétetnek-e az előbbi látogatás alkalmával ajánlt javítások (15. §.)

Bajlódik a miniszter azzal is, hogy a tanár visel-e más fizetéssel járó hivatal, vagy nem. Tehát akár mintha csak maga fizetné a tanárt, úgy belenyul ennek magán-ügyeibe. A tankönyveket bekéri, hogy tudja meg, nincsenek-e államellenes dolgok azokban, de a censura gyakorlása az államfenség önvédekezési jogán belől csak megengedhető volna, ha a trop de zèle (a tulbuzgóság) emberei át nem vihetnék e könyvbirálatot még azon szellem birálatára is, melyben egy pár human tárgy előadatik a tanintézetben. A „hivatalos“ történelmi felfogás, az állam által „engedélyezett“ igazság mellett is hallat vagy egy hangot a miniszteri megbizott ur. Hogy mily kényes és fájdalmas helyzetbe hozhatja a tanárt egy-egy ily kritika: felesleges mondanom. Pedig bizony a kritika szabadságának határvonalai összefolynak. Az „államellenes“-nek sokféle magyarázata lehet. Idegen felekezeti megbizottnak még csak érke sem igen van azon traditio iránt, mely egy intézet éltető lelke. Ennek gyöngédtelen érintése nincs kizárva.

A miniszter bekéri a statistikai adatokat. Aprólékos részletekig megfelel a felekezeti intézet igazgatósága mindazon kérdésekre, melyek a tanintézet életéből az állami felügyelet tárgyait alkotják. Az érettségi vizsgálat egészen az állami közeg közvetlen közreműködésével ejtetik meg és mégis az újabb miniszteri utasítás mindazt a jogot megadja a megbizottnak, saját intézeteikben, mit kerületi főigazgatói gyakorolnak a közvetlen rendelkezés kivételével. A felekezeti főhatóság a megbizott felterjesztése alapján informált miniszter által kapja meg a figyelemztetést. Ez mindenestre a törvény szellemében van így. Azonban ha az iskola közvetlen megvizsgálásának eredményét a tanintézet tanári testülete, előljárósága bizalmas értekezlet alakjában szintén megtudja, mint a hogy az utasítás 12. §-a egyenesen rendeli: sokat enyhül azon aggodalmaskodó félnkség, melylyel a protestáns intézetek feltárják beléletüket.

Azért kellett volna nagyobb általánosságra szoritkozni kívált egy pár évig, mialatt a törvény hatását, a felekezeti főhatóságok maguktartását a

kormány kiismerhette volna. Jelen alakjában az utasítás közvetlen rendelkezés kizárása mellett is oly belenyulás az autonomiskola összes beléletébe, mely bizony zaklató fog lenni. Bizunk a kiküldendő megbizottak tapintatában, hogy enyhítendik az utasítás követelő modorát, de véleményünk szerint az érettségi vizsgálatokat szabályozó rendelet után egy pár évig elég lett volna egy nagy általánosságokra szorító utasítás értelmében látogatni meg a tanintézeteket. Majd kitünt volna, ha szükséges-e vajjon beleavatkozni a tanintézetek beléletébe, ha a kellő garantiát nyújtják arra nézve, hogy a törvény szabványainak képesek megfelelni. Az önállóságra szoktatás helyesebb kormányzati elv, mint az állami gyámság folytonos fejlesztése, mely elveszi az autonom körök önbizalmát, megrendíti hitét, kételety és meghasonlást eredményez, az áldozatkészség kötelességérzetét lazítja. Erősbülni fog azon vélemény: miért ne adnók föl önállóságunkat, ha ez önállás jogosultsága úgy is folytonos kétkedés tárgyává válik, ha gyarlóságaink kiméltlenül lepleztetnek, nyilvánosságra hozatnak.

Az önkormányzati szellem egyre félénkebb, tétovázóbb lesz. A központi hatalom varázsa növekszik.

Minden az államhatalom felé nehézkedik miért ne a protestans iskola is? De ez iskola a szabadságra növelt, mely néha harcban állt a katolikus állammal. Az állam teljesen felekezeti nélküli jelleget még ma sem öltött. A miniszteri megbizottakat köteles tisztelettel fogadom, de észrevételeimet el nem birtam hallgatni. Bizom a miniszteri megbizott tapintatában, de bizzék az állam is meg a felekezeti szabadság erejében és ismerje el jogosultságát.

HEGEDÜS ISTVÁN.

A FÖRENDIHÁZNAK, MINT FELSŐHÁZNAK SZERVEZÉSÉRŐL SZÓLÓ TÖRVÉNYJAVASLAT.

Nagy történelmi eseménynek nevezhető a jelenleg uralkodó szabadelvű kormány amaz aktusa, melyet *Tisza Kálmán* miniszterelnök által e hét elején, hétfőn, okt. 20-án, a képviselőház ülésén tétetett.

Főrendiházunk reformja a küszöbre lépett s az erről szóló javaslat, valamint a szükséges indokolás a mondott napon lett a ház asztalára letéve. Sietünk a projectált új törvény reánk vonatkozó részeit közölni, megjegyezvén, hogy a tárgyalásról annak idején pontosan számot fogunk adni.

I. Rész. A felsőház tagjairól.

1. §. A felsőház tagjai azok, kik:

- a) örökösödés útján;
- b) az általuk viselt méltóság vagy hivatal folytán;
- c) ő felsége a király által élethossziglan lett kinevezetésük folytán;
- d) a Horvát-Szlavonországok gyűlése által az 1881-

ik évi XV. t.-cikk értelmében eszközölt választás következtében bírnak a felsőházban ülési és szavazati joggal.

4. §. Az általuk viselt méltóság vagy hivatal folytán és annak tartama alatt tagjai a felsőháznak:

A) a) az ország zászlósai, b) a két koronaör, c) a fiumei kormányzó, d) a királyi kuria elnöke és a budapesti kir. ítélőtábla elnöke.

B) Ugyancsak hivataluknál fogva egyházi tisztök tartama alatt tagjai a felsőháznak: a) a római katolikus latin és görög szertartásu egyháznak egyháznagyjai a primás, a többi érsekek és a megyés püspökök, a pannonhalmi főapát, a jászói prépost és az auraniai perjel; b) a görög-keleti egyháznak következő egyháznagyjai: a szerb patriárkha, a román metropolita és a megyés püspökök; c) az evangélikus-református és az ágostai hitvallásu egyháznak hivatalban legidősebb három-három püspöke, illetőleg szuperintendense, továbbá az evangélikus-református egyháznak hivatalban legidősebb három főgondnoka, a kiknek meghatározásánál, az erdélyi egyházkerületet illetőleg, annak csakis hivatalban legidősebb főgondnoka veendő figyelembe; az ágostai egyháznak egyetemes felügyelője és hivatalban legidősebb két felügyelője, végre az unitárius egyháznak hivatalban legidősebb egyik elnöke, az az vagy püspöke vagy főgondnoka; d) egy izraelita hitfőnök, kit ő felsége a minisztertanács ajánlatára nevez ki.

7. §. Ha bármely újabb méltóságok vagy hivatalok létesítenének, vagy bármely, a 4-ik §-ban említett hitfelekezet kebelében újabb püspökségek, illetőleg egyházkerületek szerveztetnének, azok, kik az így keletkezett méltóságra vagy hivatalra kineveztetnek, illetőleg megválasztatnak, a felsőházban ülési és szavazási jogot csak azon esetben nyernek, ha azt a törvényhozás rájuk nézve elhatározza.

11. §. Ha valaki azok közül, az általuk viselt méltóság vagy hivatal folytán (4. §.) vagy kinevezés következtében (5. §.) tagjai a felsőháznak, képviselővé választatik és a választást elfogadja a 4-ik §. B) osztálya c) pontjában említett hitfelekezeti világi főtisztviselők kivételével, megszűnik a felsőháznak tagja lenni, később azonban, midőn már nem képviselő, e tagságot a 4-ik, vagy 5-ik §. értelmében újra megnyerheti.

A 4-ik §. B) osztálya c) pontjában említett hitfelekezeti világi tisztviselők helyét, ha képviselővé választatnak és a választást elfogadják, a még a felsőházban nem levő legidősebb hivataltársuk tölti be és e helyet, míg él, vagy hivatalát viseli, meg is tartja, habár az, a kinek helyére jött, megszűnt is képviselő lenni.

A II. Rész szól: „a felsőház jogköréről és belszervezetéről.”

19. §. Ugyancsak házszabályaiban állapítja meg mindazt, a mi a tanácskozás rendére és általában belügyeire vonatkozik.

20. §. Minden országgyűlés kezdetén, midőn az igazolási eljárás befejeztetett, összes jogosult tagjainak névsorát összeállíttatja és kinyomatja s egyuttal intézkedik az iránt, hogy az országgyűlés tartama alatt jogosultságot nyert új tagok nevei is ezen névsorba — igazolattásuk után felvélessenek, azoknak nevei pedig, kik e jogosultságot, bármely okból állóndóan, vagy ideiglenesen elvesztették, az ok megjelölése mellett töröltessenek.

Végül a III. rész: „az átmenetiféltézkedésekről“ ad utasításokat.

Indokolás

a főrendiháznak, mint felsőháznak szervezéséről szóló törvényjavaslathoz.

Az egyházi főhivatalok, illetőleg méltóságok közül

ki kellett hagyni a címzetes püspököket, nem állítva fel azonban rájuk nézve sem összeférhetlenségét.

Vannak sokan hazánkban is, kik azon elvet vallják magukénak, hogy az egyházi férfiak a törvényhozásba egyáltalában nem valók, de ezen nézetet én nem vallom.

Állam és egyház nincsenek nálunk úgy elkülönítve, mint némely más államokban, nálunk ezek kölcsönös egymásra hatása az élet majdnem összes mozzanataiban nyilvános és meggyőződés szerinti kölcsönös egymásra hatás, kellő korlátok között, nemcsak nem káros, de mindenkinél csak előnyére válik és talán nem csálódok, ha azt mondom, hogy ez egyik főoka annak, hogy állam és egyház, mint idegenek, vagy épen, mint ellenségek soha sem állottak és ma sem állanak szemben egymással.

Kétségtelen, az is jó hatással kell hogy legyen a különböző felekezetek közötti viszonyokra is, mert azok, kik a közös haza szolgálatában érintkeznek, megtanulják egymást becsülni, méltányolni, s nem állhatnak egymással oly élesen szemben a tisztán egyházi téren sem, mint tennék, ha csak ezen találkoznának egymással.

Ehhez járul az, hogy főleg a római katolikus hitfelekezetnek, de némi részben egyik-másik más hitfelekezetnek is a javaslatban fölemlített méltóságai egyuttal nagy földbirtokot is képviselnek s már e miatt se lennének a felsőházból helyesen kizárhatók, már pedig ha ezek benn maradnak, a vallás-egyenlőség nagy elve megkívánja, hogy bevétessenek részben legalább a javaslatban említett más hitfelekezetek főtisztviselői is, kikre nézve különben is minden ezekre nézve felhozottak, ezen egyen kívül érvényes, de igenis ki kell maradniok a címzetes püspököknek részint azért, hogy tulságos nagy ne legyen az egyházi tagok száma, részint és főleg azért, mert ők sem vagyont nem képviselnek, sem oly működési körrel, mely az államélet mozzanait is érintené, nem birnak.

A 3. §. azt hiszem, részint nem igényel indokolást, részint indokolva van a javaslat általános indokolásában.

Ugyanez áll általában a 4. §-ról is, melyre nézve még csak azt kívánom megjegyezni, hogy a protestans hitfelekezet főhivatalnokaira nézve tett azon intézkedés, hogy nem mind, hanem csak az ott kitett számban a hivatalbani idősebbek szerint lesznek a felsőház tagjai, *abban leli indokát, hogy egy bizonyos arányt mégis kellett szem előtt tartani a különböző hitfelekezetek részesítésében*, mely, ha mind bevétettek volna, nagyon is meg lett volna zavarva, ha pedig csak egy része vétetik be, akkor leghelelyesebbnek látszik, hogy a hivatalban az idősebbség legyen irányadó.

Az erdélyi egyházkerület főgondnokát illetőleg bevett intézkedés pedig szükséges azért, mert több főgondnok lévén, ezen intézkedés a nélkül megeshetnék, hogy mind a három hivatalban legidősebb főgondnok azon egy kerületből állana elő, mi a többiekre igazságos nem lenne.

Beadja, 1884. okt. 20-án.

TISZA KÁLMÁN, s. k.
miniszterelnök.

A MOLDVA-OLÁHORSZÁGI MISSIO.

Kinek alkalmá volt a Romániában lakozó, mondhatnók elzüllő, vallásunkbeli hivekkel érintkeznie, csak jajszóval emlékezhettek meg az emberiség e veszendő lelkeiről. Egyfelől hazát, de főleg egyházat veszítve ott esnek el ezrivel a férfiak az iszákosság, a nők az elbukás következtében. A kiköltöző, s künnszülető reformátusok nagyrészben a személyes szolgálat keserű kenyerén min-

denkinél inkább szükségelik a Jézus Krisztust, a Szabadítót. A protestantismusnak nem kell a vadak között téríteni, mert felkeresendő Áfrikai és Amerikai itthon vannak. Romániában sok gyümölcs vár az aratásra. A közkörházak a mieinkkel telnek s a bűn a mi leányainkat ejti. Azért nem birjuk elég tüzzel ajánlani a missio-ügy gyámolítását, s nem találunk szót, melylyel a Csángó-Magyar-egylet figyelmét eléggé felhívjuk ez ügy támogatására. Lesz alkalmunk találó színekkel festenünk majd a moldva-oláhországi vallás-erkölcsi állapotok sorsát; most sietünk Igazgató-Tanácsunknak romániai missiónk ügyében történt egyik újabb aktiójáról számot adni. Arról az egyesületről van szó, melyet fennebb említettünk.

A Csángó-Magyar-egylet legutóbb 1884. június 3-án külön-külön 100—100 frank, együtt 200 frank segélyt utaltványozott a moldva-oláhországi missióhoz tartozó százkuti és galaczi egyházközségünk tanítóinak, kilátásba helyezte, hogy szükségét szenvedő moldva-oláhországi egyházközseink s egyházi hivatalnokaink gyámolítására jövőre nagyobb mérvű segélyt fog juttatni. Egyidejűleg felszólította az Erd. Egyházkerület Állandó Igazgató-Tanácsát, hogy a missiói egyházak helyzetéről, szükségük feltüntetése végett, nyujtsa tájékoztatást. Az igazgató-tanács tájékoztató előterjesztését rövid idő alatt elküldötte, köszönetét fejezve ki a nagy szükséggel küzdő egyházaink iránt tanusított meleg érdeklődésért és nyujtott segélyért, egyidejűleg azonban a kívánt részletesebb adatok megírása végett felszólítást intézett a missionarius paphoz.

A missionarius pap által, körutja befejezése után nyujtott felvilágosítások tekintetbe vételével az Igazgató-Tanács a következő átiratot intézte a Csángó-Magyar-egyletnek a moldva-oláhországi missió állásának feltüntetése végett:

Folyó évi július hó 18-ról 989. szám alatt, midőn meleg köszönetét fejezte ki igazgató-tanácsunk a csángó-magyar-egyletnek moldova-oláhországi missioi egyházaink segélyezésére, ez évben utaltványozott hathatós adományozásokért igéretet tettünk, hogy missionarius pap afiától körutja megtételével a missioi szükségletekről nyerendő részletesebb adatok kézhez jutásával a folyó évi 54. szám alatt vett átiratban jelzett részletesebb tájékoztatással szolgálunk.

Vettük missionarius pap Láng Károly folyó év nyarán tett körutjáról szóló jelentését s bár a jelentésben a hozzá intézett kérdések több pontjára nem nyujtatik kellő felvilágosítás, a mennyiben a részletes adatok felsorolása mellőzésevel csak általánosságban tüntette fel a viszonyokat: Utasítottuk a hiányok kipótolására. Tekintve azonban azt, hogy a hozzánk intézett megtalálásban a tájékoztatásnak mielőbb leendő elküldésére szólítottunk fel s másfelől azt, hogy úgy a missionarius pap által legközelebről beadott jelentése, — valamint missioi egyházaink viszonyairól régebb szerzett ösmeretük alapján sok tekintetben pótolhatjuk f. évi 820. sz. a. megküldött tájékoztatásunkat: addig is, míg missioi egyházaink s moldova-oláhországi élők hitsorsosaink helyzetének helyes képét nyujthatnók, a következő felvilágosítással szolgálunk:

A missioi alapok mennyiségének és összes jövedelmének feltüntetése végett az egyházkerületünk kezelése alatt álló missioi pénztár idei költségvetését és mult évi számadási kimutatást ide csatoljuk.

A költségvetésre vonatkozólag megjegyezzük, hogy a missionarius pap évi rendes fizetése 600 frt, mely teljesen a missioi alapból fedeztetik; ezenkívül az egyetem ref. konvent által 300 frt szavaztatott meg, mely összeg az egyházkerület által megállapított arány szerint hordoztatik s így a két czimen megállapított javadalom

együttesen teszen 900 frtot, melyből a missionarius pap köteles fedezni a körutakkal járó kiadásokat is.

A számadási kimutatásban 2. és 3. szám alatt jelzett s együtt 638 frt 37 krt tevő összeg egyik vagy másik papi vagy tanítói állomásnak pályázó hiányában betöltetlen léte alatt bentartott missioi segélyösszeg tőkésítéséből gyűlt s mivel a mint a mult években fordultak elő oly rögtönös költségkiutalások szüksége, melyek egy csekély rendelkezési alap hiányában felette káros következményeket vonna maga után: igazgató-tanácsunk csak a legvégső szükség fedezésére kívánja fenntartani azon összegeket.

Egyházközségeink háztartására vonatkozólag csak a bukaresti egyházközségről nyújthat bővebb felvilágosítást az 1883-ik évi pénztári számadása kivonatának mellékelésével. Többi egyházközségeinknek egyáltalában nincsen semmi jövedelmük. A hivek csak a papnak vagy tanítónak fizetnek nagyon csekély összeget, egyházközségi célra csak akkor adakoznak s alig számításba vehető csekélységet, ha valami rendkívüli szükség merül fel, mint építés, papköltöztetés stb. Az építkezésekre s más rendkívüli költségek fedezésére, a missioi pénztárból utaltott ki egy kevés segély, mely az előző években több jövedelemmel rendelkezett, mert a még az egyházkerületek a missionarius fizetéséhez nem járultak, többet juttattak igazgató-tanácsunk rendelkezésére.

Hogy a missioi egyházaink hivei csekély mértékben járulnak az egyházi szükségletek fedezésére, annak oka az, hogy hiveink legnagyobb része mint iparos-segéddek, szolgák szegény anyagi viszonyok között élnek, másfelől a csekély fizetéssel egybekötött papi és tanítói állomások az élhetőbb helyet kereső egyházi hivatalnokok gyakori változása miatt sokszor állanak betöltetlenül s a magukra hagyott hiveink vallás-erkölcsi életük s avval karöltve nemzetiségük ápolása megszűnik és hanyatlik, melynek egyik nyilvánulása az áldozatkészség csekély volta.

Ha meg akarjuk a missioiban élő magyarság nemzetiségét tartani, népiskolákat s szabad szellemű egyházakat kell első sorban szervezni s elhivatása nagy horderejét teljesen átértő egyéneket alkalmazni, mely cél megközelítése tetemes áldozatot kíván.

Fajrokonaink egyházi és iskolai szükségletei között segélyre szorult mindenik egyházközségünk, de mindenek felett legfőbb figyelmébe ajánlja igazgató-tanácsunk a bukaresti egyházközséget.

Ezen város magyar lakói 20,000-et megközelítő tekintélyes lélekszámánál s Románia fővárosába s így fontos tartózkodási helyüknél és végül az ottan lakó magyarságnak értelmiségüknél s kedvezőbb vagyoni helyzetüknél fogva, minden más egyházközségeink a legtöbb kiállításunk és reményünk lehet, hogy a vallás-erkölcsi és népnevelési célra hozandó áldozatokkal kedvező eredmény érhető el.

A bukaresti pap stolával együtt évi 2370 frank évi fizetéséből állásához illően nem élhet meg a nagy drágaság miatt. A fizetés csekély volta miatt változnak oly gyakran azon egyházközség papjai s ezelőtt három évvel Gyárfás Albert ez okból hagyta el helyét s az évi 930 frt fizetéssel egybekötött bethleni egyházközségünk papi állomását foglalta el.

Azonban még a bukaresti egyházközség papi fizetése emelésénél is fontosabb és sürgősebb ezen egyházközségünkben a népiskolák rendezése.

Mint ez évi 820. szám alatt megküldött értesítésünkben felemlítettük csak hitfelekezetünk részéről a 300-at meghaladó tanköteles gyermekeknek felét sem képes az egyházközség két tanítóval ellátott egyetlen népiskolája

befogadni, s így ha csak hitsorsosaink tanköteles gyermekei népoktatásáról kívánunk gondoskodni, még azon esetben is legalább még egy népiskola felállítása és két tanítóval ellátása nélkülözhetetlenül szükséges; ha pedig tekintetbe vesszük azt, hogy más hitfelekezeti fajrokonaink vagy egyáltalában nem gondoskodnak, vagy ha gondoskodnak is, nem a magyar nemzeti érzület táplálására munkálnak s missioi egyházközségeink a más hitfelekezeti fajrokon tanköteles gyermekeket nemcsak hogy befogadja iskolájába, hanem már a berendezésnél tekintettel kell lenni azokra: úgy még két népiskola felállítása nélkülözhetetlenül szükséges. A két népiskola a nagy területen fekvő város más két részében lenne felállítandó, hogy az azon negyedekben lakó tankötelesek — kik a nagy távolság miatt nem járhatnának fel a fennálló s szűkös voltánál befogadásukra úgy is elégtelen iskolába — igénybe vehessék.

Ha az egyházközség a lehető legnagyobb áldozatot hozza is meg a két népiskolának csak bérhelyiségben berendezésére és fenntartására, még azon esetben is évenként 2000 frt segélyre reá lesz szorulva.

Tudja igazgató-tanácsunk azt, hogy ez sokkal tetemesebb összeg, mint a mennyit a Csángó-Magyar-egylet az összes missioi fajrokonaink vallás-erkölcsi élete és népnevelés fejlesztésére fordíthat, de kötelességének ismeri igazgató-tanácsunk reámutatni hitsorsosainkat fenyegető veszélyre, s közölni véleményét azon módzatokra nézve, melyeket szükségesek és czélszerűeknek tart a rohamos sülyedés meggállítására.

A bukaresti egyházközségünk életerős szervezése után plojesti egyházközségünkben szervezendő népiskola. hazánkból kivándorlók legfőbb átmeneti s gyakran első megállapodási helyül Plojest városa szolgál. Felette nagy horderőt tulajdonít igazgató-tanácsunk annak, hogy a kivándorlók egyházi vigaszszal és népoktatással, vallási érzületük táplálásával serkentessenek anya-országunkkal való összeköttetésünk, együvé tartozásunk tudatára s fenntartására.

Plojesti egyházközségünk volt tanítója Kelemen Ferencz nélkülözésektől úzelve s hitelezőitől menekvésül azon helységről elköltözött. Ezen állomás képesített alkalmas tanítóval csak azon esetben tölthető be, ha az eddigi tanítónak csaknem kizárólagos fizetését képezett magas tandíj leszállításával vagy végleges megszüntetésével évi 360 frt rendes fizetés biztosított részére. A missioi alapterhére már rendszeresített fizetések annak összes jövedelmét igénybe vévén, csak rendkívüli uton nyerendő segély utalványozása esetében tölthető be ezen tanítói állomás, bár annak mielőbbi betöltése annyival inkább kívánatos, mert azon egyházközség papja missionarius lelkeszi minőségben gyakran és huzamosabb ideig távol van egyházától. Ezen indokokból melegen ajánlja igazgató-tanácsunk a plojesti tanítói állomás segélyezésére a Csángó-Magyar-egylet pénztárából évi 300 frt segély utalványozását.

Pitesti egyházközségünk a missioi egyházközségek között aránylag a legkedvezőbb helyzetben van a b. e. dr. Székely Károly hagyományát képező szőlő jövedelme s a parochialis épületek egy részének házbérjövödelme s a missioi alapból rendszeresített évi 250 frt segély képezzé teendik anyagi ügyei rendezése után a pap-tanítói állomásnak önerején való fenntartására. Most azonban hogy a jelzett szőlő jövedelméből hagyományozó utódait illetett egy harmadrész megváltása végett az egyházközség 500 frt törlesztési kölcsönt volt kénytelen felvenni, azonkívül az utczaszabályozás által megcsontított parochialis telek rendbehozatala tetemes áldozatot veszen igénybe, segélyezés nélkül iskoláját néhány évig nem képes fenntartani. Jelenleg alkalmazásban levő pap-tanító Tamó Gyula

buzgó és tevékeny értelmes ember, ki fajrokonaink összetartása s a népoktatás rendezése körül előismerésre méltó eredményt mutatott fel s sajnálattal említjük fel, hogy nevezett pap-tanító a fizetés csekély volta miatt más állomást keres. Igazgató-tanácsunk nemcsak nevezett pap-tanító, hanem a pitești egyházközségünk hívei s hitfeleink érdekében első sorban ezen egyházközség iskolája segélyezését ajánlja a t. Csángó-Magyar-Egyetel bizottság becses figyelmébe s kéri évi 200 frt segély utalványozását.

Szászkuti leány-egyházközségünk földmivelőkből álló csekélyszámú hívei kevés gondozásban részesülnek. Lévitájuk Nagy György a missioi alaphól folyósított 50 frt segélyből s a hívektől várható s évenként 50 frt értékűnél többre nem becsülhető képéből nem élhet meg s kénytelen állásával gyakran össze nem egyeztethető munkák teljesítésével szerezni meg mindennapi kenyerét, mely tetemes mellékes elfoglaltatás miatt tanítói teendőit kénytelen elhanyagolni. Ezen községben élő bitsorsosaink oly szegények, hogy ha rendes iskola állíthatnák is fel, gyermekeiket, kiket már nagyon korán segítségül használnak fel mezei munkájuknál — úgy sem küldhetnék fel az iskolába. De mert a tanító — ki közöttök egyetlen írástudó és tanácsadó — segélyezés nélkül nem élhet meg: ajánljuk évenként bár 50 frt. segély utalványozása által lehetővé tenni a tanító állomásán maradását.

Mint missionarius pap mellékelt felterjesztésében felsorolja Crajovan Tirgovesten és Braillában szükséges népiskolák felállítására. Átlátja s érzi ig. tanácsunk ennek szükségét, de egyházkerületünk — a távolabb fekvő missio érdekében nagyobb áldozatot nem hozhat. Azonban ha a jelzett helyeken iskolák felállítására bár honnan segély utalványoztatnák, igazgató tanácsunk a legnagyobb készséggel ajánlja fel szolgálatát a jelzett három helyen iskola szervezésére, betöltésére és fenntartására.

TANÜGYÜNK TÖRTÉNETÉHEZ.

Ajtai (Abód) Mihály (1738—1774) N.-Enyed XVIII. századi professorai között első rangú helyet foglalt el. Erélyességéről vált híressé. Jelentékeny szerepet vitt az 1769-diki Docendi et Discendi Methodus megalkotásában. Mindenesetre megérdemli, hogy a róla szükséges maradt adatok között, a nyugalomba lépéséről szóló s a Supr. Consistoriumhoz intézett eredeti levelét közreadjuk.*) A levél így hangzik:

Méltóságos Supr. Refor. Consistorium!
Fő Atyák! Vigyázók! Patronusok!

Baco Verulamius in Opere, de Vita et Morte, azt írja egy Sectioban: Ita Juvenilis aetas instituenda est, ut Senectus inde Solatium habere possit. Hoc autem est honestum Otium; immo laboris et meriti praemium; Neque expectandum, ut corpus debilitetur; id enim esset, quasi manus sibi inferre. Ergo tempestive faciendum, ut Senectus sit meritorum praemium. — Mire praemittálám ezt a dictumot, könyű által látni. Ugyanis 37 esztendeje eltölt, hogy e nemes Collgban Tavasz, Nyár, Ősz, Tél között szolgállok, minden esztendőbéli változásokat érzettem és tapasztaltam. Sed quia tacitis senescimus annis, 70 annos superaudo, már nékem az ősz végére kellett lépnem. Elég is Énnékem, mert soha annyit nem imaginálhattam

*) Dr. Török István még több ilyen — az erdélyi protestáns tanügyre vonatkozó — érdekes adattal bír. A tanár ur ígéretét adta, hogy a becses emlékekkel lapunkat koronként szerencsétlenül fogja. Szerk.

vólna; de az In sok szomorúságos változásaim között is, ha megtartott, áldom ő Felségét. Certe ut fructus invidiae viveas sensim, factum est, quia sapiens nihil frustra facit. Meum est Symbolum: *Nemo Dacorum dignior invidia*. Lépvén azért életem Őszi idejére, épen a múlt őszszel esék 26 7bris oly keserves változásom, hirtelen leüttetésem, hogy a Szolgám emelgetett. 1. 8bris eret vágaték, használt, de quia disponendum erat, úgy adam által Testamentumomot, Legatumaimot a T. Collegatusnak, és erről való Recognitionalist ajánlottam a M. Supr. Consistoriumnak, és most is lelkére kötöm, mert bizony az angyalok közül is sokan estek el, hát az ember!

Én szegény ily sorsra jutván, ezelőtt is delineatiot vettem róla a M. Spr. Consistorium'k, T. Kőrösi Uram, hogy és mire introducaltassék, nékem megmaradván a mit az — el nem vett. De az Ősztől fogva tapasztalván nevedekését erőtelenségemnek, általadtam ő kgylk Lingvas omnes, most Karátson után, reménlvén, hogy a Sidó Antiquitast én is a reggeli órákon taníthatom, és el is végezhetem. De nem vehetek annyi erőt, magam megrontása nélkül, azért is, sok Luctaim között, tegnapi napon hivatám T Collegáimot és magamot declaralván általadám a reggeli órákat is T. Kőrösi Uramnak. *Tanítsa minden én Facultasaimot.*

Az én eddig való Salariumomról hogy valaki controversiát moveálhatna éppen nem gondolhatnám, mert sokkal többet kerestem én a Collgk, ha nem kiáltoztam is véle, ezt a T. Collegáim is agnoscallják. De mégis, ut parem faciam Clar. Kőrösi aliis, általadtam a Szőlőt, Rétet, Gyümölcsöt, ego cum reliquis contentus, quamquam certe tam diu laborans praemio quoque dignus essem. Interim, lubentius do, quam accipio. Non mihi natus eram. Azt kérem, nehogy valami keserves mortificáltatás által életem praecipitaltassék, mert nem érdemlem.

Alázatos személyemet a M. Supr. Consistor favorába ajánlván vagyok

A M. Supr. Consistoriumnak alázatos szolgája

N.-Enyed, 1775. febr. 6. *Ajtai A. Mihály*, m. p.

A főconsistorium sajnálattal értesült Ajtai A. Mihály lemondásáról, s egészségének gyenge állapotáról, mert gyönyörrel szemlélte előbb tanításainak s a collegiumjává szentelt szorgalmának hasznait. Nem terhelé tehát tovább, hanem csendességet s nyugodalmat biztosított neki. A főconsistorium gyöngédsége abban nyilvánult, hogy a hosszasan szolgált öreg professortól nem fogadta el egészen a kert, rét és szőlőre vonatkozó lemondást, hanem megrendelte, hogy azon jövedelmet, melyet ezek hajtottak évenként, a collegium cassája fizesse ki Ajtainak.

Az erdélyi ev. ref. egyh ker. levéltárából közli:

Dr. TÖRÖK ISTVÁN.

TANÜGYI ROVAT.

RENDSZABÁLYOK, TÖRVÉNYEK ÉS UTASÍTÁSOK AZ ERD. EV. REF. KOLLEGIUMOK SZÁMÁRA.

(Folytatás.)

11. §. A magántanítóknak tanítványaikkal való összeközöséséből származó panaszait kihallgatja, kiegyenliti, s ha úgy kívánja a szükség, ellátás végett a tanári szék elébe terjeszti.

12. §. A magántanítóknak engedélylye történt távol-

létök, vagy betegségek esetében kellő helyetteseikről gondoskodik.

13. §. A hanyag vagy a bizalomnak meg nem felelő, s a magántanítói utasításban pontosan kiszabott hatáskörön túllépő magántanítókat rendreutasítja, s ha intése nem használ, tanítványait elveszi.

14. §. Minden szülőnek, vagy gyámnak, ha kívánja, gyermeke magaviseletéről szóbeli értesítést ad s a gyermek hibáiról vagy maga után káros eredményt vonható körülményeiről a szülőket és gyámokat magántanítóik vagy felügyelőik által értesítetteti.

15. §. A gymnasiumi tanulókat az igazgatótanár bocsátja szünnapokra a tanári gyűlésben meghatározott napon és időig. Gondoskodik, hogy a szünet alatt is a kollegiumban maradt tanulók elfoglalva legyenek.

B) A Senior és kötelességei.

16. §. A kollegium seniorát egy évi szolgálati időre a tanári szék nevezi ki azon ifjak közül, kik a főiskolai egész tanfolyamot végezték, vagy osztálytanítóságot viseltek. A ki, ha csak lehet — a magántanítóságon kívül — semmi egyéb hivatalra nem alkalmaztatik s a seniori hivatalért külön díjjal jutalmaztatik.

17. §. A senior vezetője és rendezője az őszi ifjuságnak mindazon alkalmánál, mikor valahol az összes ifjuság megjelenik, pl. templomi isteni tiszteleten, ünnepélyeken, temetéseknél stb. s itt a kollegiumi esküdtek, köztanítók, szolgálattévő ifjak segítségét igénybe véve, mindent úgy intéz, hogy az egész ifjuság megjelenésében s jelenléte alatt, a tanulók közötti rend s illedelmes magaviselet szorosan meg legyen tartva.

18. §. A senior kötelessége a kollegium belső építményeinek s minden tulajdonainak épentartására való felügyelet. E végre:

a) A tanév elején egy esküdt s szolgálattévő ifju kíséretében minden lakszobát rendre jár s a szobafőnök jelenlétében pontos leltárt készít az ablakok, ajtók, kemence, padozat s a kollegiumnak más, azon szobában levő tulajdonairól s azokat ezen leltár szerint a szobafőnöknek számba adja.

b) Valahányszor valamely szobafőnök változik, ezen szobát illetőleg s a tanév végén minden lakszobára kiterjedőleg, ily vizsgálatot tart s a szobát a szobafőnöktől leltár szerint átveszi. A talált hiányokat, a mennyiben azok a lakosok által okozottak, a szobafőnök által, vagy ha ez nem tenné, a szobafőnök költségén megigazittatja; a mennyiben pedig valami rendes használat által romlott el, azt a gazdasági felügyelőtanárnak feljelentvén, annak utalványozása mellett kijavittatja.

c) A tantermeket az illető osztályvezetőknek minden tanév elején leltár szerint adja számba s a szerint veszi át az év végén.

d) Szorosan vigyáz arra, hogy a kollegium körüli kerítések, kapuk s azok zárai, mindig a legjobb karban legyenek s az ezeken támadt romlásokat rögtön feljeleníti a gazdasági felügyelőtanárnak, ki a kollegium kártalanítását az igazgató közbejöttével a netaláni kártevők által eszközli.

e) A kollegium épületén, csengetyűkön stb. történt romlást szintén feljeleníti a gazdasági felügyelőtanárnak s annak utasításai nyomán megigazittatásukat eszközli.

19. §. Mindazon eszközök és anyagok beszerzésében, melyek a folyosók, tantermek s más a kollegium belsejében levő helyiségek világítására, fűtésére, tisztántarthatására megkívántatnak, közreműködik a gazdasági felügyelőtanár utasításai szerint.

Szorosan felügyel, hogy a beszerzett mindenféle anyagok takarékosan s csak a megengedett célokra használtas-

sanak, s a használat végett beszerzett eszközök épen s kellő számban maradjanak meg.

20. §. A seniori hivatal egész évre: 12 hónapra számtatik; így a nyári szünet is — minden közbeeső szünetekkel együtt — hivataloskodási idejéhez tartozik s azok alatt sincs kötelességei teljesítésétől feloldozva.

Ehez képest:

a) Csakis azon feltétel alatt távozhatik szünet alatt, ha az esküdtek közül valamelyik önként felvállalja kötelességeit, kiért a felelősség terhét maga viselendi.

Ezen helyettesítés az igazgatótanárnak előre bejelentendő s csak ennek beleegyezése után történhetik meg.

b) A senior helyettese a kollegium részéről semmi megjutalmazáshoz igényt nem tarthat.

c) A senior vagy helyettese a szünet folyama alatt is minden seniori kötelességet pontosan teljesíteni tartozik s különös gondot fordít arra, hogy az üresen maradt szobák kulcsai hozzá vitessenek; általában meg nem engedi, hogy valamely szoba arra alkalmatlan egyén vagy éppen alsóbb osztályu tanuló felügyelete alatt maradjon s hol ezen eset adná magát elé, azon szobából a lakókat megbízható szobafőnök szobájába s felvigyázata alá rendeli.

21. §. Felügyelője, a hol vannak, a cipósok és kegykosztosok mikénti ellátásának, azok számát mindig figyelemben tartja.

22. §. A szobafőnökök által feljelentett betegeknek az illető kórházba való elhelyezéséről gondoskodik; számban tartja a kórházi létszámot; időnként tudomást szerez magának a betegek mikénti ellátásáról; s a hol a kórház a kollegiumé, a kellő igazításokat vagy szükségesek beszerzését a gazdasági felügyelőtanár utalványozása mellett eszközli.

A kollegium költségén történő temetésnél szükséges intézkedéseket, az igazgató-tanárnál tett jelentés s ennek meg-egyezése mellett, végrehajtja.

C) A kollegiumi ellenőr (contra scriba) kötelességei.

Megjegyzs: Azon kollegiumainknál, hol külön senior és contra nem neveztetik ki, a B. és ezen C. szakaszban megállapított kötelességek is egy hivatalnok — senior, vagy a contra — teendői.

A contra scriba választása mint a senioré.

23. §. Az ellenőr a kollegium minden tagja törvényszerű magaviseletének főőre. Hogy ezen kötelességének eleget tehessen:

a) A kollegiumi esküdtek közül — sor szerint — ki-nevezi azokat, kik a naponként megejtendő vizsgálatokat, véghez vigyék, s azok jelentését ezen vizsgálatok eredményéről mindennap beveszi.

b) A körülmények szerint egy vagy két esküdtet nevez ki a városban levő s a törvények szerint tanulóknak tilos helyiségek megvizsgálására, valamint azon helyiségeken is az ifjak számbevételére, hová csak előre nyert engedély mellett lehet azoknak elmenni, (milyenek pl. színház, bálak stb.) a kiküldött esküdtektől jelentést veszen be küldetések eredményéről.

c) Minden héten egyszer — jelesen pénteken délig — minden esküdtől írásbeli jelentés beadását szorgalmazza, melyben minden észrevett rendetlenség s a rendetlenkedők nevei, valamint az is feljegyezve legyen, ha éppen semmi rendetlenséget nem vett az illető esküdt észre.

d) Saját éber őrködése s ezen jelentések nyomán minden lehető rendetlenség tudomására esvén, az igazgató-tanárnak feljeleníti.

(Folyt. köv.)

IRODALOM.

Magyar Plutarch. Sz. Kiss Károlynak ismert „Uj Magyar Athenása“ a VII. füzetig érkezett. A magyar protestáns egyházi írók emez életrajz-gyűjteménye ezuttal a Szász-Tóth nevek betűrendes biographiáját nyújtja, kezdve Szász Károlyon, a dunamelléki ref. püspökön s végezve Tóth Ferenczen, a dunántuli kerületnek 1844-ben elhunyt püspökén. — Az erdélyi részek jelesebbjei közül P. Szathmári Károlyról, Szilágyi Ferenczről (ifj. és id.) és gróf Teleki Sándorról találunk adatokat. Egy füzet ára: 50 krajczár.

„Olvasó-kör.“ Szépirodalmi regény-folyóirat kiadásából beküldetett szerkesztőségünkbe: „A gyémánt-király“ történeti regény, (14 füzet) francziából magyarosította Tölgyesy Mihály. Egy füzet ára 25 kr. Megjelenik Pesten, minden hó 1-én és 15-én.

*

A Győrben megjelenő „Magyar Dal-Album“ című életrevaló vállalatból vettük az V. kötetet befejező füzetet is. E füzet az eddig megjelent és zongorára alkalmazott népdalok száma 1000-re egészített ki. A megjelent 5 kötet ára füzve 7 frt 80 kr, diszkötésben 13 frt 20 kr. Minden kötethez, miután a dallamok külön választatnak, egy-egy daltár fog megjelenni, mely a szöveget tartalmazza. A vállalat anyag- és adatgyűjtés miatt bizonytalan ideig szünetelni fog.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. okt. 25.

— A kiadóhivatal részéről felszólítatva, szerkesztőségünk tisztelettel felkéri olvasóinkat a hátrálékos tagdíjak beküldésére, ne hogy az expedálásban zavar történjék.

— Szász Károly reform. püspököt a közoktatásügyi miniszteriumtól való megválása alkalmából a miniszterium tisztviselői értékes és diszes ajándékkal lepték meg. Művészi készítésű ezüst tintatartót nyújtottak át neki. A műgyetem tanári kara is Kriesch János rector vezetésével testületileg tisztelgett szombat délután a Kálvin-téri püspöki lakban.

— Horváth Sándor, m.-décsei lelkész, a n.-enyedi egyhm. lelkészi karának egyik legkiválóbb tagja, rohamos tudóvészben kiszenvedett. Józan ész, erős logika, fennkölt szellem, nemes szív s egyházas buzgóság tevék jellemvonásait.

— Ismétlő iskolák és népkönyvtár. Kolozsvár városa iskolaszéke Szász Béla elnökte alatt elhatározta, hogy ismétlő iskolát állít föl. A város 500 forintot szavazott meg ez évre. Kötelezve van a tanulásra minden 12-dik életévét meghaladott s a 15-öt be nem töltött olyan növendék, ki más tanintézetben nem tanul. Miután a város által e tanítás céljára adott 500 frtból nagyobb összeg használható föl, elhatároztatott egy népkönyvtár felállítására is. E könyvtár az ismétlő növendékek

ingyenes használata alatt lesz s már most 300 frt értékű könyvvel szereltetik fel. A könyvek kiválasztásával dr. Szász Béla bízott meg.

— **A festők hite.** Matejko, a krakkói festészeti akadémia igazgatója, az új tanév kezdete alkalmából beszédet tartott, melyben arról beszélt, hogy a hit hiánya kedélybetegké tette a legnagyobb festőket, Makartot, Munkácsyt és másokat. „Makart mindig mintegy kábult volt, terv és eszme nélkül dolgozott; lelkében a fogalmak chaosa uralkodott és letűkröződött benne a hitnek azon hiánya, mely betöltte a székvarost, a hollakott. Munkácsy festett ugyan két Krisztus-képet. De ki tudja, hogy a kérlelhetlen Nemesis nem érte-e utól ama bizonyos kipödört bajuszért és ama magyar csizmákért, miket sok évvel ezelőtt egy Krisztus-képhez festett! (Matejko arra czélez, hogy Munkácsy, mikor még a bécsi akadémia növendéke volt, egy a folyosón levő Krisztus-képen az emlitett diákcsinyt követte el.) Doré sem volt igen hívó ember és kicsapongó életben keresett lelkesedést. Érdekes volna utánna járni, miben van Matejkonak igaza Munkácsyt és Doret illetőleg. Matejkoról szólva, megemlítjük, hogy a német császár nem engedte meg, hogy a porosz akadémia arany éremmel tüntesse ki Matejkonak chauvinisticus szláv tendenciájú képét.

HIVATALOS RÉSZ.

Köröztetnek:

1123—1884. *A v.-hunyadi egyházmegyében a n.-rápolti kántor-tanítói állomás.* Javadalma: minden gazdától (55) 23 liter vegyes gabona; 20 szekér fa, haza szállítva; 52½ litervéka csós törökbuza; korcsma-regále évi jövedelme (jelenben 64 frt); 40 frt rendszeresített államszegély; can. portio haszonélvezete, mintegy 50 frt pénzérték; 1000 tó, ujonnan beállított, jó karban levő, szőlő haszonélvezete (30—40 frt); 6 h. liter rozs a magtárból; a felsoroltakon kívül mlgs. gr. Kun Kocsárd ur, mind addig, míg él, a megválasztottnak — buzgó és szorgalmas tanítás feltétele mellett — évenként 100 frtot ad, melyel az összes kitanítói fizetés 380 o. é. frtra tehető. *Pályázati határnap:* f. évi nov. 25-ike. Folyamodványok nt. Bartha Lajos esperes afiához Tordosra (u. p. Szászváros) küldendők.

1140—1884. *A n.-sajói egyházmegyében a szász-máti iskolatanító-organista állomás.* Javadalma: 5 hl. buza; 10 hl. szemes-törökbuza; 3—4 frt fapénz; 7 h. 1395 □ öl szántó, melyből a hallgatók megmivelnek 1 holdat őszi, ½ holdat tavaszi vetés alá és 1 h. 590 □ öl kaszáló, melynek adóját az egyházközségi pénztár fedezi; tandíj 35 krjával (10—12 frt); temetésért 20 kr. Tisztességes lakás és gazdasági épületek. *Pályázati határnap:* nov. 30-dika. Folyamodványok nt. Vályi Elek esperes afiához Kentelkére (u. p. Sajó-Magyarós) küldendők.

Kolozsvárt, 1884. okt. 23.

SZÁSZ DOMOKOS,
erd. ev. ref. helyettes püspök